

DE
VOORNAAMSTE GESCHIEDENISSEN
VAN
NOORD-NEDERLAND,

aan zijne kinderen verhaald

DOOR
MR. J. van L E N N E P.

EERSTE STUKJEN.

**Van den tijd der Batavieren tot aan den
dood van Graaf Jan van Holland.**

AMSTERDAM,
P. MEIJER WARNARS.

1843.

V O O R R E D E

Reeds voor meer dan twaalf jaren werden deze Geschiedenisfen ten gebruike by het huis-onderwijs mijner kinderen opgesteld. Sommige personen , aan wie ik het handschrift ter lezing had toevertrouwd , en die , uit welwillende gezindheid jegens den Schrijver , waarschijnlijk gunstiger over zijn werk dachten dan het in de daad verdient , spoorden my herhaaldelijk tot de uitgave daarvan aan , beweerende , dat ik niet uitsluitend voor den familiekring bewaren mocht wat ten algemeenen nutte strekken konde. Lang aarzelde ik , alvorens my door deze , voor mijn eigenliefde zeer vleierende , doch mijn verstand nog niet volkomen bevredigende redeneering te laten overhalen. Twee bedenkingen vooral schrikten my af : de eerste , dat

er reeds zoo veel over ons land geschreven is: de tweede, dat hy, die zulks wagen durft, zich goedsmoeds aan allerlei harde en gestrengte oordeelvellingen bloot stelt. Ook by de zucht, om in het uiten zijner meening over lang gestorven personen en lang gebeurde zaken volkomen onpartijdig te zijn, laadt een schrijver zoo licht den schijn op zich van het tegenovergestelde: en hy, die jegens allen billijk zijn wil, loopt gevaar van aan alle partyen aanstoot te geven.

Wat mijn eerste zwaarigheid betrof, zy werd weggenomen door de tegenbedenking, dat mijn opstel althands één voordeel had boven de meesten van dergelijken aart, namelijk, van niet uitsluitend de geschiedenis van Holland tot onderwerp te hebben, maar ook die van de belangrijkste gebeurtenissen aan te bieden, welke in de overige gewesten hebben plaats gehad: — en wat de mogelijke beschuldiging van partydigheid aangaat, ik stel vast, dat niemand zich daar over behoeft te kwellen, die by zichzelven de overtuiging bezit, van niets te hebben geschreven dan hetgeen hy in gemoede als waarheid aanneemt. Is die waarheid steeds het voorwerp geweest van mijn zoeken en mijn streven ook in zoodanige werken, waarin ik de geschiedenis in het kleed des romans gehuld heb, hoeveel te meer moest ik er my

een gewetenszaak van maken, haar thands getrouw te blijven, nu ik personen en gebeurtenissen te schilderen had, niet zoo als zy hebben kunnen zijn, maar gelijk zy werkelijk, naar mijn beste overtuiging, zijn geweest. Ben ik, in weerwil der langdurige en naauwgezette zorg, aan dit werkjen befeet, hier en daar nog in dwalingen vervallen, zoo moge men my gebrek aan oordeel, aan genoegzaam onderzoek, verwijten; maar niemand heeft het recht, my kwade trouw te laste te leggen: en eene beschuldiging als deze ware vooral onedelmoedig ten opzichte van een opstel als het mijne, waarby het niet op betoogen, maar op verhalen aankwam, en ik dus de gelegenheid miste om wat ik als waarheid aannam te bewijzen.

Over de uitweidingen, welke ik my hier en daar veroorloofd heb, zal ik geene verschoning vragen. Deels geschiedde zulks tot afwyseling — deels tot beter verstand — van het verhaalde. Sommige beoordeelaars zullen mischien van gedachten zijn, dat ik b. v. over onderwerpen als het leenstelsel, de etymologie van enkele plaatsen, de wapenkunde, enz., te omslachtig ben geweest: anderen daarentegen, dat ik er, of niet, of meer breedvoerig over had moeten spreken. Ik antwoord, dat hy, die voor kinderen schrijft, wil hy eenige vruchten van zijn arbeid zien, voor alles op twee dingen te letten heeft:

namelyk: dat hy begrepen worde, en hen zoo min mogelijk verveele: en daarom, terwijl ik, van den eenen kant, hen heb pogen bekend te maken met de eerste grondslagen dier wetenschappen, welke tot recht verstand der geschiedenis onmisbaar zijn, heb ik, van den anderen kant, hun daarvan nooit meer willen geven dan zy konden bevatten of onthouden, het aan kundige onderwijzers overlatende, over het aangevoerde onderwerp zooveel meer te zeggen of te verhalen, als hun toeschijnt met het gewicht der zaak en de vatbaarheid hunner leerlingen overeen te komen.

EERSTE HOOFDSTUK.

Belangrijkheid der geschiedenis van ons Vaderland. — Zijn ligging en grondgesteldheid. — Zijn eerste bewoners — de Batavieren, Marezzaten, Kaninefaten, Friezen. — Zeden, gewoonten en godsdienst dier volkeren. — Aansporing tot dankbaarheid.

Gy weet nu, lieve kinderen! hoe het land genoemd wordt, waar gy in woont, en gy zoudt ook de ligging van dat land wel op de kaart kunnen aanwijzen, niet waar?

Wanneer gy ons land op de kaart gevonden hebt, en het vergelijkt met zoovele anderen, dan zult gy mischien wel denken, dat het al een bedroefd klein hoekjen gronds is, waar niet veel over te zeggen kan vallen: en dat het beter ware, dat ik u over een grooter rijk onderhield, b. v. over Frankrijk, Engeland of Rusland.

Het is waar, kinderen! ons land is klein in vergelijking met die, welke gy daar opnoemt; doch zijn geschiedenis is even onderhoudend, leerrijk en nuttig, als die van het meest uitgestrekte rijk des aardbodems: en voor u althands heeft zy een byzonder belang: ik geloof, gy zult wel kunnen nagaan, waarom.

Gy zijt in dat land geboren : gy leeft er in , by uw ouders , en by hen die u opvoeden , verzorgen en onderwijzen : ~~gy hooft ook~~ , wanneer gy grooter zult geworden zijn , nuttige leden der maatschappij te worden : daartoe is het noodzakelijk , dat gy de geschiedenis van ons vaderland kennen leert : die kennis zal , vertrouw ik , by u liefde verwekken tot dat land , en dankbaarheid aan God , die het zoo dikwerf door Zijnen hoogen bystand uit allerlei rampen en gevaren gered heeft.

Voor ik echter mijn verhaal begin , moet ik u herinneren aan hetgeen gy reeds geleerd hebt betreffende de grondgesteldheid van ons vaderland.

Gy weet , dat het aan den oever der zee gelegen is , veel lager dan het naburige Duitschland , waarom het dan ook somtijds den naam draagt van *Neder-Duitschland* , by verkorting *Nederland*.

Er zijn in ons land geene hooge bergen , even als in Zwitserland , Italiën of Spanje : neen , het is meest overal plat : behalve langs de Noord-Zee , waar duinen zijn , en in Utrecht , Gelderland en Over-Yssel , waar men heuvelen vindt.

Het wordt door verscheidene groote en kleine rivieren doorstroomd , als b. v. door den Rijn , den Waal , de Maas , den Yssel , den Aemstel , de Vecht , en meer andere . Daar ons land nu zoo laag is , en het water , dat door al die rivieren , of door den regen , wordt aangebracht , niet altijd spoedig genoeg gelegenheid vindt om weg te loopen , is de grond op sommige plaatsen aan overstromingen onderhevig , en , over 't geheel genomen , voerassig en vochtig . Ik zal u in

't vervolg verhalen, hoe het gekomen is, dat ons land niet nog erger door het water bedekt is.

Over de gedaante-beschrijving van ons land zullen wy dus hier niet meer zeggen; maar gy hebt geleerd, dat er, bovendien, ook een *politieke* beschrijving bestaat. Ons Koninkrijk is thands verdeeld in onderscheidene gewesten of *Provinciën*, die gy wel by name zult kunnen opnoemen en op de kaart aanwijzen.

Sedert een geruimen tijd zijn de voornaamsten dier gewesten te famen vereenigd geweest en werden daarom ook wel de *Vereenigde Provinciën* geheeten. Vroeger echter werden zy, elk in 't byzonder, door verschillende Heeren geregeerd. Toen leefden de inwoners dier gewesten ook niet altijd als goede bureu met elkander; maar hadden dikwijls oorlog en twist, gelijk ik u nader zal vertellen.

In die gewesten zijn vele groote steden en dorpen, die zeer bevolkt zijn, en gemeenschap met elkander hebben door vaarten, straat- spoor- of kleiwegen; zoodat men zeer gemakkelijk van de eene naar de andere plaats kan reizen en niet licht gevaar loopt van onderweg te verdwalen of geen nachtverblijf te vinden.

Doch ons land heeft er niet altijd zoo welvarend uitgezien. Voor omstreeks tweeduizend jaren zoude iemand wat meer moeite gehad hebben, er doorheen te reizen. Toen zoude hy niets dan boschen, heiden of moerasen hebben gevonden: toen waren hier noch steden, noch dorpen: ja zelfs geene huizen; want het land was nog onbewoond.

Wanneer en waar van daan de menschen gekomen

zijn, die zich hier het eerst hebben nedergezet, kan ik u met geene zekerheid zeggen: en men is het daar ook niet over eens. Zooveel mag men echter gelooven, dat, in vroege, zeer vroege tijden, het grootste gedeelte van Europa is bevolkt geworden door volkstammen, die heel uit Aziën, en wel uit Indiën waren gekomen. In die oude tijden gebeurde het zeer dikwijls dat een volk, of stam, door een sterker volk uit zijn woonplaats verdreven werd. Soms tijds ook, als een volk te veel in aantal toenam, zoodat het land niet genoeg meer opleverde, om al de inwoners te voeden, scheidde een gedeelte zich van het overige af en trok verder heen, tot het een onbewoonde landstreek vond, waar het zich neder kon zetten. Op die wijze waren ook die Aziatische volkstammen, waar ik van sprak, van het eene land in 't andere, en zoo langzamerhand in Duitschland, Jutland, Zweden, Noorwegen, en ook hier aangekomen.

Hoe de volkstam eigenlijk heette, die zich hier nederzette, is mede niet juist bekend: de vroegste bewoners van ons vaderland ontleenden hunne namen van den aart van den grond, dien zy betrokken, of van andere diergelijke byzonderheden. Ten Noorden van den Rijn had men een dorre, onvruchtbare heide, welke daarom de *Vale Ouwe* of slechte grond (nu de *Veluwe*) genoemd werd; maar ten Zuiden van den Rijn lag de *Bat Ouwe* of betere grond (nu de *Betuwe*;) en de bewoners daarvan noemden zich daarom *Bat-Ouwers* of, later, *Batavieren*. Een ander deel der inwoners noemde zich *Mare-Zaten*, dat wil zeggen: aan 't *meir*, of aan de *zee gezeten*: en ande-

ren, die aan den duinkant leefden, waar veel konijnen waren, gaven zich of ontfingen den naam van *Kaninefaten* of *Konijnen-ratters*. Sommige der hier wonende volkstammen waren ook nog onder een meer algemeene benaming bekend, en noemden zich *Friezen*, dat is: *Vrijen*: welke naam van Friezen de eenigste is, die tot heden toe in stand is gebleven.

Het bij dit deel gevoegde kaartjen zal u aantoonen, waar ongeveer die volkeren toen woonden en hoe er ons land te dier tijd uitzag. Gy ziet, dat het niet veel op ons tegenwoordige Nederland gelijk. Zoek my de Zuiderzee eens op. Vindt gy die? — Neen.

Gy vindt alleen het Flie-meir, terwijl het noordelijke gedeelte van Holland met Friesland verbonden is. — Dat was toen ook zoo: en die beide gewesten zijn eerst later door overstromingen van elkander gescheiden geworden.

Wanneer dat plaats had, zult gy te zijner tijd hooren: nu moet ik u verhalen, welke foort van menschen de toenmalige bewoners dezer landen waren.

Zy, of althands de meesten onder hen, waren groote, kloeke menschen, en zeer dapper en geëfend in de wapenen: zy hadden goudgeel hair, heldere blaauwe oogen en lange knevelbaarden. De mans droegen kleederen van beestevellen gemaakt, en zeer naauw om het lijf gefloten: de armen en beenen bleven naakt, waardoor het vel, dat onophoudlijk aan de lucht was blootgesteld, zeer hard en sterk werd. De vrouwen waren omtrent als de mans, en waarschijnlijk nog armoediger, gekleed; want van linnen, zijde, katoen en wat dies meer zij, wist men toen hier

niets; — en de kindertjens liepen, des zomers althands, zonder iets aan het lijf.

Hunne woningen waren hutten, van hout, klei of graszoden gebouwd. Daar het land, in den wintertijd, dikwijls onder water liep, werden die woningen op hooge palen gezet, zoodat het water de deur niet kon binnen stroomen; of men bouwde er aarden dijkjens om heen, die tevens tot verschanfingen dienden. Soms ook, by zware overstromingen, zochten de inwoners de hoogten op, welke zij *vliedbergen* of *terpen* noemden. *Vliedberg* beteekent een *berg*, waar men op *vliedt*, en *terp* werd ook uitgesproken *dorp*: en toen die *terpen* of *dorpen* al meer en meer bevolkt werden, gaf men den naam van *dorp* aan elke verzameling van huizen, al stond die ook niet op een hoogte.

Van de Batavieren leest men by de oude schrijvers, dat zy moedige, eerlijke, openhartige lieden waren, die veel hielden van hun vrouwen en kinderen, en zich zeer gastvrij betoonden; — dat is: bereidwillig om vreëmdelingen en reizigers wel te onthalen; want men had toen nog geene herbergen. Lekkere maaltijden konden zy echter niet veel opschaffen; want hun spijs bestond uit wilde appelen, melk, vleesch, visch en pappen van garst of haver. Hun drank was een afkookfel van garst, dat waarschijnlijk veel naar bier zal gesmaakt hebben.

Die goede menschen waren *Heidenen*, dat is: zy wisten niet, dat er slechts één God is. Zy hadden valsche goden aan, gelijk meest al de oude volkeren deden. Die zoogenaamde goden der Batavieren waren, by hun leven, dappere, oorlogszuchtige mannen geweest: en de

Batavieren meenden hen niet beter te kunnen vereeren, dan door braaf te vechten en te kloppen en zooveel vyanden dood te slaan als maar mogelijk was: en zy dachten, dat, als zy in den strijd sneuvelden, zy in het gezelschap dier goden zouden ontfangen worden en met hen bier drinken en groote feesten houden, waarby het altijd weêr op slaan en vechten zoude uitkomen. Een zonderling vermaak, niet waar? Doch zy wisten niet beter, en hadden het zoo geleerd. Wat zijt gy gelukkig, kinderen! dat gy in een tijd geboren zijt, waarin gy beter onderricht wordt. Stelt toch altijd dit voorrecht op hoogen prijs, en denkt, dat, zoo gy het niet van uw ouders en leermeesters geleerd hadt, gy ook niet zoudt weten, wat de goede God al voor u gedaan heeft en hoe lief Hij u heeft, wanneer gy als brave kinderen uw plicht doet.

Gy leert lezen en schrijven; daarvan wisten de Batavieren ook niets. Hier van daan komt het, dat er geene boeken door hen zijn nagelaten en wy maar weinig van hen weten.

Zy hadden geenen koning zoo als wy; maar werden geregeerd door een vergadering van de meest ervarenen en knappe lieden, en somtijds ook door eenen overste of opperhoofd, dien zy om zijne bekwaamheid of dapperheid daartoe verkozen; doch niet langer dan voor een bepaalden tijd.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Krijgsverrichtingen van Cezar. Hij vermeestert Galliën — gaat een verbond aan met de Batavieren — bedient zich van hun hulp in den oorlog — verkrijgt de oppermacht. — Zijn dood. Augustus neemt Batavieren tot lijfwachten.

In den tijd, dat de Batavieren hier leefden, werden Frankrijk, België en Duitschland bewoond door onderscheidene volkeren, die gedurig met elkander in onmin en krakkeel leefden. Doch het ging hun, als aan de twee honden in de fabel, die om een been vochten, waar een derde hond mede weg liep, toen zy wel aan den gang waren.

Gy weet, kinderen! waar de stad Rome ligt. Die stad, welke nog heden zeer fraai is en merkwaardig, was toen de meest bevolkte en machtigste van den aardbodem. Zy had omtrent zooveel inwoners als er nu in ons geheele koninkrijk zijn: en daar zy de heerschappy niet alleen over geheel Italië, maar ook over vele andere doër haar overwonnen landen voerde, was zy in staat groote legers uit te zenden, om nieuwe veroveringen te maken.

De Romeinen waren vrij wat kleiner en schraler dan de Batavieren, en lang zoo sterk niet; maar daarentegen veel geleerder en beschaafder. Zy hadden het

ver gebracht in kunsten en wetenschappen: en wanneer zy oorlog voerden, maakten zy gebruik van allerlei vernuftige werktuigen, welke zy hadden uitgevonden, om hun vyanden te benadeelen: en daar hun soldaten goed gëoefend waren, behaalden zy doorgaands de overwinning.

Toen de Romeinen zagen, dat de *Galliërs* (zoo noemde men de volkeren, die toen in het tegenwoordige Frankrijk woonden) gedurig onderling overhoop lagen, begrepen zy, daar wel gebruik van te kunnen maken, om zelve in Galliën den baas te komen spelen. Zy zonden er daarom groote legers naar toe, welke dat land bezetteden. Een der opperbevelhebbers of generaals van die legers heette Cajus Julius Cezar. Deze was een buitengewoon knap mensch, niet alleen dapper, en kundig in oorlogszaken; maar ook zeer geleerd en verftandig: en hy heeft mooie boeken geschreven, waarin alles, wat by die gelegenheid voorviel, door hem verhaald wordt.

Cezar had echter nog al moeite om Galliën geheel te vermeesteren; doch een onverwachte gebeurtenis kwam hem in zijn oogmerken te ftade. Onderfcheidene volkstammen, uit Zwitferland, dat toen *Helvetiën* genoemd werd, en uit Duitschland, dat den naam droeg van *Germaniën*, gekomen, rukten in Galliën, met het voornemen om de inwoners van dit land te beoorlogen. De Galliërs alleen waren niet in staat, die talrijke vijanden te verdrijven; maar nu kwam Cezar hun te hulp, richtte een deerlijke slachting aan onder de Helvetiërs en Germanen, en dreef hen geheel op de vlucht. Toen zagen de Galliërs in, hoe mach-

tig en sterk de Romeinen waren, en dat het een gevaarlijke zaak was, hen tot vyanden te hebben: weshalve zy zich, althands voor een tijd, aan hem onderwierpen.

Doch Cezar was zeer heerschzuchtig van aard: dat wil zeggen, hoe meer macht hy bezat, hoe meer hy begeerde te hebben. Hy was niet te vrede met de onderwerping van Galliën, maar trok ook den Rijn over, versloeg verscheidene Germaansche volkstammen en verspreidde onder allen een grooten schrik voor den Romeinschen naam. Vervolgens viel hy met zijn leger de Belgen aan, die zich zeer dapper tegen hem gedroegen, en eerst na hardnekkigen tegenstand tot zwichten werden gebracht.

A°.54 Nu bevond Cezar zich dicht by de Batavieren. Deze, v.J.C. hoe groote liefhebbers van vechten zy waren, zagen waarschijnlijk in, dat het hun onmogelijk zoude zijn, met eenige hoop op voordeel tegen zulk een knappen veldheer en zulke groote legers te strijden. Zy oordeelden het verstandiger, de vriendschap en bescherming van Cezar te zoeken: en deze, die ook geene reden had, om die arme menschen, by wie bovendien niets te halen was, eenig kwaad te doen, liet hen met rust, onder voorwaarde, dat zy hem eenigen hunner kloekste jongelieden zouden zenden, om in zijne legers te dienen.

Spoedig zag Cezar, welke dappere soldaten die Batavieren waren; en hoeveel nut hy in den oorlog van hen trekken kon. Hy liet hen dus zorgvuldig in de krijgstuicht onderwijzen, en vormde er een *keurbande* (d. i. een uitgelezen troep) van, welke hy in hyzon-

dere gevallen gebruikte en waarvan hij veel dienst had.

Hy trok namelijk eerst met hen naar Engeland, dat toen *Brittanniën* geheeten was, en behaalde met hunne hulp meer dan eene overwinning op de Britten. Vervolgens keerde hy naar Galliën, waar sommige volkstammen geweigerd hadden, hem langer gehoorzaam te zijn. Hy wist hen echter weder onder bedwang te krijgen, na vele veldslagen, waarin zich de Batavische ruiters voordeelig onderscheidden. Eenigen tijd daarna keerde Cezar naar Rome terug. Hy had tien achtereenvolgende jaren in Galliën geoordloogd, en in dat tijdsverloop tachtig steden stormderhand (d. i. met geweld) ingenomen, driehonderd volkstammen onderworpen, en, hy verschillende gelegenheden, meer dan dertien millioenen vyanden bevochten.

De inwoners van Italiën keken verwonderd op, toen zy, in het gevolg van Cezar, die Batavieren zagen, die wel reuzen in hun oogen geleken. Ook verbaasden zy zich over de menigte gevangenen en over al het vreemds, dat Cezar uit Galliën medebracht. De meeste Romeinen prezen Cezar hemelhoog, dat hy zooveel groote dingen gedaan had; doch anderen waren jaloers en nijdig op hem en zochten hem in al zijn ontwerpen te dwarsboomen. Cezar begreep van zijnen kant, na al wat hy voor de Romeinen gedaan had, op grond van zijn diensten zoowel als van zijn bekwaamheid, aanspraak te kunnen maken op het opperfte gezach. Hy verkreeg het ook ten laatste: doch niet dan na een langen burgeroorlog, (d. i. een oorlog tusschen burgers van denzelfden

staat.) In dien oorlog hadden de Batavieren wederom meermalen gewichtige diensten aan Cezar bewezen.

Cezar had intusfchen niet lang genot van zijn hooge waardigheid; want hy, die in zoovele oorlogen voor den dood was bewaard gebleven, werd te Rome, op het raadhuis, door eenige raadsheeren, verraderlijk vermoord.

Na zijn dood begonnen de Romeinen wederom heftig onder elkander te vechten en te twisten, wie de baas zoude blijven. Eindelijk werd Augustus, die Cezars aangenomen zoon was, tot Keizer van Rome verkozen. Deze, ongetwijfeld zorg willende dragen, dat hy niet als Cezar vermoord werd, richtte een lijfwacht op, d. i. hij droeg aan een bepaalde bende de taak op, om aan zijn paleis de wacht te houden en te zorgen, dat niemand hem kwaad deed. En wie denkt gy dat hy voornamelijk uitkoos, om in die lijfwacht te dienen? — Natuurlijk de dappersten, kloeksten en getrouwsten: — en dat waren de Batavieren.

DERDE HOOFDSTUK.

Verrichtingen van Druzus hier te lande. — Krijgstochten van Druzus en Tiberius. — Nederlaag van Varus. — Krijgstochten van Germanicus. — Opstand der Friezen. — Nederlaag van Apronius. — Dwaze bedrijven van Caligula. — Verrichtingen van Claudius. — Friesche gezanten te Rome. — Dood van Nero.

Augustus was, niet minder dan Cezar, geneigd om ^{A° 10} de macht der Romeinen meer en meer uit te breiden, v.J.C. en zond daarom een talrijk leger, onder het bevel van zijn stiefzoon Claudius Druzus, tegen de Germanen af. Druzus overwon zijn vijanden in verscheidene veldslagen, en hield zich, na den gelukkigen afloop van den veldtocht, een geruimen tijd by de Batavieren op, die hem, met zijn leger, als vrienden ontfingen. Hy bracht den tijd, welken hy hier te lande vertoefde, niet lui en werkeloos door; maar dacht een bezigheid uit voor zijn soldaten, welke zoowel aan hem als aan de Batavieren veel dienst deed. Hy liet namelijk door zijn volk een kanaal of vaart graven van den Rijn naar den IJssel, hetwelk niet alleen aan de Romeinsche vaartuigen de gelegenheid verschafte om zich gemakkelijker naar het Fliemeir te begeven; maar

ook veel dienst deed aan dezulken, die koophandel dreven, om hun waren, langs deze vaart, te brengen waarheen zy **het noodig oordeelden**. Deze gracht, welke gy op de kaart kunt vinden, werd, na hem, de *Druzus-gracht* geheeten.

Behalve deze vaart liet Druzus er nog twee graven, om meer uitwatering aan den Rijn te verschaffen, en legde hy ook een dijk langs die rivier, om de Betuwe, of het Eiland der Batavieren, gelijk men het noemde, tegen overstroming te beveiligen. Dit alles geschiedde eenige jaren voor onze tijdrekening.

Gy moet echter niet denken, kinderen! dat Druzus zich met zijn leger hier zoo lang ophield en zoo veel werks verrichten liet, omdat hy het hier zoo aangenaam wonen vond, of uit loutere genegenheid voor de Batavieren. Och neen! ons moerasig landjen, noch het gezelschap van de onbeschaafde volkeren, die het bewoonden, konden Druzus en de zijnen niet veel bekoorlijks opleveren. Maar het kwam met de staatkunde (d. i. de kunst om te regeeren) der Romeinen overeen, om op verschillende plaatsen vaste punten en sterkten te hebben, waar zy bezettingen of garnizoenen in stelden, bestemd om het omgelegen land in rust en in bedwang te houden. Zoodanig een vast punt was nu ook het Eiland der Batavieren, in welks nabyheid zoovele rivieren liepen, langs welke men zich overal heen kon begeven. Bovendien was het niet verre van Brittanniën gelegen, waar de Romeinen ook legers hadden: en wanneer deze eens geslagen werden of versterking noodig hadden, dan was het voor hem gemakkelijker, die uit het Eiland der

Batavieren te laten overkomen, dan dat zy die heel uit Rome hadden moeten ontbieden.

De hier wonende volkeren leefden echter niet altijd met Druzus op een goeden voet. De Friezen stonden tegen hem op; doch zagen zich genoodzaakt, zich aan hem te onderwerpen. By die gelegenheid werd hun de voorwaarde opgelegd, dat zy aan de Romeinen jaarlijks, een *schatting* betalen zouden. Een *schatting* noemde men een som gelds, welke op gezette tijden moest opgebracht worden; doch, daar de Friezen weinig of geen geld bezaten, betaalden zy hun *schatting* op een andere wijze en, leverden jaarlijks een bepaald getal ossehuiden aan de Romeinen.

De goede Druzus overleefde zijn behaalden roem niet lang: hy stierf, slechts dertig jaren oud zijnde; ^{A° 7} waarop zijn broeder Tiberius het bevel over het leger ^{v. J.C.} bekwam. Deze dwong de Kabinetaten tot onderwerping, gelijk zijn broeder de Friezen had gedaan. Toen hy echter, kort daarna, naar Rome terugkeerde, kwam Quinctilius Varus in zijne plaats het leger aanvoeren; doch de Germaansche volkeren, die ongaarne de Romeinen by hen den meester zagen spelen, en vooral aan Varus, die trotsch en opgeblazen was, niet wilden gehoorzamen, namen de wapenen op en behaalden een groote overwinning op de Romeinen in het bosch van Teutoburg, tusschen de Lippe en de Wezer gelegen. Hun legerhoofd was zekere Her- ^{A° 8} man of Heirman, dat zooveel als: *hoofd van 't heir* ^{n. J.C.} beteekent. De Romeinsche schrijvers, die alle uitheemsche namen op hunne wijze vertaalden of verlatijnschten, noemen dezen Herman: Arminius.

Keizer Augustus was zeer bedroefd en gramstorig, toen hy de nederlaag van Varus vernam, en liep zelfs als een mal mensch door zijn paleis, gedurig roepende: Varus! Varus! geef my mijn keurbenden weder. — Dit was dwaas van den Keizer; want hy had toch moeten begrijpen, dat het den Romeinen ook wel eens tegen kon loopen, en dat men zich in den oorlog evenzeer op goede als op kwade kansen verwachten moet. Na den dood van Augustus, die kort daarna overleed, werd Tiberius, van wien ik zoo even sprak, Keizer van Rome; en Germanicus, de zoon van Druzus, werd opperbevelhebber in de plaats van Varus. Deze Germanicus was niet minder dapper dan zijn vader en zijn oom. Hy versloeg Hermans leger geheel en al, bedwong de Germaansche volkeren, en keerde, met roem beladen, naar Rome terug. De Batavieren hadden hem in den krijg trouwhartig bygestaan: in een der gevechten was hun aanvoerder Karribald (wien de Romeinen Cariovalda noemden) 16 gesneuveld.

Ik heb u zoo even gezegd, dat de Friezen jaarlijks een schatting van ossehuiden aan de Romeinen moesten voldoen. Deze hadden zy een tijd lang, naar hun gering vermogen, opgebracht; want er waren toen in Friesland zooveel weilanden niet, als tegenwoordig. Maar nu kwam, in de plaats van Germanicus, een andere Landvoogd (of *Gouverneur*), die Olennius geheeten, en een onredelijk mensch was. Deze begeerde, dat de Friezen hem huiden zouden leveren, zoo groot als die van *wilde* osfen. Daar zagen de Friezen geen kans toe; want de *wilde* of *auer-os* is een zeer groot

dier, en zy hadden op hunne velden slechts klein en mager vee. Daar zy te zwak waren om zich tegen den Landvoogd te verzetten, zagen zy zich genoodzaakt, hem eerst hun vee, en toen hun akkers over te geven: ja zelfs was Olennius hiermede nog niet te vrede; maar eischte ook hun vrouwen en kinderen, om die als flaven te verkoopen. Zulk een behandeling maakte de Friezen woedend: en, toen al hun klagen niet hielp, doodden zy de foldaten, die Olennius had gezonden om de schatting te halen, en maakten hemzelven zoo bevreesd, dat hy de wijk nam naar een sterke plaats, *Flevum* geheeten, en waarschijnlijk aan den mond van 't *Flie* of *Vlie* gelegen. De Friezen sloegen het beleg voor dat kasteel: dat wil zeggen: zy omcingelden het en poogden er met geweld binnen te dringen, om Olennius gevangen te nemen; — doch nu hoorden zy, dat Apronius, een Romeinsch generaal, met een heel groot leger aankwam, om hen te beoorlogen. Zy schenen echter voor dezen nieuwen vyand niet bevreesd; maar trokken hem stoutmoedig tegen en ontmoeteden hem by het woud van Baduhenna of *der Paden*, op de plaats, waar nog heden het dorp *Holtpaden* ligt. Hier viel een geducht gevecht voor, waarin de Friezen zich zeer dapper gedroegen en wel negenhonderd Romeinsche foldaten doodfloegen, zoodat Apronius met het overschot van zijn leger afdroop, zonder de Friezen verder te moeien.

Ondertuschen was Keizer Tiberius gestorven, en Caligula, de zoon van den dapperen Germanicus, Keizer geworden. Deze Caligula was een zeer slecht mensch, die

zijn onderdanen op allerlei manieren kwelde; doch hy was bovendien een gek, die zich zeer belachelijk aanstelde, gelijk u blyken zal uit zijn verrichtingen by gelegenheid van een bezoek, dat hy aan de Batavieren gaf.

Hy kwam hier in het land met een groot leger, en een menigte dansers en muzykanten, om hem op reis te vermaken. Hy wilde, zoo hy zeide, de Germanen beoorlogen; doch wat denkt gy, dat hy deed? — Hy ging 's nachts met eenige soldaten in een bosch, liet er een party boomen omhakken, en vertelde, toen hy 'smorgens terugkeerde, dat hy een geheel leger Germanen overwonnen had. Vervolgens liet hy eenige Batavische knapen, die niets kwaads gedaan hadden, vastbinden, en in de gevangenis zetten, en wilde aan de menschen wijs maken, dat het gevangene vyanden waren. Zoo mal was hy, dat hy over die fraaie stukken een brief naar Rome schreef, als of hy de grootste heldendaad van de waereld verricht had. Doch hy deze gekheden bleef het niet. Hy trok met zijn leger naar de Noordzee, liet de trompet blazen en een vervaarlijk geweld maken, als had hy al de vischen willen wegschrikken, en zeide toen tegen de soldaten: «Ziet zoo mannen! nu hebt gy u recht dapper gekwet: nu moet gy nog aan den Oceaan een buit afnemen en dien naar Rome brengen.» Daarop gaf hy hun bevel, om hun helmen en zakken met horentjens en schelpen te vullen en die ter gedachtenis mede te voeren. Dat was nu de fraaie buit, dien hy hun beloofd had, en dien het niet veel moeite gekost had, te verkrijgen. Een Ka-

ninefaat, die deze kluchtige vertooming aanzag, lachte den Keizer in 't aangezicht uit, zonder dat die laffe Caligula, die mischien bang was dat zijn eigen volk de party van den spotter zoude gekozen hebben, hem deswege durfde straffen.

Na deze en meer andere dwaze bedrijven keerde Caligula naar Rome terug en maakte zich aldaar zoo gehaat, dat hy kort daarna vermoord werd. Zijn 41. oom Claudius volgde hem in het bewind op en deed een tocht tegen de Britten, by welke gelegen-44. heid hy wederom veel dienst had van de Batavieren, aan wier hoofd, of onder wie zich zeker Civilis bevond, die zich naderhand, gelijk gy hooren zult, zeer beroemd maakte.

Terwijl Claudius regeerde, bleef het niet altijd rustig hier te lande, en had Corbulo, die toen de landvoogdy bekleedde, moeite genoeg, om de Friezen in bedwang te houden. Ook was er toen een Kaninefaat, die Gansken (by de Romeinen Gannaskus) heette, en die met eenige schepen gedurig langs de kusten van Galliën voer en alles plunderde en roofde wat hy maar vond, tot dat hy eindelijk door Corbulo verjaagd werd.

Deze Corbulo, een verstandig man, was, even als Druzus, van oordeel, dat er geen geschikter middel kon zijn, om de goede verstandhouding en eendracht tusschen zijn krijgsvolk en de inwoners te bevorderen, dan gedurige bezigheid; — want, kinderen! als men zijn tijd met nuttige werkzaamheden doorbrengt, dan heeft men geen gelegenheid noch lust tot kijven en vechten; terwijl ledigheid de bron is van allerlei kwaad. — Corbulo liet dan een groote

vaart graven tusfchen den Rijn en de Maas, ter lengte van ongeveer zes mijlen: en zijn opvolger Paulinus voltooide een dijk, dien Druzus had begonnen aan te leggen. Terwijl deze Paulinus Landvoogd was, had er een voorvalletjen plaats, dat ik u verhalen wil.

De Friezen waren het niet eens met Paulinus over zekere akkers, welke zy bebouwd hadden, en welke de Landvoogd beweerde, dat hun niet toekwamen. Zy zonden daarom twee van de voornaamste lieden onder hen, naar Rome, om met den Keizer zelven over de zaak te spreken. De toenmalige Keizer heette Nero en was een bloeddorstige wreedaart, doch tevens een groot liefhebber van fchouwburgen en vertooningen. Hy liet die twee afgezondenen op een prachtig feest verzoeken, waar men treurfpelen opvoerde, wedloopen hield en allerlei vermakelijkheden vertoonde. De Friezen zagen al zeer vreemd op; want zy hadden nooit iets dergelijks aanschouwd, en de vertooning was voor hen even zoo nieuw, als zij voor u, mijn lieven! zou geweest zijn. Terwijl zy al zoo rondkeken, vroegen zy aan de heeren, die met hen waren, waar de Romeinsche Raadsheeren, waar de Ridders, en waar de andere aanzienlijke lieden zaten. Men wees hun zulks aan. Maar nu zagen zy, tusfchen de Raadsheeren, eenige personen zitten, wien het wel aan hunne kleeding was aan te zien, dat het geene Romeinen waren: «Wie zijn deze?» vroegen de Friezen. — «Dat zijn,» antwoordde men, «de gezanten van de trouwste en dapperste bondgenooten der Romeinen.» — Dan behooren wy ook daar,» hernamen de Friezen: «want de Friezen zijn zoo dapper en getrouw als eenig volk

ter waereld: »— en, dit gezegd hebbende, gingen zy, zonder complimenten, op de beste plaats, tusfchen de Raadsheeren zitten. — Deze cordate handelwijze werd zeer door de Romeinen toegejuicht; maar de Friezen kregen echter hun zin niet, voor zoo verre zulks het oogmerk van hun gezantschap gold: en sommigen onder hen, Amzibariën geheeten, werden met geweld weder uit de door hen bezette landeryen verdreven.

Wat die naam *Amzibariën* beduidt, weet ik met geene zekerheid te zeggen. Sommigen denken, dat het een volkftam was, die van de *Eems* kwam, en daarom de *Eemsboeren* genoemd werd: ik zoude eerder gelooven, dat zy, aan de zee wonende, *aan zee geboren* werden geheeten. Van de eene of andere benaming maakten de Romeinen *Amzibariën*.

Het was voornamelijk met behulp der Batavieren, dat de Romeinen de Friezen en de overige in dien omtrek wonende volkeren in bedwang wisten te houden: ook waren het de Batavische en Germaansche keurbenden, welke door hare getrouwheid oorzaak waren, dat de flegte Keizer Nero nog zoo lang regeeren bleef als hy deed. Maar eindelijk maakte die dwingeland het zoo erg, dat zelfs de Batavieren hem verlieten, en dat hy, door iedereen vervolgd, en zonder byftand zijnde, zich zelve doodftak om niet in de handen van het verbitterde volk te vallen.

Na den dood van Nero, hadden er verfcheidene gevechten plaats tusfchen zijn voornaamfte generaals, om te zien, wie Keizer van Rome worden zoude. Het zoude ons te lang ophouden, indien ik u daarvan veel verhalen wilde: en gy zult er meer van

hooren, indien gy eenmaal de geschiedenis leest des Romeinschen volks. Alleen moet ik u hier zeggen, dat de Batavieren zich in die gevechten wederom dapper gedroegen, en dat, voornamelijk door hun toedoen, Vitellius tot Keizer verheven werd. Er waren echter, by die gelegenheid, tusfchen de Romeinsche en de Batavische benden herhaalde reizen oneenigheden voorgevallen, welke, gelijk wy in 't volgende hoofdstuk zien zullen, aanleiding gaven, dat de vriendschap, die zoolang de Batavieren aan de Romeinen verbonden had, voor een geruimen tijd verbroken werd, en in een oorlog veranderde, welke aan beide partyen op veel bloeds kwam te staan.

VIERDE HOOFDSTUK.

Gefeldheid der Batavieren onder Vitellius. Verkeerde handelwijze der werwers. — Civilis noodigt zijn landgenooten uit, het juk af te schudden. — Wijze van oorlogvoeren by de ouden. — Brinio verbrandt de Romeinsche sterkten. — Krijgsbedrijven van Civilis. — Gruwelen, by de overgave van Castra Vetera gepleegd. — De beste buit aan Vleda toegezonden, — Cerialis overwint Civilis en sluit den vrede met hem.

De Batavieren, die nu federt eene eeuw met de Romeinen verkeerdt hadden, waren niet meer zulke onbeschaafde en onkundige lieden, als toen zy voor 't eerst met hen in betrekking kwamen. Germanicus had scholen onder hen ingesteld, op welke de Batavische jeugd in 't lezen, schrijven en rekenen onderwezen werd: de belangrijke dijk- en vestingwerken, welke onder hunne oogen en met hunne hulp verricht werden, hadden hun het belang van kunsten en wetenschappen doen inzien; terwijl zoodanigen onder hen, als in de lijfwacht des Keizers gediend hadden,

waar zy het dagelijksch voorbeeld hadden van de edelste en fatsoenlijkste Romeinen, by hunne te huis komst beschaafde zeden en goede manieren met zich brachten. Doch, zoo als het veeltijds gaat, die omgang met vreemden maakte de Batavieren in sommige opzichten wel knapper, maar niet veel beter; want zy volgden zoowel het slechte en verkeerde, als het goede en nuttige na. Zoo verkregen zy aan den eenen kant wel verscheidene kundigheden, welke hun van dienst waren; doch aan den anderen kant werden zy nog onverftandiger dan zy geweest waren, door b. v. by al de afgoden, welke zy dienden, nog vele afgoden der Romeinen aan te nemen en te vereeren.

Onder de Batavieren, die byzonder by hun landsluiden in aanzien waren, tijdens Vitellius Keizer werd, muntte vooral de man uit, wien ik u in het vorige hoofdstuk al noemde, en die by de Romeinen Claudius Civilis werd geheeten. De eerste dier namen was een aangenomen naam, van Keizer Claudius ontleend: de tweede misfchien een Latijnsche overzetting van zijn eigen naam. Deze Civilis was vijf en twintig jaren in Romeinsche dienst geweest, en had vrij wat ondervinding van krijgskaken opgedaan. By zijn bekwaamheid voegde hy veel heerschezucht, of trek om boven anderen uit te blinken en tot hooger aanzien te geraken. Toen, na Neroos dood, de Romeinsche generaals zoo bevig om het keizerrijk vochten en de Romeinen door onderlinge tweedracht verzwakt waren, begon hy te overleggen, of hy daarvan geen party zoude kunnen trekken, om de Batavieren geheel onafhankelijk van de Romeinen te maken en

zich zelve aan hun hoofd te stellen. Hy vond spoedig een goede gelegenheid om de plannen, die hy gevormd had, in het werk te stellen.

Vitellius had namelijk bevolen, dat er, als naar gewoonte, een werving van foldaten onder de Batavieren zoude plaats hebben: namelijk, dat er een gedeelte der meest geschikte jongelieden zoude worden uitgekozen om in de Batavische keurbende te dienen. Doch de wervers kozen integendeel oude en zwakke lieden, die tot vechten onbekwaam waren: en dan wilden zy die arme menschen niet loslaten dan tegen betaling eener groote geldsom. Ook mishandelden zy de Batavieren op meer andere wijzen: zoodat er ten laatste onder deze een groote ontevredenheid plaats vond: en daarvan maakte Civilis gebruik.

Hy noodigde namelijk de voornaamsten onder de Batavieren op een groot gastmaal en gaf hun volop te eten en te drinken. Op het nagerecht begonnen de gasten, gelijk niet te verwonderen was, luide te klagen over de kwade behandeling, hun door de Romeinen aangedaan. Toen stond Civilis op, gaf te kennen, dat hy iets belangrijks te zeggen had, en verzocht een oogenblik stilte. Ziende, dat men aandachtig toeluisterde, begon hy nagenoeg op deze wijze te spreken:

— « Vrienden! gy hebt wel gelijk. Wy worden niet meer door de Romeinen als vrienden en bondgenooten behandeld; maar als slaven. Er komen geene knappe Landvoogden meer hier, gelijk Druzus en Germanicus, die ons wel deden; maar slechte wervers, die ons plagen. Doch, waarom zijn wy

zoo dwaas van zulks te dulden? Er zijn hier zoovele Romeinen niet in 't land noch in de buurt, of wy kunnen hen gemakkelijk hier ver van daan jagen. De Galliërs en Germanen, die even als wy geplaagd worden, zullen ons wel helpen. Dus, laten wy ons maar dapper houden, en niet rusten, voor dat wy de Romeinen verdreven hebben.»

De gasten van Civilis hadden veel gedronken: en wanneer men veel gedronken heeft, is men zelden in staat om de gevolgen eener zaak goed in te zien. Zy beloofden dus dadelijk, met veel gejuich, aan Civilis, dat zy hem zouden bystaan in al wat hy zoude ondernemen om hen van de Romeinen te verlossen.

Civilis zond hierop een boodschap aan zekeren *Bruin* of *Brinio*, die een der voornaamsten onder de *Kaninefaten* was, en de zoon van den man, die, gelijk ik u verteld had, *Caligula* had uitgelachen. Deze *Brinio* riep dadelijk zijn landgenooten by elkander, en zwoer dat hy zich het hair niet zoude laten fnijden, voor dat hy de Romeinen verjaagd had. — Een vreemde gelofte, niet waar? maar dat was zoo een gewoonte onder de *Germaansche* volkeren, welke gy, kinderen, zoo gy op reinheid gesteld zijt, wel niet zult navolgen. — De *Kaninefaten* namen de wapenen op, zetteden *Brinio* op een schild en droegen hem op hun schouders rond; waarmede zy te kennen gaven, dat zy hem tot hun veldheer verkozen.

Maar nu zult gy my misfchien vragen: «wat is een schild?» — en om u dit recht begrijpelijk te maken, zal ik u by deze gelegenheid eens vertellen, op hoedanige wijze men in dien tijd elkander bestreed.

Gy weet, dat tegenwoordig de foldaten geweeren

dragen, waarmede zy op hun vyanden losbranden: en dat men ook kanonnen gebruikt, waaruit men met groote kogels fchiet. Doch in dien ouden tijd kende men nog het buskruid niet en wist dus van kanonnen noch geweeren. Men vocht met pijlen, waarmede men elkanderen uit de verte befchoot. De Batavieren vooral wisten zeer handig met pijl en boog om te gaan: van eenen hunner wordt onder anderen verhaald, dat hy twee pijlen zoo vaardig en zoo juist achter elkander wist af te fchieten, dat de tweede pijl de eerste inhaalde en door midden fpleet.

Behalve met pijlen, wierp men ook met fteenen: of met ftokken, aan welke ijzeren punten vastzaten en welke men fpeeren of werpfpietfen noemde.

Wanneer men nu elkander kort op 't lijf gekomen was, trachtte men met lange pieken naar zijn vyand te fteken, of hem met zwaarden, bijlen of knodfen dood te flaan. De Batavieren gebruikten bovendien ook messen of *priemen* (van welk woord de Romeinen *framee* maakten), waarmede zy hun vyanden zeer behendig, zoo van verre als van naby wisten te treffen.

Om nu niet gewond te worden, droegen de meeste foldaten, even als thands de kurasfiers, ijzeren hoesden of helmen op het hoofd: en een wapenrok, die van leder of metaal vervaardigd was, aan het lijf: en aan den arm hielden zy de fchilden: dat waren groote borden of bladen, van koper, ijzer, of hard hout gemaakt: met deze fchilden bedekten zich de foldaten de borst en het lichaam, en weerden de slagen of fteken hunner vyanden af. De fchilden en helmen der Batavieren waren echter vroeger van man-

dewerk gevlochten, daar zy vóór de komst der Romeinen geen ijzer of koper kenden.

Nadat Brinio op zoodanig schild was verheven geworden, begon hy de vyandelikheden, door de in zijne nabyheid gelegen kasteelen der Romeinen aan te vallen en te plunderen. De Romeinen die daar binnen waren namen de vlucht, en gingen zich beklagen by Civilis, die als een der voornaamste aanvoerders van de Batavische hulp-benden een groot gezach in deze gewesten bezat, en in wien zy nog altijd een vriend des Keizers zagen. Civilis hield zich eerst, als keurde hy niet goed wat de Kaninefaten gedaan hadden, en liet daarom eenige keurbenden, welke, hooger op, aan den Rijn gelegen waren, ontbieden, in schijn, om het oproer te straffen; maar toen deze gekomen waren, vereenigde hy zich met Brinio en trok aan 't hoofd van Batavieren en Kaninefaten tegen de Romeinen op. In 't begin gaf hy echter nog voor, dat hy slechts voorhad, de party van Vitellius te beoorlogen, en dat hy de belangen voorstond van Vespasianus, wien een gedeelte van het Romeinsche volk tot Keizer had uitgeroepen.

De Romeinen waren over dit onverwacht gedrag van Civilis zeer verbaasd; doch, daar zy nog machtige legers in Germaniën en Galliën hadden, vleidden zy zich, hem spoedig te zullen overwinnen. Het viel echter geheel anders uit; want in die legers waren vele Germaansche en Batavische soldaten, die, zoodra de oorlog begon, naar Civilis overliepen en hem hielpen. Ook op de vloot, welke de Romeinen op den Rijn hadden, waren de meeste roeiers

en matrozen Batavieren: en toen deze hoorden, wat er gaande was, sloegen zy de Romeinen, die in de fchepen waren, verraderlijk dood, en brachten de geheele vloot by Civilis, die alzoo in ftaat was gefield zynen vyanden krachtig het hoofd te bieden.

Met het leger, aan welks hoofd hy zich nu bevond, deed hy verfcheidene tochten tegen de op hem afgezonden Romeinsche benden, en doorgaans met goed gevolg. Intusfchen verloor Vitellius het leven en Vespazianus werd Keizer in zijne plaats. Indien Civilis, gelijk hy had voorgegeven, alleen beoogde voor het belang van Vespazianus te strijden, zoude hy alsnu de wapenen hebben moeten nederleggen en zich aan den nieuwen Keizer onderwerpen. Maar thands bleek het, dat het eigenlijk zijn doel was, zelf de heerschappy te verwerven. Hy verklaarde ronduit, dat hy de vyand der Romeinen blijven wilde, en toonde zulks fpoedig, doch op geene zeer loffelijke wijze.

Er was namelijk een fterk kasteel in de nabyheid van den Rhijn, *Castra Vetera* (dat wil zeggen: oude legerplaats) geheeten: dit werd door Civilis belegerd. Na dat de Romeinen, die daar binnen waren, zich langen tijd dapper verdedigd hadden, werden zy eindelijk, door dat al hun voorraad opgegeten was, genoodzaakt het kasteel aan Civilis over te geven, onder voorwaarde, dat zy vrij zouden kunnen vertrekken waarheen zy wilden. Maar in plaats dat men hen ongemoeid liet gaan, werden zy, zoodra zy slechts even buiten de vesting waren, door het krijgsvolk van Civilis fchandelijk overvallen en vermoord. Wel is waar,

Civilis verontschuldigde zich, met te zeggen, dat dit buiten zijne voorkennis en tegen zijnen wil geschied was; maar deze verschoning was niet voldoende; want daar hy de bevelhebber was, met wien het verdrag, of de afspraak gemaakt was, had hy ook moeten zorg dragen, dat daartegen niet gehandeld werd. Om u dit met een voorbeeld op te helderen: indien ik verlof gevraagd had om met ulieden in een tuin te wandelen, op voorwaarde van nergens aan te raken, en gy pluktet al de bloemen en vruchten af, dan zou de eigenaar het my immers wijten, dat ik er niet op gepast had, en het zoude weinig baten, al zeide ik, dat zulks buiten mijn weten was geschied.

Na de inneming van Castra Vetera begrepen Civilis en Brinio, dat zy vooreerst niets meer van de Romeinen te vreezen hadden, en hun vaderland als bevrijd konden beschouwen. Zy lieten zich dus het hair afsnijden, 't geen zy tot dien tijd, volgens hun gelofte, ongekamd hadden laten groeien. Ook deelden zy den verkregen buit tusschen hun vrienden en bondgenooten; doch het beste zonden zy, met eenen der gevangene Romeinsche officieren, aan een maagd, Veleda geheeten. Deze woonde in een bosch en werd gehouden voor een waarzegster, dat is, iemand, die vooraf kan zeggen wat er gebeuren zal; — doch, daar het niet wel mogelijk is, dat iemand met de toekomst bekend zij, zoo geloof ik, dat Veleda een schrandere vrouw was, die door hare veelvuldige betrekkingen in staat was, meer dan anderen te weten, en op een listige wijze party trok van de lichtgeloovigheid van anderen, om zich zelve rijkdom en gezach te verwerven. Zy

had aan Civilis veel dienst gedaan, en het volk, dat een onbepaald vertrouwen in hare uitspraken stelde, tot den oorlog tegen de Romeinen angehitst.

Tot dien tijd was Civilis gelukkig in zijn ondernemingen geslaagd; doch hy begon weldra de wisselvalligheden der krijgskans te ondervinden. Vespazianus, thands rustig bezitter van het keizerrijk, bevond zich in staat, zich geheel aan het dempen des Germaanschen opstands toe te wijden. Daar hy inzag, dat zulks moeielijk zoude vallen, zoo lang de Germanen, de Galliërs, de Belgen en de Batavieren vereenigd bleven, wist hy, door beloften en bedreigingen, de Galliërs van het bondgenootschap aftehalen, en zond vervolgens Petilius Cerialis als opperbevelhebber met een groot leger in Germaniën. Deze behaalde eenige overwinningen op Civilis, noodzaakte hem uit Germaniën, waar hy zich toen bevond, naar het Eiland der Batavieren te wijken, en vervolgde hem zelfs daar. Te gelijker tijd was een Romeinsche vloot uit Brittanien afgezonden om hier een landing te beproeven. Doch de Kaninefaten, die, sedert den tijd van Gansken of Ganaskus, nog vrij wat aangeleerd hadden in de zeilkunst, voeren met hunne vaartuigen de Romeinsche vloot te gemoet en verfloegen die geheel en al.

Deze zegepraal baatte Civilis echter weinig. Hy zag zich door het leger van Cerialis achtervolgd, en, ofschoon hy nu en dan eenige kleine voordeelen op den vyand behaalde, begreep hy, dat hy het op den duur niet zoude volhouden, te meer daar velen zijner bondgenooten hem verlieten. Cerialis van zijnen kant

fcheen ook de Batavieren niet tot wanhoop te willen brengen: hy bood Civilis vergiffenis en verzoening aan, en wist zelfs, in 't geheim, de waarzegster Veleda door geschenken over te halen, om door haren invloed den vrede te bevorderen. Civilis gaf aan de voorflagen des Romeinschen veldheers gehoor, en de Batavieren sloten weder een bondgenootschap met de Romeinen, dat sedert niet meer verbroken werd.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Inval der Franken — der Saxon en andere volkeren in ons vaderland. — Oorsprong van verschillende namen van plaatsen. — Inval der Saxon en Friezen in Brittanniën.

De Batavieren, gelijk wy gezien hebben, weder vrienden met de Romeinen geworden zijnde, hielpen hen ook als voorheen in den oorlog en genoten te huis de voordeelen hunner bescherming. Ons vaderland was langzamerhand een meer beschaaft gewest geworden: uit verscheidene door de Romeinen gestichte steden, als Wijk te Duurstede, Tiel, Nymegen, Wageningen, en andere meer, begon men een vrij aanzienlijken koophandel te drijven met de aan den Rijn gelegen landen. Er viel echter gedurende een reeks van byna tweehonderd jaren niets voor, dat merkwaardig genoeg is, om u te verhalen.

Toen, na verloop van dien tijd, het Romeinsche Keizerrijk langzamerhand in macht verminderde, en de grenzen minder goed verdedigd werden, begonnen verschillende woeste volkeren zich daar binnen te vertoonen, somtijds met geen ander doel dan om te plunderen en te stroopen, somtijds met het inzicht om veroveringen te maken op het keizerlijk grondge-

bied. Onder die woeste volkeren verdienen vooral genoemd te worden de Franken, omdat zy de grondleggers waren van het tegenwoordige Frankrijk. Waar die Franken van daan kwamen is niet met zekerheid te bepalen. Ik voor my geloof, dat onder de Germanen, die federt den tijd van Cezar de gevaarlijkste vyanden der Romeinen waren geweest, en nooit tot de overwonnen volken hadden behoord, sommige stammen zich in het midden der derde eeuw hebben vereenigd met het doel van onderlinge verdediging, en dat deze, ten bewijze hoe hoog zy hunne vrijheid schatteden, zich den naam van *Franken*, d. i.: *vrijen*, hebben gegeven. Deze Franken deden een geweldigen inval in Galliën, verwoesteden daarvan het Zuidoostelijk gedeelte, trokken vervolgens naar Spanje, en voerden zelfs hun wapenen, de zeeftroat over, tot in Afrika.

Het schijnt, dat de bewoners van de tegenwoordige gewesten Zeeland en Brabant zich by deze Franken gevoegd hebben, of wel, dat zich Franken hebben nedergezet in die gewesten, welke men toen Toxandriën heette: (1) althands men leest by de schrijvers, dat er in dien tijd Franken aldaar, ja tot in het eiland der Batavieren gewoond hebben. Een ander volk, dat, omtrent denzelfden tijd, groote verwoestingen aanrichtte en zelfs tot in Italiën doordrong, droeg den naam van *Alamannen*, 't geen slechts een zachtere uitspraak van 't woord *Gar-* of *Germanen* schijnt geweest te zijn: en, na deze Allemannen, werd later

(1) De bewoners dier streken werden naar den aart van den grond *de Hoogzanders* genaamd. De Romeinen maakten daarvan *Toxandri* en noemden dus de geheele landftreek *Toxandria*.

Germaniën of Duitschland, door de Fransche schrijvers, *Allemagne* genoemd.

Het is licht te begrijpen, dat, de Romeinen, sedert zy in de plaats van, gelijk vroeger, hunne overwinningen al verder en verder in vreemde landen uit te breiden, genoodzaakt werden, hun eigen land tegen de invallen van vreemde volkeren te verdedigen, niet meer, zoo goed als te voren, hun gezach hier te lande konden doen gelden: en niettegenstaande Keizer Juliaan in 357 nog overwinningen behaalde op eenige volkstammen, welke hier het land onveilig maakten, ging dat gezach al meer en meer te niet. Weldra hoorde men hier van de Romeinen niet meer spreken, ja zelfs niet meer van de Batavieren. Ons land had gedurig andere bewoners gekregen en het eene zwervende volk kwam zich naauwelijks hier nederzetten, of het werd weder door een nieuwen volkstam verdrongen. Al wat men van die tijden verhaald vindt is zeer verward en onzeker, en ik wil u dus maar niet met de geschiedenis daarvan vermoeien; maar my vergenoegen, met u de namen van sommige dier volkeren op te geven.

Zoo vond men hier, ten tijde van Juliaan, de Salliërs, een Frankischen volkstam, en de Chamaven, een Saxisch volk, van wie mischien nog het dorp *Chaan* in Noord Brabant zijn naam heeft, later, de Slaven, die de Zuidkust van Holland, de Warners, die Rijnland, de Wilten, die Utrecht, de Anglen, die de Veluwe bewoonden: en eindelijk de Saxen, dat een meer algemeene volksnaam was. Vlaardingen, dat vroeger *Slavenburg* heette, was door de

Slaven gesticht. De Wilten hadden *Witlam* en *Wiltensburg* gebouwd: de eerste dier steden lag aan de Maas en werd een beroemde koopstad: de andere is naderhand Utrecht genoemd geworden. Den naam der Warners meent men in *Warmond* terug te vinden. De Anglen hebben hunnen naam gegeven aan verscheidene Geldersche plaatsen, als *Anglenstein*, *Anglenbeek*, *Hengelo* d. i. *Anglen-lo* of plaats der Anglen: en den naam van Saxen of Sassen vinden wy in het dorp *Sasfenheim* d. i. woning der Sasfen, terug.

De Friezen alleen hadden hunnen naam behouden, en waren, naar het schijnt, in macht en aanzien gestegen; want in het jaar 446 zonden zy, met hun naburen de Anglen, die van Saxischen oorsprong waren, een groot leger naar Brittanniën om de Britten tegen de Schotten te helpen. De aanvoerder van dat leger droeg een zwart paard in zijn vaandel of op zijn standaard en werd mischien daarom *Hengist* of *Hengst* genoemd, en zijn broeder Horsa, *horse*, *ors* of *ros*, dat ingsgelijks *paard* beteekent. Deze vorsten overwonnen de Schotten; doch tevens beviel het hun in Brittanniën zoo goed, dat zy verkozen er te blijven, en de Britten noodzaakten, hunne slaven te worden of naar het gebergte te vluchten, waar zy zich ophielden in het land, dat nu Wallisland heet. Brittanniën kreeg naar die Anglen den naam van Anglen-land of *Engeland*.

Het zal u mischien nog moeilijk vallen, al die namen, welke ik in dit hoofdstuk vermeld heb, te onthouden; doch het is nuttig, er ten minsten iets

van in 't geheugen te bewaren: ja het is zelfs aartig, wanneer gy b. v. te Warmond of te Sasenheim komt, te weten, van wie die plaatsen hare namen ontleend hebben, en dan te denken, hoe diezelfde uitgestrekte weilanden, waarop nu de koeien zoo rustig grazen, oudtijds bewoond werden door volkeren, die van weinig meer dan roof en doodslag wisten.

ZEKSTE HOOFDSTUK.

Verkondiging van het Christendom hier te lande door Wilfrid, Willebrord en andere Evangeliepredikers. — Adgild beschermt, Radbout vervolgt hen. — Radbouts oorlogen met de Frankische vorsten. — Vertellingen, hem betreffende.

De Christelijke godsdienst, na den dood des Heilands jaren achter elkander door vrome mannen in stilte en nederigheid gepredikt, was eindelijk die van het voornaamste deel van Europa geworden. Niet alleen de Romeinsche Keizers (die den zetel hunner heerschappy van Rome naar Constantinopel hadden overgebracht) hadden haar omhelsd; maar ook de Koningen der Gothen, die toen Spanje bewoonden, der nog min verlichte Franken, en der Angelsaxen (of Engelschen) hadden zich aan de kracht der waarheid onderworpen en lieten het Evangelie in hunne gewesten verkondigen. In ons vaderland was het te dien opzichte nog droevig gesteld. Onderscheidene volkstammen, die hier woonden en waarvan ik u in het vorige hoofdstuk heb gesproken, waren langzamerhand onder de regeering der Friesche vorsten gebracht en, by den vreemdeling althands, onder den algemeenen naam van Friezen bekend geworden. De

Friezen waren zeer vyandig aan de Franken, die gaarne deze gewesten aan hunne heerschappy onderworpen hadden, en dat was de voornaamste reden, waarom zy van de Christelijke leer, welke die hunner vyanden was, zóó lang afkeerig bleven, en waarom de pogingen van enkele brave Frankische Evangeliepredikers hier byna zonder uitwerking waren. Zoo wel de vorsten als het volk hielden zich, tot nog in de zevende eeuw, aan hunne afgodendienst en bogen zich voor een mengelmoes van half Romeinsche, half Duitsche, half Noordsche godheden.

Dan, in het jaar 674, kwam zekere Wilfrid, Bisfchop of kerkelyk opperhoofd in de Engelsche stad York, op reis naar Rome zijnde, in Friesland aan, hetwelk toen door Adgild of Aldgillus als Koning of Hertog bestuurd werd. Deze Wilfrid had groote en machtige vyanden onder de Engelsche en Frankische vorsten, die in 't geheim aan Adgild deden verzoeken, dat hy hem om 't leven zoude brengen; doch Adgild, die een rechtfschapen man was, vertelde zulks over aan Wilfrid, en raadde hem aan, zoo lang in Friesland te vertoeven, tot hy zonder gevaar verder kon reizen. Van dit zijn verblijf in Friesland maakte de Bisfchop gebruik, om, met toestemming des Konings, de Christelijke godsdienst in Friesland te prediken, met zulk een goed gevolg, dat vele duizenden Friezen zich door hem lieten doopen. Doch na zijn vertrek vergaten deze lieden al spoedig wat hy hun geleerd had, zoodat toen er, twintig jaar later, nieuwe predikers uit Engeland kwamen, deze het werk van voren af aan weder konden beginnen.

Dat was dom van die Friezen, zult gy zeggen; zoo alles weder te vergeten. Maar vergeet gy nooit wat gy geleerd hebt, kinderen? — Die arme menschen waren eenigzins te verschonon, daar zy waarschijnlijk geen van allen lezen konden, en dus, na het vertrek van Wilfrid, geene gelegenheid hadden om het geleerde te onderhouden. Maar die hebt gy wel, en daarom is het voor u nog grooter schande, wanneer gy de lesfen, welke u gegeven zijn, uit het geheugen laat gaan. Waarschijnlijk hadden ook de Friezen weinig besef van het hooge belang van hetgeen hun onderwezen werd; want wanneer men dat heeft, en zich met yver toelegt, is het onmogelijk, dat alles zoo geheel uit het hoofd raakt.

Onder die nieuwe predikers, waar ik van fprak, bevond zich een zeer kundige en bekwame geestelijke, van Friesche ouders in Engeland geboren, en Willebrord geheeten. Deze ging by zijne prediking met een voorbeeldigen en onvermoeiden yver te werk. Overal liet hy de afgodsbeelden aan stukken slaan en kerken of kapellen oprichten, om er den waren God in te dienen. En daar hy zag, dat de Friezen, naar de gewoonte der noordfche volkeren, 's nachts in de bosfchen vergaderden, om er hun heidensche plechtigheden te verrichten, liet hy die bosfchen uitroeien en wel met een zoo ongemeene voortvarendheid, dat daaruit het volkfprookjen ontftond, hoe op eene nacht al de bosfchen in Friesland waren omgewaaid, ten gevolge van een gebed, dat hy had gedaan.

Het ging echter Willebrord by zijne prediking niet

altijd even voorspoedig; want Radbout, die Adgild in de heerschappy was opgevolgd, was het Christendom niet gunstig: en het voorbeeld van den Koning werd, als 't gewoonlijk gaat, door de aanzienlijksten gevolgd. Slechts in dat gedeelte van Friesland, hetwelk zich ten zuiden van het Fliemeir tot aan de Maas en Schelde uitstreckte en waar de ingezetenen meer omgang met de Frankische Christenen hadden, nam men de ware godsdienst van lieverlede aan. Hiertoe bracht ook veel toe, dat Willebrord te Wiltenburg (hetwelk federt Utrecht genoemd werd) een klooster gesticht had, dat is: een gebouw, waarin zich vrome lieden, monniken geheeten, onder zekere bepalingen, vereenigden tot gemeenschappelijke godsdienstoefening en tot onderwijs der gemeente in de Christelijke leer. Dit klooster geraakte al spoedig in het bezit van uitgestrekte goederen, waar over eerst Willebrord, en, na hem, zijn opvolgers, onder den tytel van Bischoppen van Utrecht, het opperste bewind voerden. De Franken stonden in dien tijd onder Koningen, die men, omdat zy, als een blijk hunner waardigheid, de haren lieten groeien, de Langhairige Koningen noemde. Deze waren echter zwakke, verwijfde vorsten, die de zorg voor de regeering meestal overlieten aan hun eerste staatsdienaars. Als zoodanig bestierden, in het laatst der zevende en in het begin der achtste eeuw, Pipijn van Heirftal, en, na hem, zijn zoon, Karel Martel (of *Hamer*) de zaken van het Frankische rijk. Deze waren beide dappere veldheeren, die hun macht op allerlei wijzen zochten uit te breiden en zich daar-

door vele gevaarlijke vyanden op den hals haalden. Onder deze was Radbout niet de minste. Ook hy toch bezat een moedigen en onbuigbaren aart: hy stond aan 't hoofd van een krijgshaftig volk en vreesde, mischien niet ten onrechte, dat de Franken, onder schijn van het Christendom voort te planten, hier ook in de regeeringszaken den meester zouden willen spelen. Na talrijke oorlogen, waarin hy blijken gaf van groote dapperheid en bekwaamheid, 717 werd hy door Karel Martel overwonnen, en zag zich genoodzaakt, een verdrag met hem aan te gaan, waarby hy hem een groot gedeelte van zijn rijk moest afstaan en zich verbinden, om de Christelijke godsdienst vrij en onverhinderd door geheel Friesland te laten prediken.

Van dezen Radbout hebben de oude schrijvers veel verhaald; doch hunne lichtgeloovigheid heeft hun een menigte vertelfeltjens doen te boek stellen, welke men gerust voor sprookjens houden mag: of wel zy hebben ware gebeurtenissen met ongerijmde en ongelooflijke bijvoegfelen opgecierd. Een staaltjen daarvan wil ik u mededeelen:

Radbout, zoo luidt de vertelling, had, op aandrijven van Karel Martel, beloofd zich te zullen laten doopen door zekeren Bisschop Wulfram, die daarvoor heel uit Frankrijk was overgekomen. Reeds stond Radbout met den eenen voet in den doopvont, toen hy aan Wulfram vroeg, of hy nu, door zich te laten doopen, in den hemel zoude komen?

« Wel zeker, » antwoordde de Bisschop.

« Maar, » hernam Radbout: « hoe is het dan met

mijn vader, mijn grootvader, en al mijn voorouders, die zich niet hebben laten doopen? zijn die dan niet in den hemel?»

«Neen,» antwoordde Wulfram: «die zijn al te famen in de hel: alleen de gedoopte Christenen komen in den hemel.»

«Dan bedank ik er voor, om gedoopt te worden,» zeide de Koning: «ik ga veel liever by mijn familie in de hel, dan met u en de uwen in den hemel:» — en dit zeggende, trok hy den voet terug en ging heen.

Diezelde nacht droomde hy, volgens de vertelling, dat hy een fraai paleis zag, en dat Odin of Wodan, de voornaamste god der Noordsche volkeren, tegen hem zeide, dat hy dit paleis voor hem had laten bouwen, om hem te beloonen, dat hy geen Christen was geworden. Den volgenden morgen vertelde hy dezen droom aan Wulfram, die daarop voorstelde, eenen van 's Konings dienaars met een Christen priester uit te zenden, om dat paleis te gaan zoeken. Dit geschiedde. Naauwlijks waren de priester en de Fries op reis, of zy ontmoeteden een jongeling, zoo schoon als een engel, die hun beloofde, hen naar dat paleis te zullen brengen. Zy volgden hem dan ook en zagen weldra een kostelijk gebouw voor hen staan. Toen viel de priester op de knieën en bad, dat God door een teeken zoude te kennen geven, of dat paleis met Zijne goedkeuring, dan wel of het door boze geesten gebouwd was. En pas had hy zijn gebed gedaan, of het paleis en de leidsman waren beide verdwenen, de priester stond

met den Fries in een leelijk moeras, en zy hadden verscheidene dagen werks, eer zy weder ten hove waren teruggekeerd, waar zy Koning Radbout gestorven vonden.

Nu herhaal ik u nogmaals, dat dit verhaal grootendeels niet veel meer is dan een sprookjen, 't welk ik u alleen maar mede deel om u door een voorbeeld aan te toonen, met welke fabeltjens men in vroegere tijden de geschiedenis opvulde; zoodat het dikwijls zeer moeilijk valt, te weten, wat men voor logen en wat voor waarheid moet houden van hetgeen de schrijvers vertellen. In het bovenstaande verhaal laat dit zich echter nog al gemakkelijk onderscheiden. Het gesprek tusfchen Radbout en den Bisfchop heeft niets onwaarschijnelijks, en, daar de gezegden van beide ook juist overeenkomstig hun karakter zijn, mag men daar gerust geloof aan flaan. Maar dat een paleis zoo op eenmaal, zonder dat iemand wist door wie, gebouwd geweest, en even spoedig weder verdwenen zoude zijn, dat zal niemand gelooven, omdat het onmogelijk is.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Bonifacius te Dokkum vermoord. — De Friezen aan Karel den Grooten onderworpen. — Invallen der Noormannen. — Hunne krijgsbedrijven in de Nederlanden. — Moord van Godfried den Noorman.

Na den dood van den Frieschen Koning Radbout won de Christelijke godsdienst meer en meer veld; en naarmate het gezach van de Frankische vorsten en van den Utrechtschen Bischof hier te lande vermeerderde, verminderde ook de macht van Radbouts opvolgers, die eindelijk niet veel meer dan Landvoogden werden van de Koningen der Franken. Het was echter niet zonder veel tegenstribbelen, dat zy zich aan de oppermacht van deze laatsten onderwierpen: en herhaalde reizen toonden de Friezen hun afkeer van allen vreemden invloed, zoo door openlijken strijd te voeren tegen de Franken, als door het kwellen en vermoorden der Christen leeraars. De eerwaardige en geleerde Bonifacius, Bischof van Meintz aan den Rijn, die veel toegebracht had om de Friezen tot het ware geloof terug te brengen, werd

onder anderen. toen hy op zijn ouden dag Friesland nog eens rondreisde, in een volksoploop, te Dokkum, met drie en vijftig lieden van zijn gevolg
749 om 't leven gebracht.

De Friezen werden in die gedurige opstanden tegen de Franken hoogstvermoedelijk aangezet door de Saxen, de Deenen, de Noormannen en andere Heidensche volkeren, die in bestendigen oorlog met de Frankische vorsten leefden. De Saxen vooral, die het naastby woon- den, ware voor deze laatsten geduchte en lastige bu- ren. Eindelijk echter kwam er in Frankrijk een machtig vorst aan de regeering, een van die menschen, zoo als er naauwlijks een om de duizend jaar geboren worden, en die, zoo als vroeger Cezar en, in lateren tijd, Napoleon, al die hoedanigheden vereenigde, door welke men geheele natiën aan zich onderwerpen en in bedwang kan houden. Deze vorst heette Karel, en daar hem ook de Keizerlijke waardigheid was opgedragen, werd hy, uithoofde zijner ongemeene verdiensten, Keizer Karel de Groote genoemd.

Aan dezen Karel gelukte het, de Saxen, die door een bekwaren en dapperen veldheer, Wittekind ge- heeten, werden aangevoerd, geheel tot onderwerping
785 te brengen. Het gevolg daarvan was niet alleen dat de Saxen zich genoodzaakt vonden de Christelijke godsdienst te omhelzen, maar ook, dat de Friezen, geen kans meer ziende om zich tegen den zoo mach- tigen Keizer te handhaven, zich in grooteren getale dan ooit te voren lieten doopen, en zich in 't vervolg meer onderdanig jegens de Franken toonden dan voor- heen. Zelfs vertellen de oude schrijvers, dat Gonde-

bold, Hertog der Friezen, met Karel naar Spanje trok en aldaar sneuvelde in een oorlog tegen de Saracenen, die toen dat land beheerschten. Ook hielpen de Friezen Keizer Karel om de Wilzen, die aan de Ooftzee, en de Abaren, die in Hongaryen woonden, te overwinnen. 791

Karel de Grootte was gestreng; maar zijn regeering was tevens weldadig. Te Nymegen, waar hy zich een paleis had laten bouwen, kwam hy elk jaar eenige maanden doorbrengen en onderzocht dan den toestand van de omliggende gewesten, gaf wijze wetten en voorschriften aan de Friesche en Saxische volkeren, richtte scholen op, waarin de jeugd onderwijs ontving, en deed wat hy kon ter vermeerdering van kennis en instandhouding der godsdienst.

Hy bevorderde de kennis by anderen, door zelf met een goed voorbeeld voor te gaan: hy had namelijk leeren lezen, 't geen thands wel ieder vorst kent, maar toen iets zeer buitengewoons was: en hy woonde dikwijls de lesfen by, die aan de hovelingen gegeven werden. Ook beoefende hy de muzyk, zong zelf mede in 't koor en wist hen, die valsch gezongen hadden, zeer wel te onderscheiden en te bestraffen. Ook deed hy den handel in deze gewesten bloeien. Witlam, een stad, welke aan den mond van de Maas lag en thands niet meer bestaat, Tiel en Wijk te Duurstede waren toen reeds aanzienlijke koopsteden, en ook waren de fabrieken der Friezen beroemd, waarin men wollen stoffen weefde en verwe, glas blies, en zelfs al spoedig uurwerken en werktuigen, die den loop des sterren aanwezen, vervaardigde.

De landen, waarover Karel de Groote het oppergezagh voerde, waren, behalve Frankrijk, byna geheel Duitschland, de Nederlanden, België en een gedeelte van Spanje en Italië. Het was waarlijk geene gemakkelijke taak om zulk een groot rijk te besturen en byeen te houden: en dit bleek ook na Karels dood; want toen zijn opvolgers dat rijk tuschen elkander verdeelden, was geen hunner in staat, rust en orde te houden in het hem te beurt gevallen deel. Dit kwam daar van daan, dat de landvoogden, die onder den naam van Hertogen of Graven sommige gewesten bestuurden, en van hunne wijze van handelen rekenfchap aan den vorst moesten geven, niet altijd verkozen aan diens bevelen te gehoorzamen en hem dus het regeeren lastig en moeilijk maakten. Doch Keizer Karel wist goed met die Hertogen en Graven om te gaan en hen in bedwang te houden. Zy hadden veel eerbied en ontzach voor zijne wijsheid, bekwaamheid en macht; en hy wist hun op een aartige manier goede lesfen te geven, waarin vrolijkheid met wijzen raad gepaard ging, en een ernstige zedeleer in een grap lag opgesloten. Zoo, by voorbeeld, van oordeel zijnde, dat zijn hovelingen zich te weidsch en te prachtig opfchikten in kostbare, rijk met bont voorziene gewaden, noodigde hy hen op een jacht-party, offchoon het koud, regenachtig winterweer ware. Nadat zy allen door en door nat geregend waren, keerde hy met hen naar zijn paleis terug, alwaar de hette van het vuur het vochtige bont verzengde. Toen beroemde zich Karel op zijn eigen eenvoudigen wollen mantel, die noch van de koude,

noch van de hette geleden had; en hy raadde dien mooi uitgedoschte heeren aan, het bont en den opschik voor groote plechtigheden te besparen; maar, in den oorlog of op de jacht, liever de eenvoudige doch nuttige dracht hunner voorouders na te volgen.

Karel de Groote, in den jare 814 overleden zijnde, liet zijn rijk na aan zijn zoon Lodewijk, den Goedertieren genoemd, wegens zijn vriendelijken en minzamen aart. Doch wat hy hem niet kon nalaten, waren zijne bekwaamheid, moed en doorzicht: en dit bleek alras in Lodewijks gedrag ten opzichte van deze landen, gelijk wy uit het vervolg zullen zien.

Reeds gedurende de laatste jaren van Keizer Karels leven was een geduchte en machtige vereeniging van zeeroovers, met talrijke schepen, de kusten van Europa komen bestoken, ten einde, naar de kans liep, hun schepen met buit te vullen of zich in de overrompelde landen neder te zetten. Deze nieuwe veroveraars waren inwoners van Noorwegen, Zweden en Denemarken, waarby zich wellicht een groot deel voegde der volkeren, die door Karel den Groote uit hunne landen verdreven waren, na hun have en goed aan de vlam, hun tempels en godenbeelden aan de vernieling te hebben zien overgeven, en die thands, niets dan wraak ademende, in den roof van der Christenen eigendommen en in de verwoesting der Christenkerken en kloosters de geledene onheilen wenschten te wreken en te vergoeden. Hun vloten waren zeer talrijk en door dappere en bekwame bevelhebbers bestuurd. Onverzette-

lijke moed was het kenmerk der aanvoerders van een volk, dat niet wist, wat vrees beteekende, en er zich op beroemde, ten koste der overige volkeren van Europa te leven. Ervaren zeelieden zijnde, bezochten zy niet alleen de kusten van Engeland, Frankrijk en de Nederlanden, maar maakten ook de Spaansche zeeën onveilig en zeilden zelfs de Middellandsche zee in. Ofschoon uit verschillende natiën bestaande, werden die zeeroovers, wegens hunne noordfche afkomst, Noormannen of Noren genoemd: en deze naam was zoo geducht, dat er in alle kerken gebeden gelezen werden om van hunne bezoeken vrij te blijven.

Vele volkeren, te vreesachtig om wederstand te bieden aan eene natie, wier ambacht de zeeroovery, wier godsdienst het heidendom en wier eenig vermaak de oorlog was, zochten hen te bevredigen door nederige onderwerping: ja zelfs Koningen poogden hen met geld af te koopen. Maar schoon de eene bende op die wijze mocht worden overgehaald om van haar oogmerk af te zien, het volgende jaar bracht weder nieuwe zwermen van plonderaars aan, en gedurende de negende en tiende eeuw bleven de kustbewoners overal aan hun herhaalde invallen blootgesteld. Een dier Noorsche Koningen, Harold of Heriold genaamd, door zijn mededingers uit Denemarken, waar hy regeerde, verdreven zijnde, kwam met zijn broeders Roruk en Hemming by Keizer Lodewijk hulp zoeken. Deze vorst verheugde zich zeer over hunne komst; want hy dacht: «indien de Noormannen onder elkan- der vechten, zullen zy geen tijd noch gelegenheid hebben om in mijne landen te komen stroopen.»

Hy hielp dus Heriold, doch op geen verstandige wijze. Want in plaats van hem krijgsvolk mede te geven om den oorlog in Denemarken voorttezetten, maakte hy hem tot zijn Landvoogd over het grootste gedeelte van het toenmalige Friesland; terwijl hy aan Roruk het bestier over Kennemerland en aan Hemming dat over Walcheren gaf. Hy hoopte, dat wanneer alzoo drie Noren hier de regeering in handen hadden, hunne landgenooten deze gewesten zouden sparen. Maar juist het tegendeel gebeurde. Heriolds vyanden kwamen hem hier opzoeken, verwoestten heel Zeeland en onder andere de schoone koopstad Witlam, plunderden Wijk te Duurstede, en roofden al de Frankische en Friesche schepen, welke onder hun bereik kwamen. Ja zy maakten het zoo erg en herhaalden zoo dikwijls hun lastige bezoeken, dat de opvolgers van Keizer Lodewijk (die inmiddels gestorven was) Heriold en diens broeders verdacht hielden, als of deze hunne landgenooten nu en dan met opzet hier lieten komen om deze gewesten eindelijk geheel en al in handen der Noormannen te brengen. Hoe dit zij, zeker is het, dat deze onrustige floopers hier gedurende zestien jaar deerlijk huis hielden en de arme ingezetenen verschrikkelijk kwelden en mishandelden, tot dat er in 't jaar 885 een gebeurtenis plaats had, welke deze landen van hunne overheersching bevrijdde.

Karel, de Dikke bygenaamd, was, na den dood der naaste opvolgers van Karel den Groote, Keizer van Duitschland en Koning van Frankrijk geworden. Onder zijne regeering voerde de Norman

Godfried, de zoon van Heriold, hier te lande het op-
pergezach, onder den tytel van Hertog, in schijn, ten
behoefte des Keizers, wiens nicht hy getrouwd had,
doch eigenlijk naar eigen willekeur. Karel, die geheel
niet te vrede was, dat de trotsche Noorman meer macht
uitoefende en een hooger toon voerde dan hy zelf,
wenschte zich wel van hem te ontfiaan, en alzoo de
onvoorzichtigheid, door Keizer Lodewijk begaan, te
herstellen. Maar met geweld was tegen den dapperen
en bekwamen Godfried niet veel uit te richten; men
beloot dus, list te baat te nemen. Hendrik, een van
's Keizers bekwaamste legerhoofden, voerde toen voor
hem het bewind over Saxen, onder welken naam men
toen niet slechts het land, dat nu zoo heet, maar ook
Westfalen, Overysfel en een gedeelte der Veluwe be-
greep. Deze Hendrik, het oogmerk des Keizers wil-
lende bevorderen, haalde zijn buurman Godfried over,
om een vriendelijke byeenkomst met hem te houden
op zeker kasteel, dat in de Betuwe gelegen was, ter
plaatse, waar de Rijn zich in twee armen verdeelt.
Godfried verscheen aldaar, zonder kwaad te vermoeden,
en de onderhandeling begon ook over en weder op
een minzamen voet. Maar, daar kwam onverwachts
zekere Graaf Everhard binnen, aan wien Godfried eeni-
gen tijd te voren het door hem bestierde Graaffchap ont-
nomen had, en verweet de Noorschen Vorst de kwade
behandeling, welke hy van hem had ondergaan. God-
fried antwoordde hem op een echt Noorschen of *nor-
schen* toon, (want die woorden zijn van eenerlei be-
teekenis) waarop Everhard, zijn krijgsbijl opheffende,
aan Godfried een wond toebrecht, welke hem ter aarde

velde. Dit was het fein voor Hendriks krijgsknechten, die terstond, volgens afspraak, binnen snelden en Godfried met al wie met hem waren, van 't leven beroofden; terwijl Saxische ruitersbenden de Betuwe inrenden, en, door de boeren uit het nabylgelegen Graafschap Teisterbant geholpen, de Noormannen onverhoeds op het lijf vielen en hen allen doodfloegen of ten lande uitjoegen.

Hoezeer deze verraderlijke moord, aan Godfried gepleegd, voor ons land weldadig in de gevolgen was, kwam die echter aan den Keizer duur te staan: en hetgeen daarna gebeurde bewees op nieuw, dat het kwaad meest altijd zijn meester loont. Er lag een machtig leger van Noormannen, onder bevel van Hertog Siegfried, in Brabant en Vlaanderen. Naauwliks was daar de tijding van de gepleegde euveldaad gekomen, of de met recht gebelgde Noormannen rukten Frankrijk binnen en belegerden Parijs, by welks verdediging Hertog Hendrik sneuvelde. Keizer Karel moest een ontzachtlijken hoop gelds betalen om hun het beleg te doen opbreken: en nog waren hy en zijn opvolgers niet van hen ontlagen en de vrede werd ten laatsten niet gekocht dan door den afstand van een groot gedeelte van Frankrijk, 't welk door de Noormannen in bezit genomen en, na hen, Normandyen genoemd werd. Doch ons vaderland leed weinig of geen last meer van hen, maar werd sedert door eigene Heeren, Leenmannen des Duitschen Keizerrijks, bestuurd. Wat *Leenmannen* zijn, zal ik u in het volgende Hoofdstuk zeggen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Het Leenstelsel. — Beteeckenis der woorden Hertog, Graaf, enz.

De betrekking, welke er in die tijden bestond tusschen een Keizer of Koning, als *soeverein*, en de hem onderhoorige vorsten en heeren, als *vazallen* of *leenmannen*, moet door u wel verstaan en in acht genomen worden; anders zoudt gy weinig van de hierna volgende geschiedenissen begrijpen. Ik zal trachten u die betrekking zoo duidelijk mogelijk voor te stellen.

De Soeverein, namelijk hij, die als oppermachtig Heer van een Rijk werd aangemerkt, schonk aan zijn gunstelingen het vrij gebruik gedurende hun leven (het *vruchtgebruik*, als men 't noemde) van gewesten of landgoederen, in welke zy alsdan even zoo veel macht bezaten, als de Koning in zijn overige heerschappyen. Zulke gewesten of landgoederen heette men *leenen*, en hen, aan wie ze gegeven waren, *leenmannen* of *vazallen*. Stierf nu zulk een leenman, dan verviel het leen weder aan den Soeverein; maar het werd al spoedig de gewoonte, dat de zoon of naaste erfgenaam van den leenman hem opvolgde in 't bezit. Tot loon van de hem aldus gegevene goederen, was de leenman ge-

houden, in oorlogstijd **zijnen Opperheer met een bepaald** getal gewapende lieden te ondersteunen, en in vredes-tijd, aan het hof te verschijnen zoo dikwijls hy daar ont-boden werd, en *hulde* te doen, dat is: door zekere uiterlijke plegtigheden te erkennen, dat de Opperheer zijn meester en gebieder was. Op dezelfde wijze deel-den die *kroonvazallen*, gelijk men hen noemde, we-der sommige der hun gegeven landeryen aan mindere edellieden uit, die zy meest geschikt achtten, om hen ten oorlog te vergezellen en om in vredestijd hun hofhouding te versieren; want ook zy hielden hof, en spraken recht, elk in zijn eigen gewest. De mindere Edellieden wederom, die zoodanige bezittingen van de groote Heeren ontfangen hadden, gaven gedeelten daarvan ten gebruike aan een nog geringer foort van lieden, die het land zelve bebouwden, of zulks door middel van boeren en bruikers lieten doen. Deze laatsten werden als flaven beschouwd: zy waren tot den arbeid verplicht, en men verkocht hen te gelijk met den grond, waartoe zy behoorden.

Wanneer een groot vorst, b. v. de Keizer van Duitschland, ten oorlog trok, deed hy al zijn kroon vazallen *dagvaarden*, (d. i. oproepen) en dan moest elk hunner in 't veld komen met een getal gewa-penden, geëevenredigd aan elks leengoed. De Kroon-vazal, 't zij Prins, Hertog, of Graaf, deed wederom, ten einde aan de dagvaarding te voldoen, al de Edel-lieden oproepen, aan wie hy land had afgestaan, met last om zich met hunne volgers onder zijne *ba-nier* (of vlag) te vervoegeu. De Edellieden op hunne beurt riepen hunne onderhoorigen op: en zoo was

de geheele krijgsmacht der Rijks spoedig byeen verzameld. Dit stelsel, om landen ter leen te geven tegen het betoonen van diensten, werd het *leenstelsel* of het *feudale* stelsel genoemd, en was, gedurende verscheidene eeuwen, byna algemeen in Europa in zwang.

De invloed van dit leenstelsel op de regeering des lands en op de zeden des volks werkte in sommige opzichten zeer voordeelig, en in andere juist het tegendeel. Aan den eenen kant gaf het een hoog gevoel van zelfstandigheid en kracht aan al die verschillende vazallen, waarvan elk, van den hoevenaar af tot den rijksvorst toe, dezelfde of gelijke dienst aan zijnen meerdere bewees, welke hy wederkeerig van zijnen leenman ontving. Ieder vazal betaalde aan zijnen leenheer de hulde, welke hy hem schuldig was; doch hiermede hielden ook zijne verplichtingen op en hy was voor 't overige zoo vrij als de Keizer zelf: en, zoo hy in diens hof een dienaar was, in zijn eigen land was hy een vorst: ja het kleinste landedelmannelen oefende op zijn kasteel de volkomenste oppermacht uit en vormde zich een hofhouding van zijne onderhoorigen, die met de grootsche namen van flotvoogd, opperhofmeester, opperkeldermeester of opperjager pronkten.

Dit trotsch gevoel van onafhankelijkheid scheen des te meer gegrond, omdat die Duitsche of Frankische vazallen voor het grootste deel afstamden van die woeste, doch vrije oorlogslieden, die den Romeinschen staat veroverd hadden, en zy dus oorspronkelijk gelijk waren, als geboren uit denzelfden vrijen stam, die

geen onderscheid van rangen kende. De Romeinsche of andere overwonnen volkeren waren door hen tot den staat van dienstbaarheid gebracht, en de afstammelingen daarvan onder de namen van *dienstlui*den, *eigen lieden* of *aanhoorigen* bekend. Deze waren het, die het land bebouwen moesten, en al de schattingen, waarmede een land belast werd, moesten opbrengen. De vrijman joeg, vischte, of ging ten oorlog: hy betaalde geene belasting en deed geen arbeid. Hiervan was het natuurlijk gevolg, dat zy, die zoo onafhankelijk waren, en geene andere bezigheid kenden dan het krijgvoeren, een kloeken en hooggestemden aart kregen: en dat zy, de waardy hunner vrijheid gevoelende, en die vrijheid als een gevolg der daden hunner voorouders aanmerkende, geene inbreuk daarop gedoogden en altijd bezorgd waren om haar tegen den geringsten aanval te verdedigen. Maar zy hadden dan ook tevens te zorgen, den door hun voorouders verkregen roem te handhaven, en den van hen geërfden naam van allen finet zuiver te houden en door een dapper en edel gedrag nog meer op te luisteren.

In zooverre had het leenstelsel zeer voordeelige uitwerkingen; doch aan den anderen kant maakte de groote macht, welke al de kleinere vorsten verkregen, en elks byzondere onafhankelijkheid, dat de oppervorst dikwijls zeer weinig te zeggen had. De groote kroonvazallen vooral voerden gedurig krijg met elkander, en dikwijls beoorloogden zy hunnen leenheer, ofschoon zy hierdoor, volgens recht, hun leengoederen verbeurden. Ook hadden de mindere edellieden niet

zelden twist en vyandſchap onderling: en wanneer zoodanige twist gedurende lange jaren tusſchen twee verſchillende geſlachten bleef beſtaan, gaf men er den naam aan van *vete*, en, werd hy bygelegd, dan heette zulks *verzoening*, of, eenvoudig, *zoen*.

Wie het meest van al die oorlogen en twisten leden, kunt gy wel begripen. Het waren de arme *eigen luiden* of *aanhoorigen*, die door de bovendrijvende party altijd mishandeld en uitgeplunderd werden. De edellieden vochten te paard, gekleed in ſtalen wapenrustingen, rijk met zilver en goud vercierd, en werden *ridders* of *knapen* genaamd. Zy bezigden lange lanſen, waarmede zy op elkander toereden, en zware degens, ſtrijdbijlen of akſten, om hand aan hand mede te vechten als de lanſen gebroken waren. Perſonen van minderen rang ſtreden te voet, en waren met boog en pylen gewapend. De arme boeren waren genoodzaakt in 't oorlogsveld te komen met de wapenen die zy hadden: en het was niets vreemds te zien, dat eenige weinige van die ridders en knapen verſcheidene honderden van hen op de vlucht joegen; want de edellieden, met hunne wapenrusting, hadden weinig nood van gewond te worden; terwijl de landluiden, die naauwliks kleederen aan 't lijf hadden, overal voor ſteken en houwen bloot ſtonden.

Ik hoop, dat gy het bovenſtaande ten minste eenigzins begrepen hebt, en er het voornaamste van onthouden zult. Nu nog een woord over de betekenis van sommige tytels en namen, welke in het vervolg dikwijls zullen voorkomen:

De naam van *Hertog*, ſamengeſteld uit *her* of *heir*

en *tog*, van *togen*, *trekken*, beteekent *voorttrekker* of *leidsman van een heir* (gy herinnert u, dat zekere Germaan, van welken wy in het derde hoofdstuk spraken, een ontrent gelijkkluidenden naam droeg): later werd die naam meestal gegeven aan den landvoogd van een zeer groot gewest, en was een Hertog meestal een *Prins van den bloede*, d. i. een naastbestaande of afstammeling des Keizers of Konings.

De *Graven*, hoewel somtijds zeer machtig, waren minder in rang dan de Hertogen, en, in de vroegste tijden, aan hen ondergeschikt. Oorspronkelijk werd de naam van *Graaf* gegeven aan ieder, die, van 's Vorsten wege, het opzicht ergens over had, en de hoedanigheid van zijn ambt was dan uit de benaming kenbaar. Zoo werden zy, die in het *paleis* der vorsten recht spraken, *paleis* of *palsgraven* genaamd: zy, die de *marken* of *grenzen* des rijk's beschermden, *markgraven*: zy die een kasteel of *burg* bewaarden, *burggraven*: zy, die het oppertoezicht over de dijkwerken hadden, *dijkgraven*: zy, die de *menagerie* of het *pluimgedierte* verzorgden, *pluimgraven*, enz.

Zoodanige Graven nu, als door den Vorst over een gewest of landstreek waren aangesteld, om die te befluren, hadden, wanneer zy recht spraken, mindere ambtenaren tot hunne hulp, welke *schepenen* werden genoemd. Ook stelden zy in sommige plaatsen, welke tot hun rechtsgebied behoorden, doch wat verre afgelegen waren, mannen aan om in hunne plaats het recht uitte spreken: deze werden *stedehouders* genaamd, omdat zy de *stede*, d. i. de *plaats* van den Graaf *hielden*: in 't Fransch heetten zy *lieutenants*, 't geen de-

zelfde beteekenis heeft. Later droegen zy ook, wanneer zy het opzicht hadden over een enkele stad of dorp, den naam van *Schout*.

Baronnen of *Baanrotsen* waren zoodanige Heeren, die een kasteel en zekere uitgestrektheid gronds in vrijen eigendom bezaten, waarover zy aan niemand rekenfchap fchuldig waren. Zoodanig stuk goeds noemde men dan een *zonneleen*, als wilde men te kennen geven, dat niet de Keizer of de Koning, maar de *zon*, welke het befcheen en vruchtbaar maakte, er de eenige Leenheer van was. Die Baronnen heetten ook *Baanderheeren*, d. i. *Banier-heeren*, omdat zy het recht hadden om een eigen vlag of banier te voeren. De meesten dier Heeren bezaten echter, behalve hun zonneleen, ook nog goederen welke zy van den Vorst in leen hadden, en waarvoor zy hem hulde deden op de wijze, als ik hierboven verteld heb.

NEGENSE HOOFDSTUK.

Oorsprong van het Graafschap Holland. — Dirk I. — Dirk II. — Aernout. — Dirk III. — Bisdóm van Utrecht. — De Bischoppen Balderik — Ansfrit. — Keizers van Duitschland. — Adelbold. — Bernulf. — Dirk IV. — Floris I.

Keizer Karel de Groote had, toen hy, gelijk ik u verhaalde, aan onze landen wetten gaf, hier ook verschillende Graven aangesteld, om ze in zijnen naam te bestieren. Hetzelfde hadden ook zijne opvolgers gedaan, en ik heb u verhaald, hoe, onder anderen, Herold en zijn broeders hier te lande in die hoedanigheid het bewind voerden. Na den dood van Godfried den Noorman lezen wy, dat zekere Gerolf als Graaf was aangesteld. Deze had twee zonen, Dirk en Walger genaamd. De laatste kreeg, na zijns vaders dood, het bewind over het graafschap Teisterbant, 't welk een gedeelte van Noordbrabant, Gelderland en Kleefland bevatte: zijn broeder Dirk was door den Duitfchen Keizer als Graaf aangesteld over dat gedeelte van het toenmalige Friesland, hetwelk zich van Zeeland af tot voorby Alkmaar uitftrekte. Dat land, het-

we't tegenwoordig meerendeels uitgestrekte weiden bevat, was in dien tijd zeer boschrijk, 't geen thands nog kan blijken uit de menigte boomstammen, welke men by uitgraving onder den grond vindt, en uit de namen van onderscheidene plaatsen, als *Voorhout*, *Hazers* (of Hazelaars) *Woude*, *Noordwijkerhout*, *Eikenduinen*, *Zoeterwoude*, *Berkhout*, *Sparenwoude*, enz. welke allen zoo niet genoemd zouden geweest zijn, indien er geene bosschen hadden gestaan. Van al dat hout ont'ting het land zelf den naam van *Hout-* of *Holt-land*, by ineensmelting *Holland*: en deze Dirk wordt gewoonlijk gerekend als de eerste Graaf van Holland, hoezeer die tytel eerst honderd jaar later door zijn afstammelingen gevoerd is.

Van dezen Graaf Dirk I weet ik u maar weinig te vertellen. Hy deed te Egmond, een dorp bezuiden Alkmaar gelegen, een houten klooster bouwen voor *nonnen* (dat zijn ongehuwde vrouwen, welke, even als de monniken, zich verbinden, haar dagen in godvruchtige bezigheden te slijten), ter plaatse waar het lijk van een vromen Evangelie-Prediker, Adelbert genaamd, was gevonden. Hy stond in groote gunst by den Duitschen Keizer, die hem een menigte aanzienlijke landgoederen in vollen eigendom schonk. In 923 overleed hy, en zijn zoon, ook Dirk geheeten, werd Graaf in zijne plaats.

Dirk II had in den aanvang zijner regeering veel overlast van zijn naburen, de bewoners van het noordelijkst gedeelte van Holland, 't welk toen Westfriesland werd genaamd. De Westfriezen waren en bleven nog lang woeste en onbeschaafde menschen, die

zich ongaarne aan iemands gezach wilden onderwerpen. Zy richtten veel schade aan in het land van den Graaf, en verbrandden onder anderen het klooster te Egmond. Dirk II liet aldaar toen een nieuw bouwen, van steen, 't welk niet zoo gemakkelijk kon verbrand worden: en, opdat de nonnen niet meer zouden bloot staan aan de mishandelingen der Friezen, plaatste hy te Egmond alleen monniken en liet voor de nonnen een huis bouwen te Bennebroek, een dorp dat ten zuiden van Haarlem ligt. Ook stichtte de Graaf een kerk te Rijnsburg, een dorp niet verre van Leyden, te welker plaate hy op de Friezen een overwinning had behaald. Hier ontstond in 't vervolg ook een nonnenklooster, 't welk zeer beroemd werd.

Dirk II overleed in hoogen ouderdom ongeveer tegen 't einde der tiende eeuw. Ook hy had van den Duitschen Keizer aanzienlijke goederen in eigendom ontvangen. Zijn oudste zoon, Aernout, volgde hem op als Graaf. Deze, zoowel als zijn broeder Egbert, die Aartsbisfchop van Trier en Rijkskanselier (zooveel als eerste minister) by den Keizer Otto II was, stond by dezen Vorst en by zijn weduwe Theophano in groote gunst: en hy trouwde zelfs een nicht der Keizerin, Luitgard geheeten, welke de dochter was van den Griekschen Keizer Romanus. Uit dit huwelijk had hy twee zonen, Dirk en Sievaart, ook Sikko genoemd. Deze Sievaart kreeg van zijn vader een *uitgestrekt landgoed* in eigendom; men noemde dit een *breede rode*; want *rode* beteekent land, en wel nieuw bebouwd of ontgonnen land, gelijk men dat woord in vele namen van plaatsen

nog terug vindt, als in: *Sint Oedenrode*, *Nyenrode*, *Berkenrode*, enz. Men noemde ten gevolge daarvan dezen Sievaart: Heer van *Brederode*: en al zijne afstammelingen droegen dezen naam, welke daarna in de geschiedenis des lands zeer beroemd is geworden. Nog verhalen sommige schrijvers, dat Graaf Aernout een derden zoon had, Simon geheeten, die de flamvader werd van de Heeren van Teylingen.

Van Graaf Aernout zelven weet ik u weinig te vertellen; en hetgeen van hem vermeld wordt is zoo onzeker, dat ik het niet noodig acht, er u mede bezig te houden. Des te meer kan ik u zeggen van zijn zoon en opvolger Dirk, III.

Deze was nog niet lang aan de regeering, toen hy in een zwaren oorlog gewikkeld werd met Adelbold, den toenmaligen Bischof van Utrecht. Gy zult misschien verwonderd zijn, dat een geestelijk Heer, gelijk de Bischof was, krijg voerde, in de plaats van, gelijk weleer de vrome Willebrord, zich uitfluitend met kerkelijke zaken te bemoeien; maar ik zal u zeggen, hoe dat kwam. De Bischoppen oefenden in die tijden een tweefoortig gezach uit. In de eerste plaats was hun door den Paus van Rome (die de opperste van alle Bischoppen was) de taak opgedragen om binnen zekeren kreits, of omtrek gronds, welken men *dioecese* noemde, het bestuur te voeren over alle kerkelijke zaken, voor te zitten in de vergaderingen, of zoogenaamde Kapittels der geestelijken, zorg te dragen, dat de Godsdienst behoorlijk gehandhaafd werd, alle afwijkingen van de leer der kerk tegen te gaan, het toezicht te houden over het gedrag der geestelijken, over

de kerkplechtigheden, enz. In dien zin strekte zich het bestuur van den Bischof van Utrecht niet slechts uit over het *Sticht*, gelijk men het land van Utrecht noemde, maar ook, op weinige uitzonderingen na, over Holland, Friesland, Zeeland, Groningen, Drenthe en Overysfel, welk laatste gewest men daarom het *Over-Sticht* noemde. Maar, behalve dit kerkelijk bestuur, hadden de Bischoppen ook nog een waereldlijk bewind over de goederen, welke aan het Bisdom behoorden: en zoo bezat dan ook de Bischof van Utrecht door ons geheele land vele floten, landeryen en andere bezittingen: en, om die te bewaren, of wel (in geval hy heerschzuchtig van aart was) om die te vermeerderen, moest hy dan wel oorlog voeren; 't geen zeker weinig voegde aan iemand, die aangesteld was om vrede en eendracht te prediken. Maar men zag daar toen zoo naauw niet op, en het was geheel niet ongewoon in die tijden, de geestelijke heeren, te paard en gewapend, te velde te zien trekken en hunne legers te zien aanvoeren, zoo goéd als de beste edelman.

Ik zoude uw aandacht nutteloos vermoeien, indien ik u hier de namen en verrichtingen wilde optellen van al de Bischoppen, die na Willebrord te Utrecht geregeerd hebben. Ook was het eerst onder de Bischoppen Balderik en Ansfrid, die in de laatste helft der tiende eeuw leefden, dat het Bisdom machtig en aanzienlijk begon te worden. — Deze beide Kerkvoogden (zoo worden Bischoppen en Abten ook wel genoemd) hadden in vrede met hun naburen geleefd; doch Bischof Adelbold, die hun opvolgde, was min-

der vreedzaam van aart. Onder zijne regeering was de laatste Graaf van Teisterbant (ik heb u straks gezegd, waar dat lag) gestorven; en Dirk III was zijn naaste erfgenaam; maar de Bisschop maakte mede aanspraak op een gedeelte der nalatenschap. Bovendien beweerde hy, tevens met de Bisschoppen van Trier en van Luik, gerechtigd te zijn, om in de monden van de Maas en Waal te vischen, en in de daar tuschen gelegen landstreek (de Merwede, d. i. *Meerweide* of *paardenweide* geheeten) te jagen. Ten einde hun die visch- en jachtpartyen te beletten, stichtte Dirk te dier plaatse een vesting, welke hy Dordrecht noemde, en welke naderhand eene der voornaamste Hollandsche steden werd.

Dan, niet te vrede met zich zelven aldus de jacht en vischery te verzekeren, gebruikte hy die vesting ook nog tot een ander einde. Hy liet namelijk aan al de koopmanschepen, welke er voorby voeren, tol betalen, en dezen *tol*, welken hy in den jare 1015 het eerst hief, gaf aanleiding tot twisten en onderhandelingen en schrifturen, waarvan men thands, na ruim 800 jaren, naauwlijks het einde heeft gezien.

De Tielsche kooplieden, die zich meer dan anderen over dezen tol te beklagen hadden, wendden zich tot den Keizer en drongen by hem aan, dat hy aan Graaf Dirk zoude verbieden, dien langer te heffen. Ook beschuldigden de bovengenoemde Bisschoppen den Graaf dat hy zich van den Keizer onafhankelijk zocht te maken. De Keizer gaf, op dien aandrang, last, dat men Dordrecht zoude slechten en de bezetting verjagen, welke Dirk er in had geplaatst: en Godfried,

Hertog van Lotharingen, nam op zich, dit ten uitvoer te brengen.

Maar waarom de Hertog van Lotharingen? want Lotharingen ligt toch ver van Holland af, en de Keizer had immers wel dien last kunnen opdragen aan een vorst, wiens goederen dichter in de buurt gelegen waren? — Neen! dat kon hy niet; want men verstond toen onder Lotharingen niet alleen het gewest van Frankrijk, dat wy thands zoo heeten; maar de geheele streek, welke, van Straatsburg af tot Dordrecht toe, tusfchen Rijn, Maas en Schelde wordt besloten. Dit aanzienlijk gebied was in twee Hertogdommen verdeeld geworden: het eene, 't welk den Elzas, het eigenlijk gezegde Lotharingen, Luxemburg en Trier bevatte, werd Opper-Lotharingen genoemd: het andere, samengesteld uit het Bisdóm van Keulen, uit Limburg, Gulik, Gelder, een gedeelte van Luik, Brabant, Namen en Henegouwen, en die gedeelten van het Bisdóm Kamerijk en van Vlaanderen, welke aan den rechter oever van de Schelde liggen, werd Neder-Lotharingen geheeten: hierover was deze Godfried, wien ik u straks genoemd heb, Hertog: en zijne goederen grensden dus aan die van Graaf Dirk.

Terwijl deze machtige Hertog zijne onderzaten *ter heirvaart dagvaarde* (of: in de wapenen riep), liet Bifchop Adelbold door zekeren Dirk Bavoosoon, zijnen Markgraaf of Grensbewaarder, een inval in Holland doen. Maar Graaf Dirk was op zijne hoede: hy verdreef Dirk Bavoosoon, en nam een gedeelte in van des Bifchops land, zoodat deze, in de plaats van zijnen vyand afbreuk te doen, zelf schade leed.

Maar nog grooter roem verwierf zich Dirk III, toen de Hertog met de drie Bifchoppen in tallooze, welbemande vaartuigen, de rivier af- en op Dordrecht aankwam. De verdedigers hadden zich om en naby de vesting gelegerd in een boschrijk, modderig en met sloten doorneden land, waar het niet gemakkelijk was in te dringen. De vyanden, hunne schepen verlaten hebbende, rukken onbedachtzaam voort, zonder de wegen noch de grondgesteldheid te kennen. Daar valt Graaf Dirk met de zijnen die onvoorzichtige benden aan, die in wanorde en verwarring geraken. Hertog Godfried wil hen herzamelen en de Hollanders in 't open veld lokken, waar hem het grooter getal zijner troepen de overmacht zoude geven; maar daar hoort men op eens een luid geschreeuw van *vliedt! vliedt!* De doodschrik flaait in het leger der bondgenooten, die in menigte, zonder zelve te weten waarom, naar den oever terug vlieden. Sommigen smoo-ren in 't moeras of worden door de hen achtervolgende Hollanders gedood. Anderen pogen zich in de schuiten te bergen; doch hun te groot getal doet hen zinken en zy verdrinken jammerlijk in de rivier. De meesten echter, en, onder deze, de Hertog zelf, werden gevangen gemaakt. Het water zag rood van bloed, en de oever wit van de naakt uitgeschudde lijken. De Bifchop Adelbold ontkwam ter naauwernood in een schuitjen: en ik denk, dat hy, by het zien van al die jammeren, waartoe zijne heerschezucht gewis de meeste aanleiding gegeven had, wel eenig berouw zal gevoeld hebben. Deze slag viel voor in 't jaar 1018.

Hertog Godfried, die, gelijk ik zeide, gevangen genomen was, werd echter spoedig weder in vryheid gesteld, onder voorwaarde, dat hy den Graaf tot voorpraak zoude strekken by den Keizer. Hy voldeed hieraan, en de Graaf bleef niet slechts in het rustig bezit van de hem misgunde jacht en vischery, maar ook in vrede met de Rijksvorsten, 't geen daaruit blijkt, dat hy dikwijls op de *landdagen* (of Rijkvergaderingen) verscheen. Later reisde hy naar Palaestina, om aldaar het graf van onzen Zaligmaker te bezoeken: gelijk vele lieden, in dien tijd, uit vrome inzichten deden, en stierf kort na zijne terugkomst in den jare 1057. In hetzelfde jaar stierf ook zijn voormalige vyand, de Bischoep Adelbold. Onder de regeering van dezen was in 1023 de groote Sint Maartens- of Domkerk te Utrecht ingewijd geworden, waarby Keizer Hendrik II tegenwoordig was, die te dezer gelegenheid het Graafschap Drenthe aan het Bisdom schonk.

Er moest nu een nieuwe Bischoep gekozen worden. De in Utrecht vergaderde geestelijken, die de keuze moesten doen, waren het zeer oneens, aan wien zy die waardigheid zouden opdragen: zoodat Keizer Koenraad III zelf naar Utrecht besloot te komen om een eind aan de zaak te maken. Onderweg, en wel omstreeks het dorp Oosterbeek by Arnhem, werd de Keizerin, die met haar echtgenoot mede gekomen was, ongesteld. De Keizer, die haast had om verder te komen, zag zich genoodzaakt, haar achter te laten. Herbergen had men in dien tijd nog niet: althands niet voor vorstelijke personen geschikt: en de Keizerin

was genoodzaakt haar intrek te nemen in de nederige woning van den dorpspastoor, Bernulf geheeten. De Keizer kwam in Utrecht en vond de geestelijke Heeren nog altijd zeer op elkander verbitterd. Hy vermaande hen tot vrede: en daar zy het onderling niet eens konden worden, oordeelden zy goed, niemand zijn zin te geven en de benoeming van een Bischof aan den Keizer over te laten. Juist toen zy hem dit kenbaar gemaakt hadden, werd aan den Keizer gebodschapt, dat de Pastoor van Oosterbeek buiten stond en wenschte hem te spreken. De Keizer, verlangende naar bericht omtrent zijn vrouw, gaf last, den man dadelijk tot hem te brengen. Dit geschiedde, en de goede Bernulf trad binnen met de blijde tijding, dat de Keizerin in de kraam bevallen was van een zoon. Koenraad was recht in zijn schik: en waarschijnlijk de komst van Bernulf, op dat oogenblik, als een bestiering van de Voorzienigheid aanmerkende, trad hy naar hem toe, stelde hem den staf en den ring, als kenmerken der Bischofpelijke waardigheid, ter hand, en benoemde den armen dorpspastoor tot Bischof van Utrecht. Gy kunt denken, hoe de goede man verwonderd was: hy stelde echter het hem geschonken vertrouwen niet te leur en deed het Sticht gedurende zijne regeering door vrede bloeien: offchoon hy ook niet schroomde het Bisdom kracht-
1039. dadig voor te staan. Immers, toen Dirk IV zijnen vader als Graaf was opgevolgd, hernieuwde Bernulf de eischen van zijn voorganger op het Graafschap: en Keizer Hendrik III kwam zelf heel uit Duitschland met een vloot aanvaren om hem te ondersteunen.

Hy nam Dordrecht, Vlaardingen en nog een paar ¹⁰⁴⁶. andere plaatsen in, eer de Graaf er op bedacht was geweest om zich te weer te stellen.

Maar Dirk IV was niet minder dapper en kloekhartig dan zijn vader. Hy maakte een verbond met den neef van denzelfden Hertog van Lotharingen, die door Dirk III overwonnen geweest was, welke neef, mede Godfried geheeten, door den Keizer uit zijne bezittingen was verdreven. Deze Godfried viel met een leger in de landen des Keizers, plunderde Nymegen en verbrandde aldaar het Keizerlijk paleis, door Karel den Groote gesticht; — terwijl Graaf Dirk van zijnen kant in Utrecht oorlog voerde. De Keizer, die naar Duitschland teruggekeerd was, dit alles vernemende, deed een tweeden tocht naar ons land om Graaf Dirk te straffen; maar ongelukkig voor hem raakten zijn meeste vaartuigen in de Maas aan den grond en werden door den Graaf genomen. Keizer Hendrik vluchtte en Dirk IV maakte zich wederom meester van al de hem ontnomen plaatsen.

Gy ziet in deze oorlogen tusfchen de Keizers en onze Graven het bewijs van hetgeen ik u in het vorige Hoofdstuk heb gezegd: dat namelijk de opperheeren, (gelijk hier de Keizers,) last en moeite genoeg hadden van hunne leenmannen, wanneer deze, gelijk onze Graven, machtig genoeg waren geworden om hun wederftand te bieden.

In dien tijd was het zeer gebruikelijk onder de Edellieden en ridders, *steekfpelen* aan te rechten. Steekfpelen waren groote feesten. waarop verfcheidene ridders welgewapend verfchenen en te paard met de

lanſen op elkander aanreden om te zien wie het eerst zijne tegenparty uit den zadel zoude werpen. Hoewel deze kampgevechten tot oefening en vermaak geſchiedden, en men de ſcherpe punten meestal van de lanſen afnam, vielen er echter dikwijls ongelukken voor en liepen die feesten, welke tot vermaak waren aangericht, met dood en wonden af. Dit had onder anderen plaats op een ſteekſpel, dat te Luik gehouden werd en waar onze Graaf Dirk IV genodigd was. Deze kwetste by ongeluk den broeder des Keulſchen Biſchops zoo zwaar, dat hy het beſtierf. De volgers des Biſchops waren hierover zoo vertoornd, dat zy de Hollanders, die met den Graaf waren, aanvielen en ſommigen van hen, onder anderen twee halve broeders van Dirk IV, doodfloegen. De Graaf redde zich met de vlucht; doch hy was zoo boos over het gebeurde, dat hy, te Dordrecht gekomen, de Keulſche en Luiksche koopvaardylcheſen, welke aldaar lagen, in brand liet ſteken en aan de kooplieden uit Keulen of Luik, die zich binnen die ſtad bevonden, hunne goederen niet dan tegen betaling eener zware geldboete terug gaf. Dit was nu zeer verkeerd en onbillijk van den Graaf gehandeld; want die arme kooplieden en ſchippers konden het niet helpen, dat hy te Luik mishandeld geworden was. Doch Dirk IV ontſing weldra het loon zijner verkeerde daad. De Biſchoppen van Keulen, Luik en Utrecht brachten een aanzienlijk leger op de been, en kwamen daarmee 's winters over het ijs voor Dordrecht, dat hun door verraad werd overgeleverd. Graaf Dirk, die ondertuſſchen ook zijne krijgsmacht verzameld had, nam,

door hulp van zekeren Gerard van Putten, Dordrecht weder in, deed verscheidene honderden vyanden sneuvelen en joeg de overigen op de vlucht; doch niet allen; want, 'sdaags na het gevecht, toen hy zonder kwaad te denken, de wallen rondwandelde, werd hy door een Keulenaar, die zich ergens verſcholen had, met een pijl in de dije gekwetſt. De pijl was met vergif beſmeerd geweest, en dit maakte de wond doodelijk: zoo dat de Graaf binnen drie dagen overleed. De ſtraat, in welke hy de wond ¹⁰⁴⁹ ontſangen had, heette ſedert, en nu nog, de Graafſtraat.

Graaf Dirk was ongehuwd geſtorven en zijn broeder Floris I volgde hem op. Na lang tegenſtreven te ondervinden, gelukte het dezen, even als zijn voorzaten gedaan hadden, tollē te Dordrecht te heffen, waardoor hy zijn vermogen, zoowel als de welvaart dier plaats, zeer vermeerderde. De Utrechtsche Biſchop, Willem van Gelder, kon dit wederom niet gedoogen en rukte met een machtig leger op Dordrecht aan. Graaf Floris, die voor 't oogenblik geen volk genoeg byeen kon brengen om een veldſlag te wagen, verzon een krijgslist en liet rondom Dordrecht een menigte kuilen graven en de opening met horden en zooden bedekken. Toen de vyandelijke ruiters aankwamen, vielen zy in deze kuilen en geraakte het leger in verwarring; waarop Graaf Floris met zijne benden een aanval deed en een volkomen overwinning behaalde, waarby de voornaamſte aanvoerders van het vyandelijke leger in zijne handen vielen en een groote ſom gelds tot loſprijs betalen moesten.

Graaf Floris, na dezen zege een talrijke macht verzameld hebbende, trok den vyand, die intusfchen de wapenen weder had opgevat, tegen, en verloeg hem by het dorp Hemert, tusschen Maas en Waal. Hy had echter geene vrucht van zijn overwinning; want, vermoeid van den strijd onder een boom zittende om wat uit te rusten, werd hy door den Heer van Kuik, die met eenigen der zijnen het gevecht was komen
1081. hervatten, overvallen en gedood. De Hollanders bleven echter meesters van zijn lijk, trokken in goede orde terug en begroeven den Graaf te Egmond by zijn voorzaten.

TIENDE HOOFDSTUK.

*Voogdyschap van Geertrui van Saxen. — De Bis-
schop van Utrecht met de Grafelykheid ver-
lijd. — Robbert de Fries — Godfried van Lo-
tharingen. — Dirk V. — Floris II. — Kruistoch-
ten — Dirk VI. — De Bischoppen Koenraad —
Burchard — Goedebald — Andries — Hubert —
Herman — Oorsprong van het Graaffschap Gelre
— Hendrik. —*

Salomo zegt wel te recht in zijn spreuken: « ongelukkig het land, waar de Koning een kind is. » Ook onze voorouders ondervonden meer dan eens, hoe na-deelig het was, wanneer hun Graaf, by zijn overlij-den, geen opvolger naliet, bekwaam en oud genoeg om te regeeren, en zy dus een kind tot vorst hadden. Zy werden dit ook nu gewaar, toen Graaf Floris I, zoo jammerlijk omgekomen, slechts een minderjarig zoontjen naliet, Dirk genaamd, die Graaf werd onder het opzicht zijner moeder Geertruid van Saxen.

Het Graaffschap werd dus door een weduwe ten behoeve van een wees bestierd, en het zoude de plicht van alle Christenen geweest zijn, zoodanige hulp be-hoevende wezens te beschermen; doch de toenmalige Bisshop Willem van Gelder, die den vromen Ber-

1054. nulf was opgevolgd, dacht zoo braaf niet. In de plaats van hun dienst te bewijzen, zocht hy van deze gelegenheid gebruik te maken om al de eischen zijner voorgangers op het Hollandfche Graaffchap te hernieuwen. Hy deed nog meer: hy wist van Keizer Hendrik IV het Graaffchap van Holland in leen te verkrijgen, terwijl de aanspraak van den jongen Dirk V niet werd erkend.

Gy moet echter niet denken, dat deze handelwijze des Keizers tegen alle recht of gebruik fteed. Neen, zoo gy het vroeger gezegde wel hebt onthouden, zult gy u herinneren, dat de voorouders van Dirk het Graaffschap ook in leen, en slechts enkele gedeelten daarvan in vollen eigendom hadden ontfangen: zoodat, indien een der Graven zonder afkomst ftierf, het leen weder aan den Keizer moest vervallen. Nu was Dirk IV kinderloos gestorven, en, hoewel zijn broeder Floris I hem in het bewind was opgevolgd, was het toen nog geene uitgemaakte zaak, dat de leenen ook aan zijtakken, en alzoo aan broeders overgingen. Indien dus de Keizer de aanspraak van Floris I niet verkoos te erkennen, kon hy om dezelfde reden die van diens zoon Dirk nietig verklaren. Het viel hem echter gemakkelijker het leen aan den Bifchop te fchenken, dan dezen meester te maken van het Graaffchap zelf.

Er leefde in die dagen een dappere Vorst, Robbert genaamd, die de jongste zoon was van den Graaf van Vlaanderen. Deze Robbert, geen land in eigendom hebbende, zwalkte gedurig met een vloot op zee, ten einde hier of daar te landen en zich een

rijk te flichten. Nadat hy zulks vruchteloos in Spanje en elders had beproefd, viel hy ook Holland aan: en hoewel hy tweemalen werd teruggedreven, kwam hy telkens met geduchter macht terug. Dit maakte Geertruid, de weduwe van Graaf Floris, die reeds zooveel last te lijden had van den Bifchop, zeer beangst: en daar zy tegen twee vyanden niet beftand was, bedacht zy een middel om zich een van beide tot vriend te maken. Dit middel beftond daarin, dat zy Robbert tot haren man nam, zoodat deze door dit huwelijk de natuurlijke voogd en befchermer werd van haar kind en van het Graafschap: en daar men in dien tijd de bewoners daarvan nog gemeenlijk Friezen noemde, kreeg Robbert den bynaam van *den Fries*.

Toen de Bifchop van Utrecht zag, dat Holland zulk een wakkren verdediger bekomen had, durfde hy zijne eifchen niet doen gelden; maar hield zich ftil en trok als pelgrim naar het Heilige land: zoodat het Graafschap zeven achtereenvolgende jaren rust genoot. Toen had er een voorval plaats, dat, hoezeer fchijnbaar gefchikt om de macht van Robbert te vermeerderen, echter, in den beginne althands, voor hem en het Graafschap een bron was van rampen.

Boudewijn, Graaf van Vlaanderen en Henegouwen, Robberts broeder, liet hem by zijn dood de voogdyfchap na over zijn onmondige kinderen. Richilde, de weduwe des Graven, beweerde, dat die voogdyfchap haar als moeder toekwam en wendde zich tot den Keizer van Duitschland en tot den Koning van Frankrijk, die Leenheeren waren van Henegouwen en

Vlaanderen, om haar te ondersteunen. Door hunne hulp wist zy Robbert en zijne aanhangers uit Vlaanderen te verdrijven, en tevens werd Godfried, Hertog van Neder-Lotharingen, door den Keizer belast met de taak om Holland voor Bischof Willem (die inmiddels was teruggekomen) te veroveren. Deze Godfried (of Govert) had een bochel, en werd deswege *Govert met de bult* genaamd; doch hy was daarom niet minder dapper en bekwaam dan Robbert. Hy trok aan het hoofd van een groot leger Holland binnen, overwon Robbert, noodzaakte hem met zijn vrouw en kinderen, het land uit, naar zijn schoonvader in Saxen te vluchten en vermeesterde het gandsche Graafschap, over hetwelk hy drie of vier jaren regeerde en waar hy een slot liet bouwen aan de Vliet, 't welk naderhand aan de stad Delft zijn oorsprong gaf.

In die plaats, of, volgens anderen, te Antwerpen, werd hy, in den jare 1076, zoo men meent door een dienaar van Robbert, verraderlijk vermoord. In hetzelfde jaar overleed ook Bischof Willem, en werd opgevolgd door Koenraad van Zwaben, die de leermeester van Keizer Hendrik V geweest was.

Intuschen was Robbert door de Vlamingen, die de dwingelandy van Richilde niet verdragen konden, teruggeroepen, had den Koning van Frankrijk, die haar te hulp kwam, in een open veldslag overwonnen en het rustig bezit van Vlaanderen bekomen. De gelegenheid was dus gunstig voor hem om het belang van zijn stiefzoon Dirk weder te behartigen. Zijn zwager, de Koning van Engeland, zond hem eenige schepen, welke, met de zijne vereenigd, de

Maas inzeilden, onder het bevel van den jongen Graaf Dirk, die nu oud genoeg was geworden om zelf te regeeren. Bischof Koenraad had een vloot in den mond der rivier gereed om hem den doortocht te beletten; doch de Engelsche en Vlaamsche schepen waren beter bebouwd en bemand dan de zijne: en Graaf Dirk behaalde de overwinning.

Nu ontscheepte Graaf Dirk zijne benden en floeg het beleg voor het slot Ysselmonde, 't welk de Bischof gebouwd had om Holland in bedwang te houden, en waarin hy zich met een sterke bezetting bevond. Doch het leger van Graaf Dirk I (waarby zich nu de Hollanders gevoegd hadden, die blijde waren, hun wettigen landsheer terug te zien), beflormde het slot zoo hevig, dat meest al de torens vernield werden en een groot aantal der verdedigers door de pijlen der belegeraars gedood; — want de Engelsche boogschutters waren als de besten van Europa beroemd. Eindelijk werd het slot met vuurpijlen in den brand geschoten: en de Bischof, geen kans ziende om zich langer te verdedigen, beloofde dat, zoo men hem vrij naar Utrecht keeren liet, hy Holland niet langer moeien zou. Graaf Dirk stond dit toe en liet, zoodra de Bischof met zijn volk was afgetrokken, het kasteel tot den grond toe afbreken. De plaats, waar het gestaan had, werd, ter gedachtenis aan het geweldige flormloopen, sedert, de *stormpolder* genoemd.

Na deze voorspoedige gebeurtenis werd Graaf Dirk plechtiglijk door de landzaten gehuldigd, en begaf zich in 't huwlijk met Othilde van Saxon. Zijne

overige levensjaren fteet hy in vrede en ftierf in den jare 1091, en twee jaren na hem, zijn voogd, Robert de Fries.

Graaf Floris II, die zijnen vader in 't bewind opvolgde, was buitengemeen dik en zwaarlijvig en daarom *Floris de vette* geheeten. Hy zoude reeds daardoor minder gefchikt tot den oorlog zijn geweest; doch gedurende zijne regeering viel er een merkwaardige gebeurtenis voor, welke de voorname oorzaak was, dat hy zijne dagen in rust en vrede mocht doorbrengen.

Het werd van ouds een byzonder kenmerk van godvruchtigheid geacht, zoodanige plaatsen te bezoeken, alwaar vrome lieden, waarvan in den Bijbel gefproken wordt, wonderen hadden verricht of begraven waren geweest. Zulke bezoeken werden *bedevaarten* genoemd: en men merkte die aan als middelen om den toorn Gods wegens begane zonden van zich af te wenden, of om dankbaarheid voor genoten weldaden aan den dag te leggen. Menschen, die zich in moeilijke omftandigheden bevonden, deden vaak een gelofte, dat zy, ingevalle zy daaruit verlost werden, deze of geene heilige ftede in Italiën of Palaestina zouden gaan bezoeken en aldaar hun erkentelijkheid voor den goddelijken byftand betoonen door aalmoesfen, gebeden en giften aan de kerk, Het Graf onzes Zaligmakers vooral was een voornaam doel dier godsdienstige reizen.

Zoolang Palaestina of het Heilige Land een deel was gebleven van het Grieksche Keizerrijk, had de toegang tot het Graf voor alle bedevaartgangers vrij en open geftaan. Ook zelfs later, toen de Saracenen

zich daarvan meester hadden gemaakt, lieten deze, hoewel geene Christenen, aan de Europeaansche pelgrims toe, hun godsdienstoefeningen aldaar te komen verrichten, mits een zekere geldsom betalende. Doch toen later Jeruzalem den Turken in handen gevallen was, die veel bygelooviger en woester waren dan de Saracenen, werden de arme bedevaartgangers op allerlei wijzen geplaagd en mishandeld: de Christelijke geestelijkheid gehoond, gekerkerd of beroofd: de reizigers geplunderd of vermoord: en geene gelegenheid nagelaten om de verachting der Turken voor al wat Christen heette, aan te toonen.

Deze jammeren werden diep gevoeld door allen, die naar het Oosten ter bedevaart waren gegaan; maar eindelijk maakten zy zulk een indruk op den geest eens enkelen mans, dat, even als de vonk, die in een kruidmagazijn valt, al wat zich daarin bevindt ontfteekt, zoo ook zijne taal geheel Europa in beweging bracht. Die eene man, die met kleine middelen een zoo groote uitwerking deed, was Peter, bygenaamd de Hermiet of Kluizenaar. Hy was klein en onbetekenend van postuur; maar sprak overtuigend en wegneppend. Zelf in Palaestina geweest zijnde, kon hy, als ooggetuige, van de gruweldaden der Turken en van het lijden der Christenen verhalen. Hy trok van hof tot hof, van stad tot stad, van kasteel tot kasteel, en herhaalde overal, hoe schandelijk het ware, om de heiligste plaatsen in de handen te laten van een barbaarschen en heidenschenvyand. Hy wist de vroomheid van den eenen vorst, de vrees van den anderen, den ridderlijken geest van allen op te wekken. Urbaan II, die toen Paus te Rome

was, het belang inziende eener vereeniging van alle Europeesche natiën tot een strijd voor het Christendom, ondersteunde de pogingen van Peter: en in een Kerkvergadering werd tot den tocht tegen de Turken besloten. Aan allen, hoe misdadig ook, die tot dien heiligen oorlog mede zouden werken, werd vergiffenis hunner zonden in deze waereld en de eeuwige gelukzaligheid hier namaals toegezegd.

Duizenden verbonden zich tot den oorlog en tot de herovering van Palaestina uit de handen der Turken, en hechtten een stuk laken, in den vorm van een kruis gefneden, op den schouder, als een teeken, waarmede zy te kennen gaven, dat zy zich tot den Heiligen strijd hadden toegerust. Van daar werd de tocht een *kruisvaart*, en zy, die daaraan deel namen, *kruisvaarders* genaamd.

Aan het hoofd van den eersten dier kruistochten stond Godfried van Lotharingen, zusters zoon van Govert met de Bult. Het gevolg daarvan was de verovering van Palaestina, op den 15 July 1099, over welk land die Vorst als Koning werd aangesteld.

Onze Floris II had het voorbeeld niet gevolgd van zoovele dappere en machtige Vorsten en Heeren, als met Godfried ten strijde ware getrokken: 't zij, dat hy, gelijk wy reeds hebben aangemerkt, min geschikt was tot den oorlog, 't zij dat hy het beter en verstandiger oordeelde, zijn eigen land, dat door al die vorige onlusten veel geleden had, te besturen en de noodige middelen te bewerkstelligen om er de welvaart te doen herleven, dan tot een strijd, hoe heilig ook, te trekken en hier de zaken in de war te laten loopen. Wat

ook daarvan zij, zeker is het, dat de gevolgen van zijn befluit voor Holland voordeelig waren. Het Graafschap bloeide: koophandel, landbouw en nijverheid werden door hem aangemoedigd, en verspreidden onder de ingezetenen een welvaart, welke tot dien tijd hier onbekend was geweest.

Na een regeering van ruim dertig jaren stierf Floris in den jare 1122.

Ook hy liet, even als zijn grootvader, slechts onmondige kinderen na; doch zijn weduwe, Petronella van Lotharingen, was zoo kuap en verftandig, dat zy het Graafschap byna even goed wist te besturen als haar man. Zelfs was zy, ofschoon een vrouw, heerschezuchtiger van aart dan Floris was geweest: zy bewerkte, dat de Friesche landfchappen Oostergoo en Westergoo onder haar bewind kwamen, en poogde ook, doch vruchteloos, de Vlamingen te bewegen, een van haar zonen tot Graaf aan te nemen.

Haar twee oudste zonen, Dirk en Floris, waren intusfchen tot mannelijken leeftijd gekomen, en de tijd was daar, dat de eerstgemelde het bestier kon aanvaarden. Ook zijn broeder Floris, *de zwarte* bygenaamd, was een kloeke jongeling geworden, en door zijn dapperheid en ridderlijke gëaartheid beroemd. Doch Petronella had niet gezorgd, tusschen deze beide jonge lieden die broederlijke liefde en eensgezindheid aan te kweeken, welke tot hun eigen heil en dat des lands zoo noodzakelijk was. Naauwelijks was Dirk V aan het bewind gekomen, of er ontstond oneenigheid, en spoedig daarop een open oorlog tusschen hem en zijn broeder. De Westfriezen; die,

doorgaands oproerig, ook nu weder geweigerd hadden den Graaf hulde te doen, waren door hem beoorloogd en hun land verwoest geworden. Zy riepen hierop Floris tot hunnen Heer uit. Deze had reeds vruchteloos van zijn broeder eenig land in eigendom gëischt: een vordering, welke niet onbillijk was; dewijl, naar het algemeen gebruik, by het overlijden van den Landsheer, wel de oudste zoon hem opvolgde, maar ook de overige zonen een grondbezitting bekwamen, om hun rang en stand te kunnen ophouden. Zoodanige bezitting noemde men met een vreemd woord: *apanage*. Floris, door zijn broeder te leu gesteld, nam den voorflag der Westfriezen gretig aan, stelde zich aan hun hoofd, en voerde hen tegen den Graaf in 't veld. Alkmaar werd geplunderd en gedeeltelijk verbrand: de Kennemers (dat zijn de inwoners van de streek om en benoorden Haarlem) kozen de zijde der Westfriezen: de verbittering groeide van weërskanten aan: en het rooven en plunderen scheen geen einde te zullen hebben. Eindelijk kwam de Duitsche Keizer Lotharius, Petronellaas halve broeder, tusschen beide, en haalde de twee broeders door beloften en bedreigingen over om zich met elkanderen te verzoenen. Dit geschiedde; maar Floris overleefde dezen vrede niet lang; daar hy verraderlijk vermoord werd door de Heeren van Arensberg en Kuik, aan wie hy den oorlog had verklaard, omdat zy hem de hand der erfdochter van Redichem, die onder hunne voogdychap stond, hadden geweigerd.

Utrecht had intuschen onder verscheidene Bischoppen gebloed. Koenraad van Zwaben had er een prach-

tige kerk gesticht ter eere der maagd Maria, geheel naar de gelijkenis eener kerk naby Milaan, welke hy vroeger, toen hy den Keizer nog in den oorlog volgde, had helpen verbranden. Kort daarop was hy, men weet niet uit welke oorzaak, door een Fries vermoord geworden. Burchard volgde hem op in 't jaar 1099 en onderscheidde zich door godsvrucht en wijsheid. Na een dertienjarig bestier overleed hy, en werd opgevolgd door Godebald, die er zich op toellegde om den monniken in de kloosters een geregeld en betamelijk gedrag te doen houden. Hij stichtte de Abdy te Middelburg in Zeeland, welke eerlang zeer rijk en vermogend werd. Hy vond echter minder gunst hy den Keizer, dan zijn voorgangers: en wel, omdat hy tegen dezen de zijde van den Paus gehouden had. Eens, in 1123, was de Keizer (Hendrik V) te Utrecht het Kersfeest komen vieren: daar ontstond er een twist tuschen zijne dienaren en die des Bischofs: van woorden kwam het tot daden, ja spoedig tot een geweldig gevecht, waarby de Bischoppelijken werden overwonnen, en Godebald zelf gevangen gezet. Toen hy zijn vrijheid terug had bekomen, befloot hy, zich over het hem aangedaan ongelijk te wreken, en trad met den Hertog van Saxen en Petronella van Holland tegen den Keizer in verbond. Deze kwam met een leger aanrukken en nam Deventer in, benevens verscheidene andere plaatzen, welke onder het Bisdóm behoorden. Toen, na zijn dood, Lotharius Keizer werd, verzoende zich Petronella met dezen en verkreeg zelfs, gelijk ik u reeds verhaald heb, de Friesche graafschappen Oostergoo en Wester-

goo, welke vroeger aan het Bisdóm behoord hadden. Dit deed Godebald zooveel verdriet, dat hy in een kwijnende ziekte verviel en in 1128 overleed. Zijn opvolger Andries van Kuik legde er zich evenzeer op toe, om de zeden der monniken te verbeteren en stichtte verscheidene kloosters, terwijl hy de beide Friesche Graafschappen van den Keizer wist terug te bekomen. Doch eigenlijk hadden noch de Bisschop noch de Graaf van Holland veel aan die giften; want de Friezen, die zeer op hun vrijheid gesteld waren, wilden doorgaands noch den eenen noch den anderen gehoorzamen.

In 1138 overleed Andries en werd Herbert, een Fries van geboorte, Bisschop in zijne plaats. Zijne regeering was vrij wat onrustiger dan die van zijn voorganger. Er had zich namelijk in de stad Groningen, welke onder het Bisdóm behoorde, een groote party tegen hem gevormd, welke zijn bestuur niet begeerde en niet dan met geweld van wapenen kon ten onder gebracht worden. Naauwelijks had de Bisschop aldaar de rust hersteld, of hy raakte in oorlog met Graaf Dirk van Holland.

De ware reden van hun twist is niet klaar; doch er waren tuschen het Bisdóm en het Graafschap altijd redenen genoeg tot oneenigheid. Otto, Graaf van Bentheim, met wiens zuster Graaf Dirk was getrouwd, stond hem in dien oorlog by, en viel met een leger in Drenthe, 't welk, gelijk ik u gezegd heb, aan het Bisdóm toebehoorde. De Bisschop trok den Bentheimer Graaf tegen, overwon hem en maakte hem gevangen. Graaf Dirk, zijn zwager willende bevrijden, floeg

het beleg voor Utrecht, 't welk hy van alle kanten infloot. De Bisfchop zag geene kans om zich met de wapenen tegen hem te verdedigen, maar hy verzon een ander middel. Hy trok namelijk, aan 't hoofd zijner geestelijken, de poort uit, met een kerkboek in de hand, gereed om den Graaf in den *ban* te doen, indien deze het beleg niet opbrak. Wanneer nu iemand in den *ban* werd gedaan, dan waren al zijn onderhoorigen van hun verplichting tot gehoorzaamheid ontlagen en mocht ieder hem vrijelijk dooden. De Graaf was dus meer bevreesd voor zoodanig een ban, dan voor al de benden, welke de Bisfchop tegen hem zoude hebben kunnen aanvoeren. Hy deed zijn leger terugtrekken, en verzocht, blootshoofds, barveoets en knielend, den Bisfchop om vergiffenis. Hiervan was het gevolg, dat de vrede tusfchen beide gefloten werd en de Graaf van Bentheim ontlagen.

Zoo Bisfchop Herbert reden had om zich over den goeden afloop dezer zaak te verheugen, hy had eenige jaren later een zware ramp te betreuren. De ftad werd met hyna al hare kerken door een ^{1148.} zwaren brand vernield, welken men hy gebrek aan het noodige water niet had kunnen blusfchen. Om dergelijke ongevallen voor 't vervolg eenigzins te voorkomen, werd de Oude Gracht gegraven, door welke het Rijnwater nu binnen de ftad ftroomde.

Omtrent dezen tijd gebeurde er iets hier te lande, dat nu in vele jaren geene plaats had gehad, namelijk een volksverhuizing. Op verzoek van den Hertog van Saxen en den Markgraaf van Brandenburg, die eenige woeste volkeren uit de nabyheid der Elve ver-

dreven hadden, begaven zich een menigte Hollanders, Zeeuwen, Stichtenaren en Friezen derwaarts om zich neder te zetten in de ontvolkte landen. Zoo bevolkten onder anderen Hollanders de boorden der Elve en Saale, benevens Balfemerland en Marsheimerland, twee streken, by Bohemen gelegen: waar zy weilanden aanlegden en groote rijkdommen verwierven.

Graaf Dirk deed, zoodra de met Utrecht gesloten vrede hem zulks vergunde, een tocht naar 't Heilige Land, en bezocht onder weg den Paus, die hem verscheidene voorrechten schonk, zoo voor zich, als voor de Abdyen van Egmond en Rijsburg, welke geheel onafhankelijk van het Bisdom werden verklaard. Na zijn terugkomst, wist de Graaf te bewerken, dat in de plaats van den nu kortelings overleden Bischof Herbert, een zijner vrienden, Herman van Hoorn, gesteld werd, die na een onbeduidende regeering in 1156 overleed. Een jaar later stierf Graaf Dirk en werd opgevolgd door zijn zoon Floris III. Eer ik echter van diens daden gewach make, moet ik u met korte woorden iets mededeelen betreffende een ander Vorstenhuis, dat omstreeks dezen tijd hier te lande tot macht en aanzien gekomen was.

Gy kunt my zeker wel op de kaart aanwijzen waar de stad Gelder ligt, niet waar? — Over die stad, of liever over het daarom heengelegen land, was, tegen het einde der elfde eeuw, zekere Gerhard als Graaf aangesteld, van wien ik u weinig verhalen kan, daar hetgeen wy omtrent hem weten vrij onzeker is. Zijn zoon, die ook Gerhard heette, trouwde met Ermgard, Erfvrouw van Zutfen, dat ook een Graaffchap was, en

daardoor werd hun zoon Graaf van Gelder (of Gelre, gelijk men toen schreef) en Zutphen. Maar bovendien hadden deze Hendrik en zijn voorzaten hun goederen aanmerkelijk weten te vermeerderen en verscheiden aanzienlijke leenen verkregen in de Betuwe en Teisterbant. Ook bezat hy van den Hertog van Brabant, de Veluwe in leen, welke landstreek, meestal uit schrale heide bestaande, als grondgebied weinig waarde had; maar uitmuntend geschikt was voor de jacht, waar de Edelen in dien tijd, na den oorlog, het meeste werk van maakten: en het zuidelijke gedeelte, dat zich langs den Rijn uitstrekt, en waar thands nog zoovele fraaie buitengoederen liggen, was reeds toen zoo fraai bebouwd, dat men het: *den fluweelen rand van het vale kleed* noemde. *) En, omdat nu de Graaf oorspronkelijk den tytel van Graaf van Gelre voerde, bekwam naderhand die geheele streek, waarover hy zijn gezach uitoefende, den naam van Gelderland.

*) Wanneer gy u herinnert, wat ik u, bl. 4 omtrent de teekenis van den naam *Veluwe* gezegd heb, zult gy de aartigheid dezer uitdrukking begrijpen.

ELFDE HOOFDSTUK.

Floris III. — De Bischoppen Godfried — Boudewijn van Benthem. — Graaf Otto van Gelre. — Dirk VII en Willem van Holland. — Bischof Dirk van der Are.

Ik heb u by vroegere gelegenheden doen opmerken, dat het oprichten van een tol te Dordrecht aan onze Hollandsche Graven wel veel voordeel, maar ook vele oneenigheden berokkend heeft, waar van de gevolgen lang van duur zijn geweest. De Vlamingen, die mede verplicht werden aan dien tol te voldoen voor de goederen, welke zy naar Holland voerden, wisten dien echter te ontduiken, door niet langs Dordrecht te varen, maar door de Bornesse, een water, dat door het land van Putten loopt, en 't welk voor groote vaartuigen bevaarbaar was. Graaf Floris III kon hun niet beletten, dien weg te nemen; doch, om hen te noodzaken, desniettegenstaande den tol te betalen, bouwde hy, met 's Keizers goedkeuring, een tweede tolhuis te Geervliet, een plaatsjen aan de Maas, welks haven in de Bornesse uitloopt, en hetwelk de Vlaamsche schepen alzo onmisbaar langs moesten varen. De Vlamingen waren flecht hiermede te vrede, en Filips van

Vlaanderen, die in de afwezigheid zijns vaders aldaar regeerde, verklaarde den oorlog aan Graaf Floris, joeg de Hollanders uit het land van Waas, hetwelk zy bezet hielden, en rustte een vloot uit om de Hollandsche schepen te nemen.

Graaf Floris, toen in oorlog met de Drechtcr Friezen, was niet in staat, zich dadelijk op zijn vyand te wreken. Hij sloot wel een verdrag met de Friezen; doch werd kort daarop in een nieuwen oorlog gewikkeld met de Groningers, tegen wie de Bischof van Utrecht zijne hulp verzocht had.

Het duurde dus ongeveer vijf jaren, eer Graaf Floris gelegenheid had, om de Vlamingen te bestrijden. Hiertoe ging hy een verbond aan met Graaf Hendrik van Gelre, (van wien ik u aan het slot van het vorige hoofdstuk gesproken heb), en met de Graven van Kleef en Berg. Aan 't hoofd van twaalfduizend man rukte hy in het land van Aalst; — doch Filips en zijn broeder Mattheus, Graaf van Boulogne, trokken hem tegen: en na een zwaar gevecht werd Floris met vierhonderd edelen gevangen genomen en naar Brugge gevoerd. Hier moest de arme Graaf twee jaren in gevangenschap doorbrengen en werd niet dan op verzoek en aandrang der Bischoffen van Luik en Keulen weder losgelaten. Ook zag hy zich genoodzaakt met den Vlaamschen Graaf een zeer nadeelig verdrag aan te gaan, waarby onder anderen bepaald werd, dat hy geene tollcn meer van de Vlaamsche kooplieden zoude mogen heffen, dat hy hun alles zoude moeten teruggeven wat vroeger van hen gevorderd was geweest: en eindelijk, dat hy Zeeland met den

Graaf van Vlaanderen als gemeenschappelijk leen bezitten en de inkomsten met hem deelen zoude.

Terwijl de Graaf gevangen zat, waren de zaken in Holland, gelijk gy wel denken kunt, niet vooruit gegaan. De Kennemers hadden het Westfriesche dorp Schagen uitgeplunderd en verbrand. De Friezen, hierover gebelgd, floegen het beleg voor Alkmaar, welk stadjen zy op hunne beurt aan de vlammen overgaven, zoodat er niets van staan bleef dan de kerk. De Graaf, terug gekomen zijnde, besloot de Friezen voor dezen inval te straffen en kwam, in den winter van 1168, met zijn leger te Schoorl. Terwijl hy hier met zijn raadslieden overlegde, hoe hy den aanval zoude doen, gingen eenige jonge, onbezonnen edellieden, tegen zijn bevel, naar Schagen en staken er de nieuw gebouwde huizen in brand; doch hiermede bezig zijnde, werden zy door de in de buurt gelegerde Friezen overvallen en moesten hun ongehoorzaamheid met den dood bekopen. Floris, door dezen tegenspoed ontmoedigd, keerde terug zonder iets te ondernemen; waarop de Friezen andermaal den brand in Alkmaar staken, en niet dan met moeite, door de bewoners van den omtrek, over hun grenzen werden teruggedreven.

Dan weldra werden de Friezen door rampen van een anderen aart geteisterd en tot rust gedwongen. Een vreesfelijke storm was oorzaak dat geheel Friesland, Waterland en Aemsteland door het zeewater werden overstroomd. Ook vele der Zeeuwsche dijken bezweken en in het Sticht zelfs stond het water zoo hoog, dat men zeevisch ving tot onder

de wallen van Utrecht. Eer de Friezen tijd gehad hadden om hunne schade te herstellen, zeilde Graaf Floris de westkust om, viel in Texel en Wieringen, en noodzaakte de ingezetenen, hem een aanzienlijke som gelds te betalen.

Dat reeds in dien tijd onze voorouders, die zich gestadig tegen de dreigende gevaren der overftrooming moesten verdedigen, goede dijkwerkers en *ingenieurs* waren, blijkt daaruit, dat Graaf Filips van Vlaanderen, om een dijkbreuk by Brugge te herstellen, Hollandsche werklieden liet overkomen, en nadat zy hun arbeid tot zijn genoegen volbracht hadden, aan hen, die blijven wilden, al het land schonk, dat zy bedijken en op de zee winnen mochten, van den door hun gemaakten dam af tot Aardenburg toe. Sommigen maakten van deze vergunning gebruik: en de plaats, waar zij zich nederfloegen, werd naderhand de stad Damme.

Doch niet alleen in Holland, ook in de landen, welke onder het bestier van den Bisfchop of van den Graaf van Gelre stonden, was men er gedurig op bedacht, zich door dijken, waterkeeringen en kanalen tegen het overtollige water te behoeden of daarvan te ontdoen. Doch het maken van die dammen en vaarten veroorzaakte meermalen grooten twist; want wanneer Utrecht b. v. een vaart gegraven had, om water te bekomen, had Holland daar gebrek aan: en wanneer Holland een dijk gemaakt had om het water te keeren, gebeurde het, dat Utrecht onderliep. Onder Floris III rees een dergelyk gefchil tusfchen hem en Bisfchop Godfried over een dijk te Zwammerdam,

die eindelijk, op last van Keizer Frederik I, wien men tot middelaar gekozen had, werd weggenomen, terwijl een andere dijk by Wijk te Duurstede hersteld werd, en Graaf Hendrik van Gelre een kanaal liet graven, hetwelk nog heden onder den naam van *de Grebbe* bekend is.

Onder de regeering van Bisschop Godfried ontstonden er op nieuw onlusten in Groningen. De Burggraaf dier plaats was overleden en de Bisschop begreep dat het benoemen van een nieuwen Burggraaf aan hem stond. Doch de zoons van zekeren Seppe-rothe, die met de dochter des overledenen Burggraafs getrouwd was geweest, begrepen het anders, en dat het Burggraafschap hun toekwam. Toen Godfried hen nu met geweld van wapenen uit Groningen wilde verdrijven, droegen zy het Burggraafschap op aan Graaf Hendrik van Gelre, van wien zy het wederom in leen ontvingen: en, door dezen geholpen, trokken zy met een leger voor Utrecht, namen het in, belegerden den Bisschop in zijn burcht, en staken zijn paleis in brand. Floris III kwam den Bisschop te hulp, en zoo werd in Utrecht zelf negen maanden lang krijg gevoerd, tot dat de Aartsbisschop van Keulen de zaak bemiddelde, en de Sepperothen het Burggraafschap van den Bisschop terug bekwamen.

Ook met de Heeren van Aemstel en anderen van zijn leenmannen had Bisschop Godfried menigen twist. Ten einde zich tegen zijn menigvuldige vyanden te dekken, liet hy vier sterkten of kasteelen te bouwen, namelijk Horst, Montfoort, Vollenhove en Woerden. In den jare 1178 overleed hy, en Boudewijn van

Benthem, broeder van Graaf Floris III, werd in zijne plaats verkozen. Deze nieuwe Bisfchop geraakte al dadelijk by het aanvaarden van zijn bewind in twist met den Hertog van Neder-Lotharingen of Brabant, en vervolgens met Graaf Otto van Gelre (die zijn vader Hendrik omftreeks 1182 was opgevolgd) over het bezit der Veluwe, welke te vuur en te zwaard verwoest werd. Graaf Otto, geholpen door den Hertog van Brabant, de Bisfchoppen van Keulen en Munster en den Graaf van den Berg, floeg het beleg voor Deventer. Door de bemiddeling van Keizer Frederik I werd een verdrag gefloten, waarby Otto in het bezit der Veluwe gefield werd: terwijl voorloopig onder Keizer Hendrik VI bepaald werd, dat Brabant die landftreek van het Bisdum en Gelre die weder van Brabant in leen zoude ontfangen.

In 1195 zag Bisfchop Boudewijn zich verplicht den Slotvoogd van Koevorden in Drenthe, Volkert geheeten, wegens de geweldenaryen, welke hy bedreef, te tuchtigen. Dit gaf wederom aanleiding tot herhaalde gevechten. De Drenthenaren zochten hulp by Graaf Otto, die fints kort uit het Heilige land terug gekeerd was, waar hy zich wakker onderscheiden had. De Graaf viel hierop met zijn benden in het Overfticht; terwijl de Bisfchop in de Veluwe ftroopte. Deze laatste echter, vreezende, dat hy te kort zoude fchieten, reisde naar Meintz, om de hulp des Keizers in te roepen, doch overleed na zijn aankomst in die ftad, ten jare 1196.

Ook Graaf Floris III was in 1184 den Keizer naar Palaestina gevolgd. Het was daar te lande met de

zaken der Christenheid merkelijk achteruit gegaan. De Koningen van Jeruzalem, opvolgers van Godfried, hadden gedurig tegen de Turken en Saracenen moeten kampen, die al meer en meer vorderingen in de krijgskunst maakten, en van de voorbeelden, hun door de Europeanen gegeven, wisten party te trekken. Ook waren de Christen Vorsten in het Heilige Land dikwijls oneenig onder elkanderen en hunne vyanden trokken party van die verdeeldheden. Eindelijk, na vele met verschillenden uitflag gevoerde oorlogen, gelukte het Saladijn, Sultan van Egypte, den voorzichtigsten en bekwaamsten Vorst van zijn tijd, verscheidene steden in het Heilige Land te bemachtigen en, ten laatsten, in den jare 1187, de stad Jeruzalem zelve, nadat zy 88 jaren in handen der Christenen geweest was.

Het Heilige Graf was dus weder in het bezit der ongelooovigen, en hoewel Saladijn aan de Christenen den vrede aanbod, met toelating om dat Graf, het voorwerp van hun eerbied, zoo veel zy wilden, te komen bezoeken, waren alle Christen Vorsten van oordeel dat men aan die voorlagen geen gehoor moest geven, maar Palaestina met geweld van wapenen heroveren. Een nieuwe kruistocht werd alzoo uitgeschreven, en hier nam, gelijk wy gezegd hebben, Floris III deel aan. Hy had echter slechts eene gelegenheid om zijne dapperheid te toonen, namelijk by de bemachtiging der sterke stad Iconium in Lycaoniën; want te Antiochiën in Syriën gekomen, overleed hy aan een befmettelijke ziekte en werd aldaar begraven.

Hy liet by zijn gemalin Ada, een Schotsche Prinses,

vier zonen na, waarvan de oudste, Dirk geheeten, hem in het Graaffchap opvolgde. De tweede, Willem, had zijn vader op den kruistocht vergezeld, en was in Palestina achtergebleven, waar hy zich door zijn wakere daden loffelijk onderscheidde en de inneming bywoonde van Akkaron, een voorname stad, thands gemeenlijk *Saint Jean d'Acre* geheeten. Eenigen tijd daarna keerde hy naar Holland terug; doch werd aldaar niet zeer minzaam door Graaf Dirk VII ontfangen, die, naar het schijnt door zijne vrouw, Adelheid van Kleef, tegen zijn broeder was opgestoot. Willem, ziende, dat men het op zijn leven, althands op zijn vrijheid toelegde, vluchtte naar de Westfriezen, waar de vyanden van den regeerenden Graaf altijd een welkom onthaal vonden, en waar ook hy, even als vroeger Floris de Zwarte, met opene armen ontfangen werd.

Intusfchen was Graaf Filips van Vlaanderen gestorven, en Dirk eischte op nieuw tol van de Vlaamsche schepen, die Geervliet voorby voeren. De Vlamingen, hierover gebelgd, vielen in Walcheren: zoodat Graaf Dirk zich aan twee kanten door vyanden bedreigd zag. Hy liet echter den moed niet varen; maar verzamelde twee legers, om met het eene de Vlamingen te keer te gaan, terwijl het andere tegen Willem zoude optrekken, die reeds menigen strooptocht in Kennemerland had gedaan.

Indien Graaf Dirk zich nu aan het hoofd van dit laatste leger had gesteld, zoude misfchien een ontmoeting tusschen de beide broeders even vredelievend zijn afgeloopen als die tusschen Esau en Jacob;

maar dit was het geval niet. Adelheid, Willems onverzoenlijke vyandin, wist voor zich zelve het bevel daarover te verkrijgen. Dit zal u mischien verwonderen; doch het was in die dagen niet vreemd, dat eene vrouw, in plaats van ftıl te huis te blijven, gewapend en te paard aan 't hoofd eens legers optrok.

Vrouw Adelheid begaf zich dan met haar benden naar de grenzen van Westfriesland, en floeg zich te Egmond neder, waar zy zich onbescroomd van de goederen der Abdy bediende, als of het de hare waren geweest, en de monniken op zware kosten joeg. Wetende, hoe dapper en ervaren haar zwager was, waagde zy geen veldslag tegen hem, doch wist door groote geschenken een deel der Friezen te bewegen, dat zij Willem misleiden zouden. Toen deze haar nu naby Alkmaar tegentrok, verlieten de verraders, die zy omgekocht had, den strijd. Dit bracht schrik en verwarring in zijn leger te weeg; de Friezen namen grootendeels de vlucht: en hoewel Willem zich een geruimen tijd aan 't hoofd van eenige dapperen te weer stelde, zag hy zich ten lesten ook genoodzaakt de wijk te nemen.

Even gelukkig als Adelheid tegen Willem, was Graaf Dirk in zijnen veldtocht tegen de Vlamingen geslaagd, die hy uit Zeeland verdreven had. De zegepralende echtgenooten kwamen elkander te Haarlem begroeten en met den behaalden roem gelukwenschen. Ook Bisfchop Boudewijn Otto, Graaf van Benthem, en Dirk, Domproost van Utrecht, alle drie ooms van den Graaf, benevens zijn moeder, Ada van Schotland, kwamen derwaarts, voornamelijk met het goede oog-

merk, om een verzoening tusſchen de beide broeders te bewerken. Ondanks het tegenſtreven van Adelheid gelukte zulks: de Biſchop wist Dirk tot inſchikkelijkheid en vergiffenis van het gebeurde over te halen, en de Domproost aan Willem te beduiden, dat hy te Haarlem zoude komen en zynen broeder hulde doen. Dit geſchiedde: op een vroegen morgen, dat de Graaf nog te bed lag, kwam Willem by hem en de vriendſchap werd her eld. Aan Willem werd een goed inkomen gegeven uit de tolln van Geervliet. Het was zeer verſtandig van den Graaf, zynen broeder bepaaldelyk die gift te doen; want daardoor had Willem belang by de inſtandhouding van dat tolrecht en zoude dus altijd geneigd zyn, zyn broeder tegen de Vlamingen te helpen. Bovendien ontſing Willem Oostergoo en Westergoo, welke toen Oostfriesland genoemd werden, in leen, en droeg hy federt dien tijd den naam van Graaf van Oostervant. De goede verſtandhouding tusſchen de beide broeders bleef echter niet ongestoord. Biſchop Boudewijn, hun oom, was overleden: en de Domproost Dirk benevens de Proost van Deventer dongen naar den opengevallen floel. De eerste werd onderſteund door zyn neef, Graaf Dirk, de tweede door Otto van Gelre. Keizer Hendrik VI beval, om een einde aan den twist te maken, dat beide Proosten naar Rome zouden gaan om hunne zaak by den Paus te bepleiten, en ſtelde zoolang het Biſdom onder opzicht des Graven van Holland. Intuſſchen overleden de mededingende Proosten beide opreis, en de Proost van Maaſtricht, Dirk van der Arc, werd tot Biſchop gekozen; — doch Graaf Dirk bleef

nog een tijd lang het bewind over 't Bisdom voeren , en verschanste zich op het slot ter Horst , vanwaar hy het oog over het gandsche Sticht kon houden.

Op dat slot kwam hem Willem , zeer tegen den raad hunner moeder , bezoeken , ten einde zich te verdedigen wegens de aanklachten tegen hem ingebracht door Hendrik de Crane , Graaf van de Kuinder , die door hem uit zijn Graafschap verdreven was. Dit Graafschap de Kuinder bevatte niet slechts het tegenwoordig nog bestaande plaatsjen van dien naam , maar ook al het land tusfchen daar en Schokland gelegen en federt door de zee verzwolgen. Spoedig bleek , hoe onvoorzichtig Willem gehandeld had door te veel vertrouwen in zijn broeder te stellen ; daar Graaf Dirk hem door dien zelfden Hendrik van de Kuinder gevangen liet nemen , op grond , zoo 't heette , dat de Kuinder een leen van Utrecht ware en dat Willem , door zich het bestuur daarover toe te eigenen , zich tegen het Bisdom vergrepen had. Willem ontsnapte echter uit zijn gevangenis en kwam een toevlucht zoeken by den Graaf van Gelre , zijn gewezen krijgsmakker in Palaestina , die hem zijne dochter Adelheid ten huwelijk gaf. Kort daarna verzoenden zich de broeders weder met elkander en hun vriendschap bleef federt ongeschonden.

De Bisfchop Dirk van der Are , het Bisdom vol fchuld en weinig geld in de fchatkist vindende , deed een reis naar Friesland , om van de ingezetenen aldaar by wyze van belasting of *bede* (zoo als men 't noemde) eenig geld te heffen : iets , dat hy echter niet mocht doen zonder medeweten en toeftemming

van Willem, die recht had op de helft der inkomsten van Friesland. Deze, over des Bisfchops handelwijze te onvrede, liet hem gevangen nemen en te Oosterzee in een klooster opfluiten, terwijl hy daarvan zijn broeder en schoonvader kennis gaf. Beide deze Graven meenden reden van klachten tegen den Bisfchop te hebben en vielen dus met hunne benden in het Sticht. De Bisfchop, uit zijn klooster ontsnapt, wendde zich tot den Hertog van Neder-Lotharingen of Brabant, die hem zijn bystand beloofde. Graaf Dirk had reeds het halve Sticht ingenomen en het beleg voor Utrecht geflagen, toen hy vernam, dat Graaf Otto door den Hertog van Brabant gevangen was genomen. Terftond brak hy het beleg op, en trok, na Tiel, dat aan dezen laatste behoorde, verbrand te hebben, naar 's Hertogenbosch, welke stad hy innam en er grooten buit behaalde. Dan op den terugtocht overvielen hem de vereenigde legers der Hertogen van Brabant en Limburg en des Graven van Vlaanderen, naby Heusden, en ook hy werd na moedigen tegenweer, gevangen genomen. Zoo waren dus Gelderland en Holland beide zonder Graven: en de Bisfchop van Utrecht wist op een geweldige wijze zijn leed te wreken, door in die beide Graafschappen vele dorpen te plunderen en te verwoesten.

Eindelijk werden de beide Graven tegen betaling van een aanzienlijk losgeld ontflogen; doch Dirk VII beleefde zijn vrijheid niet lang, daar hy, in den jare 1209, te Dordrecht aan een zware ziekte overleed.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Twisten om het Graaffschap na den dood van Dirk VII tusfchen zijn dochter Ada en zijn broeder Willem. — Dood van Otto van Gelre. — Gerhard III volgt hem op. — Slag van Bovines. — Bloei en verrichtingen der Friesche kloosters. — Kruistochten. — Damiate genomen. — Dood van Willem I. — Floris IV. —

Graaf Dirk VII had, by zijn overlijden, geen mannelijk kroost nagelaten; maar alleen eene dochter, Ada geheeten: en naar het gebruik moest alzoo het Graaffschap aan den naasten mannelijken erfgenaam, namelijk zijn broeder Willem, vervallen. Doch de weduwe van den Graaf, welke Willem haatte en de regeering voor haar dochter wenschte te bewaren, was reeds gedurende de ziekte van haar man bedacht geweest op middelen, om het bewind niet in Willems handen te doen overgaan. Zy had velen van de meest vermogende Hollandsche Edelen in haar belang weten te krijgen: en met hunne hulp en toestemming, nog voor den dood van Graaf Dirk, Lodewijk, Graaf van Loon in Holland doen komen, met het voornemen om dezen met Ada te doen trouwen, zoodra haar man zoude gestorven zijn. Deze Graaf van Loon had zijne

goederen in Lotharingen gelegen en was een leenman van den Bisfchop van Luik.

Naauwlijks was Dirk VII overleden, ja nog niet eens begraven, toen reeds, in hetzelfde huis waar zijn lijk stond, zijne dochter den Grave van Loon huwde. Uit deze handelwijs van de Gravin Adelheid, welke aldus, tegen alle betamelijkheid aan, bruiloft vieren liet eer nog de lijkplechtigheid had plaats gehad, kunt gy oordeelen, hoe de heerschezucht elk menschelijk gevoel smoort in het hart, waarvan zy zich heeft meester gemaakt.

Zoodra Graaf Willem tijding van zijns broeders dood bekomen had, haastte hy zich, uit Friesland, waar hy zich bevond, naar Holland over te komen; doch, daar hy zich, uit vrees voor Adelheid, niet openlijk durfde vertoonen, reisde hy heimelijk naar Wassenaar, waar hy van Filips, den Heer dier plaats, vernam hoe de zaken stonden. Van daar trok hy, als een knecht verkleed, naar Vlaardingén en begaf zich met een vaartuig naar Zierikzee. Hier verzamelden zich terstond de Edelen, die zijne zijde hielden, en werd hy openlijk met veel gejuich als Graaf van Holland en Zeeland uitgeroepen. Naauwelijks was de tijding van deze verheffing ruchtbaar geworden, of meest alle Edelen vielen de zijde van Adelheid af en die van Graaf Willem toe.

Gy kunt nu licht voorstellen, dat Adelheid by dit alles niet op haar gemak was. Zy bevond zich toen met haar dochter en schoonzoon op het Grafelijk slot te Haarlem en ook aldaar niet veilig; want de Kennemers waren reeds voornemens hen aan Willem over te leveren. In deze verlegenheid bood Gijsbrecht van

Aemstel hun zijne hulp. Deze was een Edelman, die zoowel in 't Sticht als in Holland goederen bezat en ook Heer was van een klein plaatsjen, Amsterdam geheeten, welk klein plaatsjen eenmaal eene der voornaamste steden van Europa worden moest. Deze Gijsbrecht nu verschaftte aan Adelheid en aan den Graaf van Loon gelegenheid om naar Utrecht te vluchten: Ada zoude later volgen; doch de weg was niet veilig meer, en zy moest naar Leyden wijken, waar zy zich met eenige getrouwen op de burcht verschanste. Hier werd zy door Filips van Wasfenaar belegerd en de bezetting gedwongen zich over te geven onder belofte van lijfsbehoud. Graaf Willem, befeffende, dat het zaak ware, Ada uit Holland te verwijderen, alwaar hare tegenwoordigheid elk oogenblik aanleiding kon geven om de onlusten te hernieuwen, zond haar naar Texel, waar zy eenigen tijd bewaard en naar haar staat behandeld, en vervolgens naar Engeland overgebracht werd. Graaf Willem is door verscheiden schrijvers zeer gelaakt geworden wegens dit gedrag, ten opzichte zijner nicht gehouden; doch ik geloof, dat er vele redenen zijn, welke tot zijn verschoning kunnen strekken.

Vooreerst toch was het zijn plicht, als bestuurder, te zorgen, dat de party van Ada, welke hem de regering betwistte, in haar oogmerken werd tegengegaan, en vooral, dat Graaf Lodewijk, die toch maar een vreemdeling was, zijne vermeende rechten op het Graafschap niet deed gelden. Zoo lang Ada hier in 't land bleef, was het te vreezen, dat een groot gedeelte der Edelen om harentwille de zijde van haar man zoude

blijven houden; doch wanneer zy eens buiten het land, en dus buiten het gezicht was, kon hy hopen, dat men haar allenkskens vergeten en althands geen trek gevoelen zoude, om haar echtgenoot voort te helpen. Maar behalve dat Willems gedrag staatkundig was, was het tevens niet hard; daar het uit alle omstandigheden blijkt, dat Ada weinig werks maakte van den man, die haar door haar moeder was opgedrongen: zoodat het wel mogelijk is, dat zy niet eens tegen haar wil naar Engeland trok, waar zy buiten gevaar, en van Adelheides heerschzuchtigen dwang ontslagen was.

Graaf Lodewijk had met dat al zijne aanspraken op 't Graafschap niet laten varen, maar een machtig leger byeen gebracht en zich de hulp van verscheidene bondgenooten verworven, waaronder ook Bischof Dirk, aan wien hy zelfs beloofd had, ingeval hy het Graafschap won, het van hem ter leen te zullen houden.

Willem, die weinig volks op de been kon brengen, besloot vooreerst slechts verweerender wijze te oorloggen. Hy trok naar Zeeland, gaf de regeering van Kennenerland over aan Wouter van Egmond en Albert Banjaart, en die van Rijnland aan Willem van Teylingen en Filips van Wassenaar.

Wouter van Egmond, die een dapper en ondernemend man was, besloot een poging te doen, om den vyand ook aanvallender wijze schade toe te brengen. Hy voer aan 't hoofd zijner Kennemers naar Amsterdam, versloeg de wapenknechten van Gijsbrecht van Aemstel, plunderde en verbrandde diens slot en de omliggende landstreek, tot Muiden, Weesp

en Breukelen toe, en keerde huiswaarts met veel buit en gevangenen. Doch terwijl het hem zoo voorfpoedig ging, waren in Rijnland de zaken van Graaf Willem achteruit gegaan; want de Bisfhop van Utrecht had een groot flot ingenomen, dat te Boskoop gebouwd was om de Hollandsche grens te verdedigen, en was tot aan de poort van Leyden doorgedrongen met zijn leger. Hier vereenigde hy zich met Graaf Lodewijk, die over Dordrecht in Zuid-Holland gekomen was; waarna zy te famen Haarlem, Beverwijk en eindelijk Egmond innamen, zoodat zy nu meesters in Holland waren.

In Zeeland ftond de kans voor Willem ook zeer flecht; want Filips van Namen, Lodewijks bondgenoot, had Walcheren veroverd, en Hugo van Voorne, een der machtigste aanhangers van den Graaf van Loon, had Schouwen ingenomen en zoude zelfs Graaf Willem gevangen hebben, indien deze zich niet verborgen had in een visfchersfchuit, onder de natte netten, waar zijn vervolgers geene gedachte hadden hem te zoeken.

In een toefland als dezen zoude men niet gedacht hebben, dat er kans voor Willem opzat, ooit weder eenige fchaduw van gezach te verkrijgen; doch niets is wifselvalliger dan de krigsfortuin. De Zeeuwen, weinig te vrede met het beftuur van Hugo van Voorne, dreven hem weder hun land uit en riepen Willem terug. Deze gaf hiervan dadelijk kennis aan Wouter van Egmond, die, federt zijn flot door den Graaf van Loon verbrand was, overal rondzwierf om volk te werven, en zich ftraks met Wasfenaar en

Teylingen aan 't hoofd ftelde eener nieuwe bende Kennemers, waarmede zy Lodewijk aanvielen, die te Voorfchoten gelegerd was. Het leger van den Graaf van Loon was echter beter geoefend dan dat der Edeleu, 't welk maar haastig famengeraapt was: de eerste aanval kwam alzoo aan Egmond en de zijnen duur te ftaan, en zy werden genoodzaakt de vlucht te nemen, met achterlating van vele gevangenen.

Willem was reeds in aantocht, toen hy deze flechte tijding ontving. Een ander zoude ontmoedigd geweest zijn; doch de wakkere en fchrandere Graaf geenszins: integendeel haastte hy zich des te meer, zijn vyand op te zoeken, onderftellende dat deze, fchoon overwinnaar, niet zoo dadelijk weder tot een nieuwen ftrijd gereed zoude zijn. En dit bleek inderdaad; want Lodewijks benden waren zoo verbaasd en verfchrikt by Willems onverwachte nadering, dat zy de vlucht namen, de geheele legerplaats, met al de daarin verzamelde fchatten, wapenen en toerusting, achterlatende. Graaf Willem maakte van zijn voordeel gebruik, vervolgde en verfloeg de vluchtelingen en behaalde rijken buit. De krijgslieden van Lodewijk waren zoo van fchrik bevangen, dat zy zich op den weg zelfs van boeren en vrouwen lieten berooven en uitplunderen. Lodewijk zelf verliet Holland voor altijd, deed een jaar later nog een vruchteloos aanval op Zeeland, en maakte daarna een verdrag met Graaf Willem, die zich insgelijks met den Bifchop van Utrecht verzoende. De Gravin Ada werd, nadat zy ruim acht jaren in Engeland had

doorgebracht, aan haar man teruggezonden, doch overleed kort na die hereeniging.

Wellicht zult gy verwonderd zijn, dat de Graaf van Gelre zich niet in den strijd tusfchen Willem en den Graaf van Loon gemoeid had. Waarschijnlijk wilde hy zich niet in hun twist fteken, omdat beide partyen hem te na vermaagfchapt waren; daar de eene, Willem, zijn fchoonzoon, en de andere, Lodewijk, zijn zusterszoon was. Ook had hy misfchien reeds genoeg befpeurd, welke nadeelen al dat krijgvoeren aan een land toebrengt, en zich daarom onzijdig gehouden. Hy overleefde de herftelling van zijn fchoonzoon niet lang; daar hy in 't jaar 1206 overleed.

Zes jaren later ftierf Dirk van der Are, die, niet-tegenftaande al de oorlogen, door hem gevoerd, den ftaat van het Bifdom aanmerkelyk verbeterd had. Door den invloed van Graaf Willem en van Graaf Gerhard III van Gelre, die zijnen vader was opgevolgd, werd nu een jongere zoon van dezen laafte, mede Otto geheeten, tot Bifchop aangefield. Deze was eerst achttien jaren oud, toen hy die gewichtige waardigheid bekwam, en hy had er flechts kort genot van, daar hy reeds in het derde jaar zijner bediening overleed. In zijne plaats werd nu, wederom op aanbeveling der beide Graven, Otto van der Lippe tot Bifchop benoemd. Deze, krijgshaftig van aart zijnde, liet, in de eerste jaren van zijn regeering het bewind aan zijn broeder Herman over en trok ten kruistocht naar het Heilige Land, van waar hy eerst in 1222 terugkeerde.

Hoewel Holland, na het vertrek des Graven van Loon, tot rust gekomen was en gelegenheid had om zich van de schade des oorlogs te herstellen, was echter Graaf Willem niet geneigd, zijne dagen in vrede te slijten. Hy trok namelijk te velde tegen den Koning van Frankrijk, en dat wel tot hulp van den Graaf van Vlaanderen: 't geen wel iets vreemds was, en zeker de eerste en laatste reize, dat een Hollandsche eenen Vlaamschen Graaf bytand bood. De reden daarvan lag voornamelijk hierin, dat Willem vriendschap en trouw beloofd had aan den Koning van Engeland, en dat deze hem in 't byzonder aanspoorde om met den Graaf van Vlaanderen den Franschen Koning te keer te gaan. Ook kon Willem beducht zijn, dat deze laatste, zoo hy Vlaanderen veroverd had, ook Holland zoude willen aanvallen.

De krijgstoct van den Graaf viel gelukkig uit. Hy belegerde den Hertog van Brabant, Hendrik II, die Frankrijks zijde hield, binnen Brussel, dwong hem, zich onzijdig te houden, en noodzaakte het Franche leger, Vlaanderen te verlaten. Ook deelde hy in den roem eener overwinning ter zee, welke de Engelsche vloot, die gedeeltelijk onder zijn bevel stond, op de Fransche behaalde.

De Fransche Koning Filips was door deze verliezen zeer getroffen, te meer, daar zich nu ook de Keizer van Duitschland, Otto IV, aan de zijde zijner vyanden schaarde. Op zijn tocht naar Frankrijk, viel deze Keizer in 't gebied van Gelre, 't welk hy te vuur en zwaard verwoestte, uit wraak, dat Graaf Gerhard III de party omhelsd had van Frederik van Zwaben, wien

de Paus tot Keizer had willen doen verkiezen. Zelfs nam hy Gerhard gevangen, en ontfloeg hem niet dan op voorfpraak van den Hertog van Brabant, die nu de Fransche zijde verlaten had.

Het bevel over het leger der tegen Frankrijk alsnu vereenigde bondgenooten was voornamelijk opgedragen aan Ferdinand Graaf van Vlaanderen en aan Langzwaard, Graaf van Salisbury, halven broeder van den Koning van Engeland. De bondgenooten ondervroegen waarzeggers, over den uitflag van dien oorlog; en deze zeiden, dat Graaf Ferdinand met veel staatfie Parys zoude binnentrekken en dat Koning Filips door de paarden vertrappt zoude worden. Dit orakel werd als zeer gunstig opgenomen; doch het kwam geheel anders uit dan men gemeend had.

Te Bovines, een plaats aan de Maas, tusschen Doornik en Rijsfel gelegen, kwamen de beide legers elkan- deren tegen, elk aan eene zijde van de rivier. De Franschen, zich meester van de brug gemaakt hebbende, trokken de Maas over en stelden zich in slagorde. De bondgenooten hadden inmiddels getracht, hunne troepen uit te breiden, ten einde de Franschen te overvleugelen, doch hierdoor de gelegenheid verlor- ren om den Franschen den overtocht der rivier te be- letten; en, door eene nieuwe frontlijn te nemen, kre- gen zy de zon vlak in 't gezicht, een groot nadeel, 't welk zy wel ter deege voelden onder 't gevecht. De slag begon met ongelooflijke woede en werd een van de felste en belangrijkste dier tijden.

De rechter vleugel der bondgenooten werd door den Graaf van Vlaanderen, de linker door dien van Bo-

logne aangevoerd; terwijl Keizer Otto in het midden streed, op een wagen, boven welken een vlag wapperde waarop de Keizerlijke arend was afgebeeld, een draak in de klauwen vasthoudende. Aan de zijde der Franschen had de Koning zelf het bevel over het middeldeel des legers, de Hertog van Borgonje over den rechter vleugel en de Graaf van St. Paul over den linker, terwijl Guerin, die, hoewel een Bischof, de bekwaamste veldheer van zijn tijd was, het hoofdbestier van den slag had.

In het begin behaalden de bondgenooten eenig voordeel; want de lichte Fransche paarden waren niet bestand tegen de zware Vlaamsche en Friesche ruitery, welke door de Graven Ferdinand en Willem werden aangevoerd: Koning Filips viel van 't paard en werd niet dan met moeite gered uit de handen der Duitschers, welke hem reeds gewond medesleepten: zoodat hierdoor een gedeelte der voorzegging vervuld werd; doch eerlang keerde de krijgskans. Keizer Otto werd byna gevangen genomen en genoodzaakt te vluchten: en de Graven van Vlaanderen, Bologne en Holland geraakten even als vele andere ridders en edelen in handen der Franschen, die een volkomen overwinning behaalden.

Merkwaardig was het deel, dat twee geestelijken in die overwinning hadden, en niet minder de wijze, waarop beide aan het verbod van bloed te storten gehoorzaamden: of liever, hoe zy het ontdoken. De eene, Guerin, Bischof van Senlis, bestierde de slagorde, doch weigerde in persoon te strijden: de ander, Filips, Bischof van Beauvais, vocht met een ijzeren strijd-

kolf in de plaats van een zwaard, en hoewel hy daarmede geen bloed stortte en dus aan de letter van het bevel voldeed, gaf hy er geduchte flagen mede, en nam zelfs den Engelschen bevelhebber Langzwaard gevangen.

Graaf Willem werd niet lang in Frankrijk gevangen gehouden: hy verzoende zich zelfs met Koning Filips en woonde een tocht hy, welken diens zoon Lodewijk kort daarna naar Engeland deed, doch welke niet gunstig afliep.

Terwijl Graaf Willem buiten 's lands krijg voerde, hadden de ingezetenen der landen, waarover hy regeerde, zich eenigzins van de schade, welke zy door al die oorlogen geleden hadden, weder hersteld. In 't byzonder bleide Friesland, en vooral de toen zeer rijke hoofdstad Staveren, door den handel op de Oostzee. Ook groeiden de menigvuldige kloosters aldaar jaarlijks in macht en rijkdommen aan. De reden hiervan was, dat de ingezetenen aldaar niet by machte waren om op zich zelve genoegzame middelen in 't werk te stellen ten einde het zeewater, dat hun landen byna jaarlijks overstroomde, te keer te gaan. Zy lieten daarom die zorg aan de geestelijken over, die, zeer talrijk zijnde, doorgaands in staat waren, de noodige dijken of vaarten te maken, om het land te beveiligen; doch tot loon daarvoor altijd eenige landerijen of aangeflibde gronden voor hun kloosters vorderden; zoodat deze langzamerhand het halve gewest in bezit kregen. Zoo groeven onder anderen, in 't begin der tiende eeuw, de monniken van het klooster Luidinga-Kerk by Bolsward, een vaart tuschen Vlieland en Terfchelling,

welke eilanden toen met elkander en gedeeltelijk ook met het vaste land vereenigd waren, en lieten daardoor het water wegloopen, dat toenmaals in Friesland de zoogenaamde Middellzee vormde, en federt in fraai bouw- en weiland herfschapen werd. —

Na al zijn krigsbedrijven, begreep Graaf Willem zijn loopbaan niet beter te kunnen besluiten, dan met een tocht tegen den Sultan van Egypte, die nu, als meester van Palaestina, de voornaamste vyand der Christenen was. De Graaf stak met een vrij groot getal wel bemande schepen in zee, vereenigde zijne vloot met de Engelsche en zeilde naar de Middellandsche zee. Onderweg echter kwam Graaf Willem met een gedeelte der vloot te Lisabon in Portugal. Hier vervoegden zich de Portugeesche Bischoppen en Edelen by hem om zijnen bijstand in te roepen tegen de troepen van den Keizer van Marokko, die al federt een geruimen tijd in Portugal bezetting hield en er jaarlijks een schatting van honderd Christenflaven vorderde. Het schijnt, dat de Portugeezen van dien tijd zich al een groot denkbeeld vormden van de dapperheid der Friesche en Hollandsche edelen, daar zy zich vleiden, dat deze alleen doen zouden, hetgeen zy met al hun volk niet hadden kunnen uitrichten. En het bleek ook, dat zy geene te groote verwachting van onzen Graaf en zijne volgers hadden opgevat. Wel is waar, de meesten der Friesche kruisvaarders vertrokken, voorgevende dat zy geen nieuwen veldtocht doen mochten aler de kruisvaart was afgeloo- pen; doch, door tegenwind gedreven, namen zy aldaar stormerderhand de vesting Santa Maria en de

stad Kadix in en behaalden verscheidene voordeelen op de Saracenen; terwijl Graaf Willem, met de by hem gebleven manschappen, de Mooren uit Portugal verjoeg, en alzoo aan het hem gedaan verzoek voldeed. Van Lisfabon steevende Willem met zijne schepen naar Akkaron in Palaestina, alwaar zich de vloot der kruisvaarders vereenigde. Vandaar besloot men een tocht naar Egypte te doen ten einde dit te bemachtigen; want men begreep dat, zoo dit gelukte, het naderhand veel gemakkelijker zijn zoude zich van Palaestina meester te maken. De vloot zeilde naar Damiate, een aanzienlijke stad, in Neder-Egypte gelegen, aan een der armen van den Nijl. Deze stad was met tweeëndertig hooge torens en een menigte kleinere versterkt en bovendien met dubbele muren omgeven: en aan de overzijde der rivier stond een sterk kasteel, aan den voet van hetwelk twee zware ijzeren ketens waren vastgemaakt, wier ander einden aan den buitenmuur der stad gehecht waren, zoodat zy den doortocht der rivier beletteden.

De kruisvaarders, voor de stad gekomen zijnde, begonnen met het zoo even genoemd kasteel te bestormen; doch dit ging niet gemakkelijk; daar de Egyptenaren met steenen, pylen en vuurwerken uit den toren schoten en de ladders, die men er tegen oprichtte om hem te beklimmen, in 't water wierpen. Doch zekere meester Olivier van Keulen, een geestelijke, die de kruisvaart in Friesland gepredikt had en vol yver voor het welgelukken der onderneming was, liet, op twee aan elkander gehechte schepen, een houten kasteel bouwen, waarin zich ver-

fscheidene foldaten bevonden, en waaruit men den toren bestormde en er den brand in ftak. Het gevolg daarvan was, dat het kasteel vermeesterd en de ketens, die den ftroom floten, verbroken werden. De Haarlemmers en Dokkummers hebben zich federt, te recht of te onrecht, de voornaamste eer dier verovering toegefchreven. In Haarlem dragen nog heden de klokken, welke ter gelegenheid van brand enz. geluid worden, den naam van Damiaatjens: en de kerktoren van Dokkum voerde lang een koggefchip, ter herinnering van het vaartuig, dat, naar men beweerde, aldaar uitgerust was, en het eerst den keten, die den Nijl floot, had doorzeild.

Het duurde nog een jaar, eer men de ftad Damiate zelve belegerde; de Saracenen hadden verfcheidene groote fchepen in den ftroom laten zinken en hem daardoor onbevaarbaar gemaakt. Ook hadden de kruisvaarders veel te worstelen met overftroomingen en befmettelijke ziekten; doch zy kwamen al deze hinderpalen te boven en dwongen de ftad in 't laatst van 1219 tot de overgaaf, waarna Graaf Willem weder naar Holland terugkeerde, en aldaar ruim twee jaren later in 't begin van 1222 overleed, terwijl hy opgevolgd werd door zijn zoon Floris IV, die toen nog slechts twaalf jaren telde.

DE TIENDE HOOFDSTUK.

Twisten tusſchen Utrecht en Gelre. — Onlusten in Groningen. — Slag by Koevorden. — Willebrand tot Biſchop verkozen. — De Drenthenaren bedwongen. — Otto III wordt Biſchop. — Kruistocht van Floris IV tegen de Stadingers. — Zijn dood. — Willem II volgt hem op — wordt Roomsche Koning. — Geſchillen met Vlaanderen. — Slag op Walcheren. — Onlusten in Friesland. — Willem II sneuvelt.

Niet lang nadat Floris IV aan 't bewind gekomen was, ontſtond er een hevige twist tusſchen Otto II, Biſchop van Utrecht, en Gerhard, Graaf van Gelre, over wien wy hierboven hebben geſproken. De ware oorzaak van dien twist is niet te bepalen: genoeg zij het, hier te melden, dat de Biſchop, bygeſtaan door zijn broeder, Graaf Herman van de Lippe, en door den Biſchop van Munſter, een leger byeen bracht te Deventer en daarmede in Salland rukte: zoo heette men het noordelijke gedeelte van Overyſſel, waarin de Graaf van Gelre aanzienlijke leengoederen bezat. Hoewel deze ^{and}ſtreek, ten gevolge van het natte

jaarfaizoen, byna geheel onder water stond, hetwelk den tocht van het Bisschoppelijke leger zeer bemoeilijkte, werden echter de Sallanders overrompeld en de floten Boekhorst en Voorst vermeesterd; waarna de Bisschop als overwinnaar naar Deventer keerde en zijn krijgsvolk afdankte. Het jaar daarna werd de krijg hervat: Graaf Gerhard, zich met den Hertog van Limburg en den Graaf van Sayn verbonden hebbende, verdreef de benden, welke de Bisschop in der ijf had famengebracht, en floeg het beleg voor Deventer; terwijl het Sticht van Utrecht niet slechts aan de eene zijde door de Gelderschen werd bestookt, maar ook aan de andere door de Hollanders werd aangevallen, die, waarschijnlijk ten gevolge der bloedverwantfchap tusfchen Gerhard en hun jongen Graaf, in diens belang waren overgehaald. Weldra echter werd tusfchen de twistende partyen een bestand, en in 1225 de vrede, gefloten. Doch de Bisschop had hier niet lang genot van en zag zich in nieuwe onlusten gewikkeld, welke hem het leven kostten. Er was namelijk gefchil gerezen tusfchen Egbert, Burggraaf van Groningen, aan de eene zijde, en de Gelekingen, een aanzienlijk geflacht aldaar, aan de andere zijde. Deze laatsten werden in hunne vorderingen gefteund door Rudolf, flotvoogd van Koevorden, die niet slechts alle fchikking belette tot stand te komen, maar zelfs Egbert dwong naar Friesland te wijken. Deze verzamelde aldaar krijgsbenden, belegerde en bemachtigde Groningen en verfchanste er zich tegen Rudolf en de Gelekingen, toen zy de flad met een vrij fterk leger kwamen bedreigen. De Bisschop, dit vernomen heb-

bende, en een eind aan de zaak willende maken, liet overal, zoo binnen als buiten het Sticht, oorlogsvolk ter heirvaart beschrijven, riep de hulp in van zijn bondgenooten, de Graven van Holland en Gelre, en trok, na de benden, welke zy hem zonden, met zijn eigen krijgsmacht vereenigd te hebben, den weg op naar Groningen. Rudolf, zijn aankomst vernomen hebbende, brak het beleg op, trok hem tegen en ontmoette hem niet verre van Koevorden, in een moerasige streek. Eenige onderhandelingen werden beproefd; doch, toen die vruchteloos afgehoopen waren, nam, op den 27 Julij 1226, de strijd een aanvang. Rolf, Graaf van Goor in Overijssel, die, als zoodanig, de erfelijke banierdrager van het Bisdóm was, voerde de Bisschoppelijke benden het eerst in 't gevecht, terwijl de Graaf van Gelre aan 't hoofd der bondgenooten volgde. Dan Rudolf van Koevorden, met de gelegenheid van den grond goed bekend, had zijne krijgsknechten achter een diep moeras geschaard en wachtte daar den aanval af. Naauwlijks renden de zwaargewapende ruiters des Bisschops vooruit, of zy zakten door den weeken bodem heen, en zagen zich, geheel weerloos, aan de pylen en lanfen der Drenthenaren blootgesteld. Wie na hen kwamen, ondergingen hetzelfde lot: weldra sloeg de schrik onder Ottoos benden, die in wanorde op de vlucht togen; maar de vlucht was nog gevaarlijker dan de wederstand, want waar zy van den weg af dwaalden, zonken zy door den drasfen en ongewisfen bodem heen. Velen verdronken of vermoorden: geen kleiner aantal werd verlagen of gevangen: dit laat-

ste lot trof Graaf Gerhard en den aanvoerder der Nederlandsche hulptroepen, Heer Gijsbrecht van Aemstel. Dirk, Proost van Deventer, stierf aan een hoofdwond: de Bisschop zelf, door de Drenthenaren gegrepen, bezweek onder gruwzame mishandelingen; terwijl zijn lijk verminkt en in 't water geworpen werd. Later echter werd het aan de zijnen weêr uitgeleverd, die het te Utrecht begroeven.

Er moest nu een nieuwe Bisschop gekozen worden, en te dier gelegenheid had een tooneel plaats, even zeldzaam als aandoenlijk. Graaf Gerhard en de Heer van Aemstel waren beide uit hun gevangenis ontslagen op hun woord van eer: dat wil zeggen, dat zy beloofd hadden, zich vrijwillig weder in de macht der Drenthenaren te begeven, wanneer zy van hunne in den slag bekomen wonden hersteld waren. Zy lieten zich nu, zoo zwak als zy waren, in de zaal brengen, waar de Utrechtsche geestelijkheid vergaderd was, en wisten, door hun aanhoudend smeeken, en door het vertoonen hunner wonden, zulk een uitwerking op de vergadering te doen, dat deze aan hun verlangen voldeed, en Willebrand, Bisschop van Paderborn, bloedverwant der Graven van Gelre en van Holland, tot Bisschop verkoos. Graaf Floris, die nu zestien jaren oud en mede by de verkiezing tegenwoordig was, had natuurlijk deze keus insgelijks ondersteund. De nieuwe Bisschop, die een wakker krijgsman, en mischien wel uit dien hoofde nog meer dan om zijn verdiensten als geestelijke in aanmerking gekomen was, besloot niet te rusten, tot hy de geleden nederlaag op Rudolf en de Drenthenaren ge-

1228.

wroken had. Hy begon, met den Graaf van Gelre en den Heer van Aemstel te ontflaan van hun belofte om zich weder in gevangenschap te begeven: een daad, welke weinig tot eer van den Bifchop en van die beide Heeren frekte; want wie eens zijn woord aan vriend of vyand gegeven geeft, mag het nimmer, onder geen voorwendfel, breken. Vervolgens tastte Willebrand met een machtig leger de Drenthenaren te gelijk van zes verfchillende zijden aan, noodzaakte hen tot onderwerping en kreeg Koevorden weder in zijne macht. Niet lang duurde het echter, of Rudolf vatte de wapenen weder op, en noodzaakte den Bifchop, nadat er een geruimen tijd met afwifelend voordeel gefreden was, hem de flotvoogdy van Koevorden terug te geven. Kort daarna werd de rust wederom verftoord. Rudolf nam Steenwijk in en rukte op Vollenhoven aan, terwijl de Bifchop hem uit Zwol met een leger tegentrok. Eer het tot een gevecht kwam, werd er een wapeuftitand gefloten. Rudolf, hierop vertrouwende, begaf zich naar het flot Hardenberg, waar zich de Bifchop bevond, ten einde een fchikking te beproeven. Dit was onvoorzichtig van hem, daar hy reeds uit het geval, dat ik zoo even verhaalde, had kunnen leeren, hoe de Bifchop over het houden van beloften en overeenkomsten dacht. En werkelijk, de arme Rudolf was naauwelijks op het flot gekomen, of hy werd gevat, naar Utrecht gevoerd en aldaar levend geradbraakt. Men duidde dit algemeen den Bifchop zeer ten kwade: deze echter beweerde, dat het tegen zijn wil was gefchied; doch die grond van verfchoning was voor hem zoo min

geldig als voor Civilis, by de overgave van Vetera, waarvan gy in het derde hoofdstuk gelezen hebt: en het blijft een vlek op de nagedachtenis van Willebrand, dat hy het vertrouwen van een zoo dapperen vyand misbruikt, en althands den moord van dezen niet belet heeft. Zelfs de dood van den wakkeren Rudolf deed den Biscshop nog niet flagen in het ten onderbrengen van Drenthe: hy stierf, door weinigen betreurd, en werd opgevolgd door Otto III, broeder van Graaf Floris IV van Holland.

Deze jonge Vorst had zich intusfchen by zijn landgenooten verdienstelijk gemaakt door het behartigen van al wat handel en landbouw betrof, en verscheiden grooten dijken doen aanleggen, welke nog heden ten dage bestaan. Even als zijn vader deed hy een kruistocht; doch niet zoo ver af. Er woonde aan de grenzen van Oost-Friesland een volk, dat de Stadingers genoemd werd, en 't welk, men weet niet recht op welke gronden, door de geestelijkheid beschuldigd was geworden van in heidensch ongelooft te leven: ten gevolge waarvan de Paus van Rome hen in den ban gedaan en alle naburige vorsten oproepen had om hen uit te roeien. Het ware zeker veel menschelijker geweest, indien men gepoogd had, die arme lieden door zachte vermaningen op den rechten weg terug te brengen; doch in die dagen beschouwde men het als eene Gode aangename zaak, zulke ongelooften of ketters (gelijk men die noemde) te vuur en te zwaard te verdelgen. Graaf Floris was een der Vorsten, die op 's Pausen uitnoodiging tegen de Stadingers optrok. Hy toonde zijn dapperheid in

een bloedig gevecht, dat hy tegen hen leverde en keerde met veel roem na Holland terug. Hy overleefde echter zijn overwinning niet lang. Ik zal u verhalen, op welke wijze hy aan zijn einde kwam.

Het was in dien tijd de gewoonte om aan de hoven groote feesten aan te rechten, waar de vermaardste ridders en edellieden op genoodigd werden, en dan bestond de voornaamste vermakelijkheid in het houden van steekspelen of tornooien, over welke ik u in een vorig hoofdstuk gesproken heb. Nu was er een oude Graaf van Klermont in Pikardyen, die ter eere van zijn jonge vrouw een steekspel gaf, waar hy onder anderen den Graaf van Holland genoodigd had. Floris was niet slechts een groot liefhebber van dergelijke spelen, maar werd zelfs overal geroemd als de volmaaktste ridder van zijn tijd. Floris verzuimde dan ook deze gelegenheid niet om nieuwe eer te verwerven: hy kwam, en behaalde alle prijzen. De jonge Gravin van Klermont, die zich reeds zeer vermaakt had met zijn bevalligheid en behendigheid gade te slaan, kon niet nalaten hem uitbundigen lof toe te zwaaien. Dat mishagde haar man, die nijdig werd op den Hollandschen Graaf, en hem zijn jeugd en vlugheid misgunde. «Wacht!» zeide hy tegen zijne vrouw: «indien gy dien Graaf van Holland zulk een volmaakt ridder vindt, zie hem dan goed aan; want gy zult hem niet lang meer zien.» Dit gezegd hebbende, reed hy op Floris toe en stak hem verraderlijk dood. Dirk, Graaf van Kleef, die een vriend van Floris en met hem gekomen was, zag hem zoodra niet vallen of hy trok zijn zwaard en

doorstak den moordenaar; zoodat het feest op eens in een treurtooneel veranderde. Het schijnt, dat de aanwezigen party trokken voor den Kleefschcn Graaf; want, ofschoon hy zich op het gebied van Klermont bevond, liet men hem onverhinderd afstrekken met het lijk van Graaf Floris, 't welk in de Abdy te Rijnsburg begraven werd. 1235.

Floris liet by zijn overlijden twee zonen na, Willem en Floris geheeten, waarvan de oudste, nog maar even zes jaar oud zijnde, onder de voogdyfchap gesteld werd van zijn oom, den Utrechtschen Bischof Otto III, die het land in vrede bestuurde totdat zijn neef oud genoeg was volgens het toenmalig gebruik, om zelf te regeeren, en onder den naam van Willem II gehuldigd werd.

Toen deze Graaf negentien jaar oud was, gebeurde het, dat Keizer Fredrik II in onmin geraakte met den Paus van Rome. De invloed van dezen laatste als het erkende hoofd der Christenheid, was zoo groot, dat de Keizer van zijn waardigheid vervallen verklaard werd en men den Landgraaf van Thuringen in zijne plaats verkoos. Na diens spoedig daarop gevolgden dood moest men een anderen kiezen; en men wendde zich in de eerste plaats tot Otto II, die, na den dood van zijn vader Gerhard, Graaf van Gelre 1230. geworden was. Otto, niets dan zwarigheden in het aanvaarden eener zoo hooge betrekking voorziende, was verftandig genoeg om zich door geen ydele eerezucht te laten misleiden, en het aanbod af te slaan; doch drong er op aan, dat men Willem van Holland zoude kiezen. En werkelijk een betere keuze was

moeilijk te doen; niet alleen bezat de jonge Graaf uitstekende begaafdheden; maar hy kon bovendien als een der voornaamste en machtigste Rijksvorsten worden aangemerkt. Anderen hadden mischien uitgebreider bezittingen; doch wellicht niet een hunner was zoo rijk en vermogend. Holland en Zeeland waren toch gedurig in welvaart en aanzien toegenomen: geen land was er byna in Europa, waar men zoovele rijke en bloeiende steden en dorpen aantrof: en de koophandel, welken de Hollanders op alle landen dreven, had hun overal bondgenooten en betrekkingen verschaft. Als een bewijs van de zegeningen welke toen hier te lande genoten werden, zal ik alleen aanhalen, dat in 1252, gedurende Willems regeering, een groote hongersnood in dit waerelddeel heerschte, en dat alstoen Holland zulk een overvloed in zijn pakhuizen en voorraadschuren bezat, dat het in staat was, geheel Europa daarmede te voorzien, waardoor het natuurlijk groote schatten verwierf.

Graaf Willem, door de op hem gevallen keuze gestreeld; liet zich die welgevallen; hoewel het te voorzien was, dat er om de kroon hevig zoude moeten gevochten worden; daar verscheidene Duitschers het nog met den afgezetten Frederik hielden; maar de Graaf was machtig, dapper en ondernemend: en wanneer men jong en eerezuchtig is, telt men de zwaarigheden minder en ziet liefst alleen de goede en aantrekkelijke zijden eener zaak. Hy stelde alzoo het bestuur over deze landen in handen van zijn broeder Floris en trok naar Duitschland, waar hy eerst verscheidene plaatsen van minder belang, en naderhand

de Rijkstad Aken innam, binnen welke hy op den 1 November 1248 plechtig gekroond werd tot Roomsche Koning, een waardigheid, welke men bezitten moest, alvorens men Keizer worden kon. — Hy was by deze krijgsbedrijven trouwhartig bygestaan geworden door Graaf Otto van Gelre: en; daar hy, by den slechten staat, waarin zich de Rijkskas bevond, niet by machte was, om dezen bondgenoot zijne voor den krijg gemaakte kosten te vergoeden, schonk hy hem de burcht te Nymegen, met de daarby behoorende heerschappij, leen- en dienstmannen. Otto zag zich echter genoodzaakt, deze burcht, welke de zijde van Willems tegenstrever Frederik hield, met geweld te bemachtigen; doch van dien tijd af is Nymegen, dat te voren een Rijkstad was, aan Gelre verbleven.

Niet lang na zijn krooning trouwde Willem de dochter van Hertog Otto van Brunswijk, Elizabeth geheeten; doch deze verbindtenis werd onder geene gunstige voortekenen voltrokken; in de bruiloftsnacht ontstond er brand binnen de kamer der jonggetrouwen: zoodat deze byna naakt moesten ontvluchten; terwijl Willems kroon, juweelen en kleederen verbrandden of mischien wel geroofd werden; want sommigen schrijven den brand aan kwaad opzet toe.

Intusschen was er weder een oorlog uitgebarsten met onze gevaarlijke naburen, de Vlamingen. Daar regeerde in dien tijd een Gravin, Margaretha geheeten, doch by de Hollanders meestal met den scheldnaam van *zwarte Griet* genoemd. De redenen van dien oorlog waren de volgende:

Ik heb u vroeger verhaald, dat Graaf Floris III in den jare 1168 genoodzaakt was geweest, een nadeelig verdrag aan te gaan met den Graaf van Vlaanderen, waarby onder anderen bepaald werd, dat de Hollandsche Graven Zeeland niet anders dan als eèn leen van Vlaanderen zouden bezitten. Intusfchen was en bleef Zeeland altijd een leen van het Rijk, en dus moest Margaretha, federt Willem Roomsche Koning geworden was, geacht worden, datzelfde Zeeland, 't welk hy, als *Graaf*, van haar in leen hield, wederkeerig van hem, als van haar *Opperheer*, in leen te houden. Dit gaf een voorwendfel tot twist. Margaretha, voor haar aanspraken bevreesd, wist Willems broeder Floris gevangen te krijgen en liet hem niet vrij, dan nadat hy haar recht op Zeeland erkend had. Deze erkenning werd wel door Willem bekrachtigd; maar naderhand, toen Margaretha weigerde, hem op hare beurt als Roomsche Koning voor Zeeland hulde te doen, werd zy op den Rijksdag te Frankfort van dat leen vervallen verklaard. Margaretha was hierover, gelijk gy denken kunt, geweldig vertoornd, doch hield zich eerst, als wilde zy over de zaak nog onderhandelen. De Hertog van Brabant, Hendrik III, een recht goed en vredeliedend Vorst, bood zich aan om het geschil te middelen, en Willem begaf zich naar Antwerpen om over een schikking te spreken. Doch ondertusfchen had Zwarte Griet, misbruik makende van 's Konings goed vertrouwen, een groot leger byeen verzameld, dat zich by een klein Vlaamsch dorpjen infcheepte, en onder bevel van haar zoon Gwy onverwachts in Walcheren viel. Gelukkig bevond zich

Willems broeder Floris aldaar: met allen spoed ried deze de aanwezige benden te famen en begaf zich naar den duinkant om den vyand af te wachten. De Vlamingen landden by Westkapelle, dat toen een stad was; maar werden door Floris zoo wel ontfangen, dat zy, ten eenenmale verflagten, genoodzaakt werden naar hun schepen te vluchten, en wel in zulk een wanorde, dat er, naar het verhaal der schrijvers, meer dan 15,000, deels gedood werden, deels in zee verdronken. Willem had, op het bericht der landing, zich gehaast, van Antwerpen te vertrekken, en kwam juist aan om getuige te wezen van de nederlaag der vyanden, en van het deerniswaardige schouwfpel, dat de verstrooide Vlamingen aanboden, die, door de boeren en vrouwen geplunderd en mishandeld, in een jammerlijken toestand, naakt en berooid, door de duinen heen en weder dwaalden. Toen die ongelukkigen 's Konings komst vernamen, wendden zy zich allen tot hem en smeekten om genade, die hun ook bewezen werd; want Willem liet hen in schuiten zetten en naar de overzijde voeren. Deze overwinning viel voor op den 4 Julij 1253.

Margaretha was, gelijk niemand verwonderen zal, woedend over den ongelukkigen uitflag van den tocht, en zooverre vervoerde haar de toorn, dat zy daarvan wraak nam op haar eigen zoon. Zy had namelijk, behalve Gwy, dien ik u zoo even noemde, nog een zoon uit een vroeger huwelijk, die Jan van Avennes genoemd en aan Koning Willems zuster Aleide gehuwd was. Niet willende, dat ooit een kind, uit Hollandsch bloed geboren, van haar erven

zoude, schonk zy het Graaffchap Henegouwen, dat anders aan Jan van Avennes had moeten komen, aan Karel van Anjou, broeder van den Koning van Frankrijk. Jan van Avennes zocht nu troost by zijn zwager, Koning Willem: en deze fchreef aan Karel, hopen de zaak in der minne te fchikken; maar die winderige Vorst gaf tot antwoord: «dat die Waterkoning maar uit zijn poelen moest komen opdagen en tijd en plaats bepalen: hy zou hem zoo toetakelen, dat men er ten eeuwigen dage den mond vol van zoude hebben.» Willem bepaalde terftond tijd en plaats; nu werd Karel bevreesd en verzocht hulp van zijn broeder, den Franschen Koning; doch deze zeide zeer verftandig, dat hy met Koning Willem geen gefchil wilde hebben, en vooral niet om een kwaad wijfs wille.

Karel, dus te leur gefield, pleegde raad met Margaretha, die hem beduidde, dat Koning Willem zijn woord niet zoude durven gefland doen, waarop Karel de uitdaging aannam; doch, toen Willem ter beftemde tijd met zijn leger te Afche kwam, welke plaats tot den veldflag gekozen was, vlood Karel met het zijne en ruimde Henegouwen.

Het vertrek van dezen bondgenoot, die haar laafte toevlucht was, bracht Margaretha in groote verlegenheid: en zy vond zich haars ondanks genoodzaakt te zwichten; zy verzeerde Henegouwen aan haar zoon Jan van Avennes, en betaalde een aanzienlijk losgeld voor het ontfiaan van haar jongere zoons Gwy en Jan van Dampierre, die in Zeeland gevangen zaten.

Kort daarna werd Koning Willems bemiddeling in de

Utrechtsche zaken vereischt. Bischof Otto III was in het jaar 1249 overleden, en Gozewijn van Aemstel door het kapittel in zijne plaats benoemd. Deze was een goed en vroom man, doch ongeschikt om zulk eene waardigheid te vervullen, zoodat hy die reeds in 't volgende jaar nederleide, en den Bischofszetel ruimde voor Hendrik van Vianden. Gysbrecht van Aemstel, een neef van Gozewijn, beschouwde deze nieuwe benoeming als een beleediging voor zijn gantsche geslacht en verbond zich met den Graaf van Gelre en Herman van Woerden tegen Bischof Hendrik. Doch deze was even dapper en krijgsvanstig, als zijn voorganger zwak en krachteloos geweest was, en trok zijn vyanden met een leger tegen. Koning Willem spoedde zich, op het vernemen van deze vyandelikheden, naar Utrecht, om de zaak te bemiddelen, maar naauwlijks was hy in de stad gekomen, toen de Bischof reeds in zegepraal van den veldslag terug kwam, Gysbrecht en Herman aan zijn paard gebonden medevoerende. Er werd nu, door 's Konings invloed, vrede gesloten tuschen de twistende partyen; doch Gysbrecht moest, in de Domkerk, met 500 zijner aanhangelingen, barrevoets en in 't hemd, geknield, aan den Bischof vergeving vragen en hem voorts trouw zweren.

Willem was by de Utrechters zeer gezien en had hun ook vele voorrechten geschonken; echter gebeurde het staande zijn verblijf in die stad dat iemand hem een steen naar 't hoofd wierp, die hem wondde: vertoorned dat men den dader niet vond, verliet hy de stad en wilde zich door

geene bezendingen laten bewegen om er terug te keeren.

Intusfchen werden Hollands noordelijke grenzen gedurig door de invallen der Friezen verontrust: wel had men twee sloten gebouwd en er bezetting in gelegd om hen in toom te houden; doch dit alles baatte niet. De Koning begreep dus, hen in eigen persoon te moeten gaan straffen en rukte in den winter van 1255 met een legermacht in Friesland. Door Ouddorp gekomen zijnde vond hy zich voor een bevroren plas, waar hy zijn benden in twee afdeelingen liet overtrekken. Hy stelde zich zelven aan 't hoofd der eene, terwijl Willem van Brederode de andere aanvoerde. Het vroom sterk en de Friezen stonden op het ijs gefchaard, licht gekleed en met pieken en ftrijdkolven gewapend. De Koning, even als de Edellieden die met hem waren, was zwaar geharnast, gelijk ook de paarden waar zy op zaten, zoodat zy niet dan langzaam en behoedzaam over 't ijs gingen. Eindelijk werd Willem ongeduldig, gaf zijn ros de sporen, en reed vooruit, denkende dat de zijnen hem volgen zouden; doch deze konden hem niet byhouden of werden door de broosheid van het ijs daarin verhinderd. Weldra bevond zich de Koning alleen: zijn paard trapte ongelukkig door 't ijs, dat opfcheurde, en viel met zijn ruiter omver, terwijl Willem, gekneusd door den val, half in 't water en onder zijn paard liggende, niet op kon rijzen. Inmiddels waren de Friezen genaderd, en, zonder den Vorst zoo ras te herkennen, floegen zy hem dood. Zelve verlegen over hunne daad geworden, begroeven zy het lijk in een onbekende plaats te Hoogwoude, waar het, eerst

zeventien jaren later ontdekt, werd. Intuschen had Brederode wel de overwinning behaald; doch toen het leger den dood des Konings vernam, werd het moedeloos en verstrooide zich.

Aldus was het jammerlijk uiteinde van Koning Willem, een man, wien alle schrijvers, vrienden en vyanden, eenparig geroemd hebben als vroom, dapper, rechtschapen, afkeerig van al wat naar onrecht of oneenigheid zweemde en warsch van alle valsheid. Als krijgsman had hy zich den hoogsten roem verworven; maar niet minder komt hem de lof toe van wijs en voorzichtig Regent te zijn geweest. Van zijnen tijd dagteekent de opkomst der steden, die te voren geheel afhankelijk waren van den Landsheer of van haar byzondere Heeren, doch nu grootendeels eigen rechten en vryheden verkregen, waardoor haar ingezetenen, die men *poorters* noemde, mede invloed op de landsregeering verkregen. Onder de plaatsen, die van Koning Willem zoodanige gunsten ontvingen, waren Alkmaar, Haarlem Delft, Dordrecht, in Holland: Middelburg, Zierikzee, Domburg en Westkapelle in Zeeland. Voorts was hy een beschermer en beoefenaar van kunsten en wetenschappen, liet wegen en vaarten aanleggen, stelde Heemraadschappen aan om dijken en polders te besturen, liet te Haarlem en te Alkmaar hofplaatsen bouwen en stichtte het Hof in 's Gravenhage, waarvan de groote zaal nog heden als een wonder van bouwkunst beroemd is. — Hoe onder zijne regeering deze gewesten door rijkdom en handel bloeiden, heb ik u reeds vroeger gezegd.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Floris V. — Verdrag met Vlaanderen. — Bischof Jan van Nasau. — Onlusten in 't Sticht. — De Westfriezen beoorloofd — en onderworpen. — Huwlijk van Floris. — Zijn verbond met Engeland. — Reinout van Gelre. — Oorlog om Limburg. — Slag bij Woeringen. — Oorlog tuschen Holland en Vlaanderen. — Samenspanning der Edelen. — Floris gevangen genomen — en vermoord.

Wy zijn thands genaderd tot de geschiedenis van een Vorst, aan wien Holland niet minder goeds dan aan zijn Vader Willem II verschuldigd was; doch die, tot loon zijner weldaden, by hen, aan wie hy de meeste gunst bewezen had en op wier vriendschap hy het sterkst meende te kunnen bouwen, niets dan zwarte ondankbaarheid ontmoette: van een Vorst, die de regering onder noodlottige voorteekenen aanvaardde, haar roemrijk voerde en door verraderlijk geweld verloor, in een woord, van den vermaarden en rampzaligen Floris V.

Koning Willems broeder, Floris, nam, by den dood van eerstgemelde, de voogdyschap over zijn tweejarig

neeffen op zich. De eerste daad, welke hy in die hoedanigheid verichtte, was, een verdrag aan te gaan met de Vlaamsche Gravin Margaretha, waarby hy Zeeland Bewesterfchelde voor zich zelve en zijn nakomelingen besprak en aannam eene der dochters van Gwy, Margarethaas zoon, tot vrouw te nemen; terwijl, in geval hy kinderloos kwam te overlijden, Graaf Floris het zoo even genoemde leen bekomen en eene dochter van Gwy zoude trouwen.

Slechts een paar jaren nadat Floris de Voogd de gefchillen tuschen Holland en Vlaanderen op deze wijze vereffend had, werd hy op een fleekspel te Antwerpen gekwetst en overleed aan zijn wond. In zijne plaats nam nu zijn moei Aleid, de vrouw van Jan van Avennes, de voogdyschap op zich; doch daar de Edelen des lands ongaarne onder een vrouw stonden, nam zy den Hertog van Brabant, Hendrik III, haar vollen neef, tot medevoogd aan. Deze Vorst was, gelijk ik hierboven heb aangemerkt, zeer braaf en vredelievend en verdiende den bynaam van: *de zachtmoedige*, welke hem gefchonken is; maar hy was niet in de gelegenheid om Holland in perfoon te komen besturen en moest zulks overlaten aan dienaren, wier verkeerde handelwijze zoozeer het ongenoegen der Hollanders verwekte, dat men verheugd was, toen de dood des Hertogs, in 1261, het Graaffchap van hun tegenwoordigheid bevrijdde. Nu werd Graaf Otto van Gelre, die insgelijks een neef van Floris was door de Hollandsche Edelen tot voogd gekozen; maar de Zeeuwen wilden alleen aan Aleid blijven gehoorzamen. Graaf Otto, zijn recht willende doen gelden, verzamelde een

leger te Dordrecht, stak over naar Zeeland, landde op Zuidbeveland en versloeg de macht van Aleid op Vernouts-Ee: na welke overwinning hy ongestoord de voogdy bleef uitoefenen.

Onder het bestuur van dezen Graaf Otto was Gelderland zeer in macht en aanzien toegenomen. Even als Koning Willem, had hy aan onderscheidene steden, als Harderwijk, Emmerik, Lochem, Arnhem, Doesburg, Wageningen, Gelder, Goch, vrijheden en gunsten geschonken. Door vele Vorsten was hy tot scheidsman gekozen by hun geschillen: en ter beteugeling van den overmoed der Edelen, die langs den Rijn, van Bazel tot Keulen, uit hun sterke kasteelen, als gemeene roovers, de arme reizigers plunderden en mishandelden, had hy met de Graven van Gulik en Kleef, den Aartsbisfchop van Keulen en vele andere Heeren, een verbond van onderlinge verdediging gesloten.

Toen hy in 1266 van de voogdy over Holland ontslagen werd, vatte hy het voornemen op, om een reis naar het Heilige Land te doen; doch eenige geschillen met Kleef, Keulen en Brabant, waarin hy gewikkeld werd, noodzaakten hem, dit plan te laten varen. In 1270 overleed hy en werd in het klooster te 's Gravendaal begraven.

Ook Bisfchop Hendrik was, drie jaar vroeger, gestorven, na een krachtig en voorspoedig bestuur, gedurende hetwelk hy Utrecht had doen bloeien, en aan Amersfoort en Oudewater stads-voorrechten geschonken had.

1266. Intusfchen was Floris veertien jaar oud geworden, op welken leeftijd een Vorst in dien tijd meerderjarig

gerekend werd. Al spoedig na dat hy de regeering aanvaard had, werd de rust in zijn land gestoord door een opstand van de boeren in Zennemer- en Waterland. Deze landlieden, verdrukt door de Edelen, die in die streken bezetting hielden om de Friezen te keeren, joegen hen hun kasteelen uit, stelden Gysbrecht van Aemstel aan hun hoofd, vielen in Utrecht, waar zy de stads regeering veranderden, en maakten zich vervolgens meester van Amersfoort en verscheidene omgelegene sloten.

Jan van Nasfau, die Hendrik als Bisfchop was opgevolgd, bezat geenszins den moed en strijdhaftigheid van dezen. Hy was terftond by de aannadering der boeren naar Graaf Otto van Gelre geweken, om diens byftand te verzoeken; maar deze achtte het raadzaam, vooreerst niets ter herovering van Utrecht aan te vangen, en af te wachten, tot de boeren van zelve zouden vertrokken zijn. En in der daad, toen het hooitijd werd, verlangden allen naar huis, om hun voorraad in te zamelen, en verlieten de ftad. Gysbrecht van Aemstel, hun aanvoerder, was zelf blijde van die woeste en ongeördende helpers ontlagen te zijn. Op hun terugtocht poogden zy Haarlem nog te vermeesteren; maar Jan van Perfijn, die er het bevel voerde, deed een uitval, verftrooide hen, en ftak verscheidene hunner dorpen in brand, zoodat zy geen nieuwen aanval wagen dorsten.

Twee jaren lang bleef Utrecht in handen der nieuwe regeering, terwijl de Bisfchop zijn zetel te Deventer hield. Eindelijk, in 1270, wist Zweder van Beufichem de ftad te bemachtigen, waar alles op den vorigen voet

werd hersteld. Doch het volk sloeg weder aan 't mui-
ten. Toen kwam Nikolaas van Kats, een vermogend
Ridder, die in Holland aan 't hoofd der zaken stond
en nog een voort van voogdy uitoefende over den jon-
gen Graaf, met vijfhonderd gewapenden binnen Utrecht,
noodzaakte veertienhonderd woelgeesten Utrecht te ver-
laten, en herstelde de rust. De Bischof verzoende
zich met Gysbrecht en stond hem het slot te Vree-
land af.

Floris V, nu tot dien leeftijd gekomen, waarop hy
de wapenen voeren kon, begreep, dat een heilige
plicht op hem rustte, namelijk die van, als Graaf en
als Zoon, de schande en dood van zijn Voorganger en
Vader te wreken, diens gebeente op te sporen en op
een gewijde plaats ter aarde te doen beseelen. Hy
verzamelde derhalve een aanzienlijk krijgshere en trok
naar Alkmaar heen, om de Friezen aan te tasten. Deze
echter voorkwamen hem, en, zijn leger by verrasching
overvallen hebbende, drongen zy het tot aan Heilo
terug; waar zich de vluchtelingen weder verzamelden
en de Friezen met groot verlies terugfloegen; ofschoon
het plan, om in Drentheland door te dringen, mis-
lukte, en de oorlog nog verscheidene jaren aanhield.

Graaf Floris, inmiddels bevestigende, dat zijn belang
zoowel als dat van zijn land medebracht om te vol-
doen aan het verdrag, dat zijn oom de Voogd met
Vlaanderen had aangegaan, nam Beatrix, de dochter
van Gwy van Vlaanderen tot vrouw. Zijn moei Aleid,
thands weduwe van Jan van Avennes, en ten gevolge
van het onrecht, haren man door Margaretha aan-
gedaan, altijd vyandig gezind jegens Gwy, had zich

zeer sterk tegen dit huwelijk gekant; doch haar invloed begon te verminderen; en Floris, voorziende, dat zy met ziju jonge vrouw moeilijk in vrede zoude kunnen leven en dat haar verder verblijf in Holland weinig zoude strekken om de eensgezindheid tuschen zijn Graaffchap en Vlaanderen te bevorderen, verzocht haar zich te verwijderen en elders een verblijf te kiezen.

Die gedurige kleine oorlogen met West-Friesland¹²⁸² begonnen Floris te verdrieten: en hy besloot, daar eens en voor altijd een einde aan te maken. De meeste vroegere tochten tegen die woelige naburen waren mislukt, uithoofde de gesteldheid van den grond tuschen Alkmaar en Drechterland zoo moerasig en onvast was, dat het bezwaarlijk viel er met geregelde troepen door heen te komen. Ook stonden er veel boschen, gelijk men nog uit de namen van sommige dorpen, als Aartswoude, Hoogwoude, Midwoude, Nibbixwoude, enz. kan opmaken, en was de doortocht voor ruitery schier onmogelijk. Floris achtte dus beter, hen, deze reis, van den zeekant aan té tasten, 't geen hem het voordeel verschaffen moest, dadelijk in 't hart van hun land te kunnen vallen. Hy voer met een geduchte vloot de Zuiderzee langs, landde te Wijdenes, versloeg de Friezen, die hem te gemoet kwamen, en vervolgde hen tot aan Hoogwoude. Het zien dezer plaats, waar Koning Willem op zulk een ellendige wijze was omgekomen, maakte de Hollanders verwoed, zoodat zy een geweldige slachting aanrichteden onder hun tegenstanders. Dan, nu meldde zich een oude Fries aan, en beloofde, zoo men hem het leven schonk, de plaats te zullen aanwijzen, waar men het

lijk van Koning Willem onder de aarde gestopt had. Men volgde hem, groef het overschot van Willem II op en voerde het plechtstatig naar Middelburg, alwaar het in de Abdy werd bygezet. Het moet een aan-
doenlijk schouwspel geweest zijn, den jeugdigen Graaf het lijk van dien vader, wien hy nimmer gekend en wiens dood hy zoo heldhaftig gewroken had, als den schoonsten buit dien zijn overwinning hem had verschaft, naar de rustplaats te zien volgen, omringd van zijn Edelen en Ridders, waarvan velen de strijdgenooten of raadslieden des Konings geweest waren en nu, by deze plechtige uitvaart, zich het vroegtijdig verlies van dien beminnelijken Vorst weder levendig voor den geest terug voerden.

De Westfriezen waren, door de geduchte nederlaag, welke zy geleden hadden, ten eenen male ontmoedigd. Eenige jaren later, by gelegenheid dat Drechterland, ten gevolge van een hoogen vloed, geheel onder water stond, maakte Floris daarvan gebruik om weder een vloot derwaart te zenden, onder geleide van Dirk van Brederode, die de Friezen terwijl zy in hun dorpen zonder onderlinge gemeenschap als opgefloten zaten, en de noodige vaartuigen misten om elkander by te staan of zich te verzamelen, stuksgewijze, de eene party voor, de andere na, onderwierp. Toen sichte Floris een flot te Medemblik, en vier anderen, Nieuwenburg, Eenigenburg, Middelburg en Nieuwendam geheeten, waar hy sterke bezettingen in leide; zoodat de Drechtenaren, van alle kanten in bedwang gehouden, zich buiten staat bevonden om aan hun stroop- en rooflust den toom te vieren. Maar

hoe hard een zoodanig bedwang den Friezen in den beginne vallen mocht, zy hadden in lateren tijd reden om het gestrengte bestuur van Graaf Floris te zegenen; want nu werd, door het leggen van dijken, het maken van wegen, en het graven van vaarten ter uitlozing van het overtollige water, hun land toegankelijk en bebouwbaar gemaakt en tegen overstromingen beveiligd; terwijl zy van wilde en roofzieke woestaarts als zy te voren waren, in nijvere, welvarende veehouders en akkerlieden herfschapen werden.

't Is waar, zy verloren hun vroegere onafhankelijkheid; doch zy hadden die even weinig weten te gebruiken als een kind, 't welk aan zich zelf overgelaten ware, zoude kunnen doen: en, evenzeer als dit, hadden zy behoefte aan de tucht en leiding van iemand die het wel met hem meende.

Graaf Floris floot omtrent dezen tijd met den Bifchop van Utrecht een verbond, 't welk voor hem van 't uiterste belang was, wegens den invloed, dien hy daardoor op de zaken van het Bifdom en op de Stichtsche Edelen verkreeg, en die hem in ftaat ftede de nadeelen te voorkomen, welke vroeger de heerschezucht der Bifchoppen aan Holland berokkend had. Dit verbond beftond namelijk daarin, dat Floris aannam, de Utrechtenaren tegen alle ongelijk te befchermen; terwijl zy wederkeerig gehouden waren, de fad altijd voor den Graaf open te zetten, en geen Bifchop te kiezen zonder hem te raadplegen. Floris toonde weldra, dat hy zijn beloften wist na te komen. Gysbrecht van Aemftel had, gelijk ik u verhaalde, het flot te Vreeland, en Herman van Woer-

den dat van Montfoort in bezit. Die twee Edelen hadden op die floten sterke bezettingen gelegd, waarvan zy zich bedienden, om, by herhaling, strooptochten in het Sticht te doen. De Utrechtenaren klaagden hierover by Floris, die terstond met een genoegzame macht ter hulp kwam opdagen, de beide floten innam, Woerden noodzaakte het land te ruimen, en Aemstel gevangen hield, terwijl hy de heerlijkheid van dezen aan Jan van Perfijn, den verdediger van Haarlem, in leen gaf. Niet lang daarna schonk de al te goedhartige Graaf vergiffenis aan Aemstel en Woerden, gaf hun een gedeelte hunner goederen terug, benoemde hen tot zijn raadsheeren en overlaadde hen met weldaden en gunstbewijzen.

Zijn aanzien wenschende te vermeerderen, had Floris een dochter, welke hem zijn gemalin Beatrix geschonken had, aan den zoon des Konings van Engeland verloofd: deze verbindtenis was door den dood van den jongen Prins komen te vervallen, doch nu beviel Beatrix van een zoon, Jan geheeten, en deze werd hierop verloofd met een dochter van Koning Eduard, zoodat de betrekking toch konde blijven bestaan. Het was wel vreemd, dat men zoo lang tevoren over de toekomstige echtverbindtenis van pas geboren kinderen beschikte; doch dat was in die dagen, byzonder by Vorsten, zoo het gebruik. Onder de voorwaarden van het huwelijk was er eene, volgens welke de zoon van den Graaf op zijn zevende jaar naar Engeland moest gezonden worden om aldaar te worden opgevoed: 't welk ook geschiedde; maar zeer tot nadeel van het Graaffchap, gelijk wy in 't vervolg zullen zien.

Reinout I was intuschen zijnen vader Otto als 1271. Graaf van Gelre opgevolgd, en in 1276 met de erfdochter van den Hertog van Limburg getrouwd. Na den dood van zijn schoonvader aanvaardde hy, met de goedkeuring van Keizer Rudolf, den tytel van 1282. Hertog van Limburg en de regeering over dat land. Maar Adolf, Graaf van den Berg, maakte insgelijks aanspraak op beide: en, zich niet by machte bevindende om die zelf te doen gelden, droeg hy zijn rechten op aan Hertog Jan van Brabant, die in 1268 aan de regeering gekomen, en even beroemd was om zijn moed en ridderlijke deugden als zijn vader Hendrik om zijn vredelievenden aart was geweest. Er ontstond nu een oorlog tuschen Hertog Jan en Graaf Reinout, en alle herhaaldelijk aangewende pogingen tot minnelijke schikking en verzoening liepen vruchteloos af. Byna al de naburige Vorsten trokken party in het geschil. Aan Reinouts zijde stonden, de Aartsbischof van Keulen, de Graven van Luxemburg, Kleef, Gulik, Sayn, Spanheim, Nassau, Nuwenaar, Solms, Salm, en al de voornaamste Edelen uit Limburg. Hertog Jan had tot bondgenooten de Graven van Borgondiën, van Hesen, van Loon, van den Berg, en anderen: ook Graaf Floris had hem hulpbenden gezonden. Byna vijf jaren lang werd er geweldig getreden en geschermtfeld, zonder bepaald voordeel aan eene der beide zijden: alleen het arme Limburg had bitter van dien twist te lijden, daar het, nu door deze dan door gene party, werd afge-loopen en op schatting gesteld. De echtgenoot van Graaf Reinout was ondertuschen gestorven, en, waar-

schijnlijk uit hoop van zich een machtigen bondgenoot te verwerven, had hy een tweede huwelijk aangegaan met een dochter van Gwy van Vlaanderen, weduwe van Koning Alexander van Schotland. Graaf Gwy beproefde insgelijks zijn invloed om een overeenkomst tusfchen de twistende partyen tot stand te brengen; maar ook zonder vrucht. Eindelijk scheen het, dat de vredesonderhandelingen haar beflag zouden krijgen: de Hertog kwam te Maastricht, en de bondgenooten van Reinout vergaderden te Valkenburg, zoo als iedereen dacht, om over voorwaarden van fchikking met Brabant te fpreken; maar het viel geheel anders uit. Over een verzoening met Hertog Jan werd geen woord gerept, en daarentegen bepaald, dat Limburg aan den Graaf van Luxemburg komen zoude, ten wiens behoefte Reinout afstand van al zijn aanspraken deed. Het vernemen van deze nieuwe wending, welke de zaak nam, ontfak, als zich denken laat, den toorn van Hertog Jan, die terftond met zijn benden naar Valkenburg oprukte, waar hy echter de Vorsten niet meer vond, en vandaar naar den Rijnkant, waar hy het beleg floeg voor Woerlingen, een kasteel, naby Keulen gelegen, en door den Aartsbifchop gebouwd om die ftad in bedwang te houden. Hier kwamen nu ook de legers der tegen hem verbondenen aangetrokken, en er had op den 5 July 1288 een groote veldflag plaats, die den twist ten voordeele des Hertogs befliste. Meer dan elfhonderd mannen van wapenen, meest Edelen en Ridders, vielen aan de zijde der bondgenooten: de Aartsbifchop, Graaf Reinout, Graaf Adolf van Nasfau, de

Graaf van Nuwenaar en een menigte andere Heeren werden gevangen genomen. Maar zeer verschillend was het lot, dat hun te beurt viel. De Graaf van Nasfau, die met eigen hand vijf Brabantsche Ridders verflagen, en den Hertog bestendig had opgezocht, om ook hem te dooden, werd door den grootmoedigen overwinnaar, uit achting voor zijn heldenmoed, zonder losprijs ontflogen. Reinout van Gelre werd, tot aan zijn in-vrijheid-ftelling, welke drie maanden later plaats had, zeer heusch en hoffelijk behandeld; en deze eerbied voor het ongeluk, welken de Hertog toonde, ftak zeer af tegen de handelwijze van den Graaf van den Berg, in wiens macht de Aartsbisfchop gevallen was, en die dezen ongelukkigen kerkvoogd een jaar gevangen hield en verplichtte dag en nacht de ijzeren wapenrusting, waarin hy gefreden had, aan 't lijf te houden. Deze flag van Woeringen is door een ooggetuige, zekeren Willem van Heelu, in een uitgebreid gedicht bezongen geworden.

Een jaar later werd, door de tufchenkomst des Konings van Frankrijk, eindelijk een vrede gefloten, waarby Reinout geheel van Limburg afzag, en tevens de ftad Tiel aan den Hertog afstaan en hem een zware geldfom betalen moest. Maar, wat den Graaf nog lastiger viel, hy den flechten ftaat, waarin zijn fchatkist zich bevond, zag hy zich genoodzaakt, die gelden van zijn fchoonvader, Gwy van Vlaanderen te leenen, en hem, tot onderpand daarvan, gedurende vijf achtereenvolgende jaren, al de inkomsten der Graafſchappen Gelre en Zutphen af te ftaan, ja zelfs hem, tot den dag der geheele aflossing toe, het beftuur zijner

ftaten op te dragen. Graaf Gwy fchijnt hier echter geen misbruik van gemaakt te hebben, en Reinout keerde langzamerhand in 't gerust bezit zijner heerlijkheden terug.— Toen, na den dood van Keizer Rudolf, de wakkere Adolf van Nafau, wien ik u zoo even genoemd heb, tot Keizer gekozen werd, betoonde hy zich zeer wel gezind jegens zijn voormaligen bondgenoot. Hy fchonk hem, onder andere gunsten, het voorrecht, dat zijn tytel op al zijn bezittingen en leengoederen, by gebrek van mannelijk oir, ook in de vrouwelijke lijn zoude overgaan, en bevestigde hem in het bewind over dat gedeelte van Friesland, 't welk niet aan Holland behoorde, en reeds door Keizer Rudolf aan Reinout gefchonken was. Maar noch de gift, noch de bevestiging kon den Gelderfchen Graaf of zijn opvolgers veel baten, daar de Friezen, aan regeringloosheid gewoon, volftandig weigerachtig bleven om zich aan zijn gezach te onderwerpen, zonder te bedenken dat het nuttiger en voordeeliger voor hen ware geweest, de wetten van eenen heer te erkennen, dan, gelijk zy deden, zonder orde of wet, in gedurige onderlinge oneenigheid en twist te leven. En in der daad, het zag er toen in Friesland bitter uit. Ten gevolge van de aldaar beftaande verdeeldheden, werden de dijken en waterkeeringen verwaarloosd, 't geen byna jaarlijks doorbraken en overftroomingen ten gevolge had. Een geweldige ftorm, in den winter van 1287 opgestoken, joeg het zeewater over de dijken heen, vernielde een menigte huizen, kloosters, kerken en floten, en deed, volgens de opgave der fchrijvers, over de vijftig duizend menfchen omkomen. Men ver-

haalt, als iets merkwaardigs, dat te dier gelegenheid een man, een wolf, een hond en een haas, te samen, levend, op dezelfde balk, in de Wouden kwamen aanspoelen.

Alleen de stad Staveren scheen te gevoelen, dat haar handel bescherming noodig had, en deed hulde aan Graaf Floris van Holland, van wien zy wederkeerig vele voorrechten ontving. — Maar het wordt tijd, dat wy tot dezen Vorst terugkeeren.

Offchoon Graaf Floris getrouw was gebleven aan de belofte, door zijn voogd gedaan, en de dochter van Gwy gehuwd had, meende hy echter niet verplicht te zijn, om den verderen inhoud van het getroffen verdrag na te leven. Hy wendde zich tot den Keizer, en vroeg, of zijn voogd recht had gehad, het goed en de bezitting, die hem (Floris) toekwamen, te verminderen. De Keizer antwoordde ontkennend: en Floris, door deze uitspraak gesterkt, beschouwde zich ongehouden om zijn schoonvader Gwy als leenheer over Zeeland te erkennen.

Deze verklaring gaf aan de Zeeuwsche Edelen veel misnoegen. Zy waren reeds ontevrede op Floris, omdat hy Aleid had weggezonden, wier party zy voorstonden, en omdat hy met Engeland een verdrag had aangegaan in 't belang van den handel, dien de steden dreven (want het wasfen van het aanzien en de macht der steden was den Edelen een doorn in 't vleesch); maar de ontzegging der hulde aan Vlaanderen hinderde hen nog het meest: niet, omdat zy Gwy meer waren toegedaan dan Floris; maar omdat, zoolang Zeeland half Vlaamsch, half Hollandsch

was, zy, onder die dubbele en onzekere regeering, gewoon waren te doen wat hun aanstond, en altijd, wanneer zy jegens den eenen Vorst misdeden, by den anderen bescherming vonden: terwijl zy voorzagen, dat zoo Zeeland geheel onder Floris bleef, zy door dezen tot gehoorzaamheid zouden gedwongen worden. Twee en dertig hunner, waarvan Renesfe, Borfelen, Maalstede, Kruiningen en Kats de voornaamsten waren, wendden zich tot Gwy, erkenden hem en zijn afstammelingen als hun rechte Heeren, en zwoeren, hem Zeeland te helpen winnen.

Floris kende wel het misnoegen der Zeeuwsche Edelen; maar vermoedde niet, dat zy hem zoo geheel waren afgevallen: en, om den Zeeuwen een bewijs van vertrouwen te geven, zond hy zijn vrouw en zoon naar Middelburg. Dan, wat gebeurde er? Naauwliks waren zy daar aangekomen, of de stad werd aan de eene zijde door de Vlamingen, aan de andere zijde door de Zeeuwsche Edelen belegerd. De bezetting bood wel, gedurende eenige weken, mannelijken wederstand; doch was toen genoodzaakt te beloven, zich te zullen overgeven, indien Floris niet binnen weinige dagen te hulp kwam.

De Graaf, door dat bericht niet weinig in ongerustheid gebracht, verzamelt een leger en trekt tot ontzet naar Zeeland: te Zierikzee gekomen, ontmoet hy zijn getrouwen vriend en bondgenoot Jan van Brabant, wien hy, kort te voren, in den oorlog tegen de Gelderschen had bygestaan. De Hertog verhaalt hem, dat hy reeds alles met Graaf Gwy geschikt heeft, en dat de Vlamingen Walcheren verlaten zullen,

ja zelfs haalt hy hem over, met hem naar Biervliet te gaan, ten einde aldaar een mondgefprek met Gwy te houden.

De oprechte en geen kwaad vermoedende Floris begeeft zich met hem derwaart; doch naauwliks is hy aldaar gekomen, of de Vlaamsche Graaf laat hem verraderlijk gevangen nemen. De Hertog van Brabant, die zich door de fchoone woorden van Gwy had laten misleiden, was natuurlijk zeer toornig op dezen: en het speet hem zeer, zijn vriend Floris aldus in 't leed gebracht te hebben. Hy deed dus wat hy kon, om hem weder vrij te krijgen: ja bleef zelfs, toen Floris ontflogen werd, als gijzelaar in diens plaats. Het gevolg dier gevangenneming was een nieuw verdrag, waarby Floris het vorige, door zijn oom met Margaretha aangegaan, bekrachtigde, zich tot de betaling der oorlogskosten verbond en andere voorwaarden aannam, welke het noodeloos is, hier te vermelden: te meer, daar Floris, ontflogen zijnde, zich niet gehouden achtte, een hem door dwang afgeperst verdrag te eerbiedigen. Kort daarna reisde Floris naar Engeland om zijne aanspraken te doen gelden op de Schotsche Kroon. Alexander, Koning van Schotland, was kinderloos overleden: en Floris beweerde, door zijn oudovergrootmoeder Ada, vrouw van Floris III en Schotsche Prinses, tot de opvolging gerechtigd te zijn. Koning Eduard, die door de dertien mededingers naar die kroon tot scheidsman gekozen werd, deed uitspraak ten behoeve van Jan de Baliol, die den overledenen Vorst nader beftond dan Floris: deze ontfing echter een vergoeding

in geld : zoodat zijn reis niet geheel vruchteloos afliep.

De oorlog met Vlaanderen begon nu op nieuw : en werd deze reis met gunstig gevolg voor Floris doorgezet. Zijn Friesche benden , die hem nu getrouw bystonden , vielen in Kadzand , en Jan van Renesse , een der Zeeuwsche Edelen , die zich met Floris verzoend had , verbrandde de stad Sluis. De Vlamingen , hierover wraak willende nemen , deden , met ruim 3000 man , een landing in Zuidbeveland ; maar terwijl zy aan 't plonderen waren , werden zy , door Doedijn van Everinge en slechts driehonderd wakkere krijgsknechten , overvallen en genoodzaakt de wijk te nemen met verlies van de helft der manschap , die deels verflagen werd , deels in 't slijk vermoorde. Een geweldige storm sloeg verscheidene Vlaamsche schepen van hun ankers los : een daarvan strandde met volk en al op de Hollandsche kust , waar het bemachtigd werd : het Vlaamsch leger week terug , en de veldtocht liep af.

Floris had , en niet zonder goede redenen , zich mogen vleien , dat Koning Eduard , die nu sedert zoo lang zijn bondgenoot was , hem in dezen oorlog zoude hebben bygestaan. Maar de Engelsche Koning , die met Frankrijk in oorlog was , had Gwy van Vlaanderen liever tot vriend dan tot vyand en zocht zelfs zijne hulp tegen de Franschen aan. Gwy voldeed aan het verzoek en stond Eduard met een leger by , waarvoor hy van dezen 100,000 pond tornoois ontving , terwijl de stapel der Engelsche wol , die eerst te Dordrecht was , vandaar , tot groot nadeel van die stad , naar Brugge en Mechelen werd verlegd. Ook werd er een

huwelijk gefloten tusfchen Prins Eduard, des Konings zoon, en Filippa, de dochter van Gwy.

Floris was met dat alles weinig in zijn fchik. De Vorst, op wien hy 't meest gerekend had, was nu met zijn grootsten vyand verbonden en fchonk aan dezen de voordeelen, welke Holland vroeger genoten had. Filips de Schoone, Koning van Frankrijk, begreep van de ontevredenheid des Hollandschen Graven party te kunnen trekken, en hem tot zijn bondgenoot te winnen: hy noodigde hem te Parijs en floot ^{1296.} aldaar een verbond met hem, waarby hy hem groote fommen gelds fchoot, voor welke Floris wederkeerig krijgsbenden beloofde.

Dit verbond was in fchijn voor onzen Graaf zeer voordeelig: en echter was het, gelijk uit de gevolgen bleek, eene der voornaamste oorzaken van zijn ontijdigen dood.

Koning Eduard, die een driftig en wraakzuchtig karakter bezat, was zeer gebelgd over die verbindtenis tusfchen Floris en zijn vyand. Om zich op den Graaf te wreken, en misfchien ook wel, omdat hy het rijke Holland onder zijne bezittingen wenschte te bekomen, befloot hy, het ongenoegen der Hollandsche Edelen aan te ftoken en hen tegen Floris op te zetten. Hiertoe bediende hy zich van den Heer van Kuik, aan wien hy geld geleend had, en die veel invloed had by sommige der voornaamste Hollandsche Ridders, vooral by de Heeren van Aemftel en Woerden.

Deze beide waren, gelijk ik u vroeger gezegd heb, door den Graaf met weldaden en gunften overladen

geworden; doch zy herinnerden zich altijd nog met spijt de macht en het aanzien, die zy te voren hadden genoten, toen zy nog Stichtsche Edellieden, en, als zoodanig, van Floris onafhankelijk waren. In hun wrevel tegen Floris deelde Gerrit, Heer van Velzen, en Woerdens schoonzoon, die met Floris was opgevoed geweest, doch heimelijk op hem gebedgd bleef, uithoofde zijn neef, 's Graven rechter aangevalen en gekwetst hebbende, binnen Leyden ter dood veroordeeld en onthoofd was geworden, zonder dat Floris hem genade had willen schenken. Deze straf was rechtvaardig geweest en bewees, dat de Graaf zonder aanzien des perfoons te werk ging; doch Velzen wilde er zich niettemin over wreken. Ook hinderde het hem, en de Edelen in 't algemeen, dat Floris de poorters (gy weet nog wie men zoo heette?) en boeren zoo fterk begunstigde en hun voorrechten schonk, waardoor zy meer van den adel onafhankelijk werden.

De vier bovengenoemde Edelen, en verscheidene anderen met hen, vereenigden zich te Bergen op Zoom, en besloten daar, den Graaf gevangen te nemen, hem naar Engeland overtezenden, en zijn zoon Jan in het bewind te stellen.

Toen zy het schelmstuk beklonken hadden, zond Kuik, die, in weerwil van de schandelijke valsheid zijner handelwijze, voor de waereld den rol van een cordaten man wilde spelen, een brief aan Floris, waarin hy hem zijn getrouwheid als leenman opzegde, en den oorlog verklaarde. Floris lachte hartelijk om den brief en zeide schertfende: «waar zal ik

nu heen? De Heer van Kuik wil my uit mijn land jagen.»

Niet lang daarna, in Juny 1296, begaf zich de Graaf naar Utrecht, om er een verzoening tot stand te brengen tusfchen de familie van den Heer van Zuylen en den Heer van Aemftel, die, federt den Utrechtschen oorlog, op elkander gebeten waren.

Bisfchop Jan van Naslau bestierde het Bisdom niet meer. Acht jaar vroeger had hy zijn zetel vrijwillig ontruimd en was opgevolgd geworden door Jan van Zirck, die, nu kort te voren, insgelijks vertrokken was om Bisfchop van Toul in Frankrijk te worden. Willem Berthold van Mechelen was in zijne plaats verkoren, die geen vriend des Graven was, gelijk zijn voorgangers.

De verzoening tusfchen de beide partyen had plaats, onder beding eener fom gelds, welke Aemftel den Heer van Zuylen moest ter hand ftellen, en waarvan Floris, uit vriendschap voor Aemftel, een groot gedeelte uit zijne eigen penningen betaalde. En nu, recht te vrede over den goeden uitflag zijner bemoeijingen, noodigde de Graaf beide partyen ter maaltijd.

Doch die ondankbare Aemftel, wel verre van zich door dit nienwe gunstbewijs van zijn weldoener getroffen te gevoelen, had met zijn eedgenooten juist dit tijdstip gekozen om hun boosaartig opzet te volvoeren. De goede Graaf, die volftrekt geen argwaan voedde, waande in hem, in Woerden, in Velzen en zoovele andere famenzweerdere als hier hy elkander waren, zijn beste vrienden te zien. Dit bleek, toen,

voordat men aan tafel zoude gaan, zich (gelijk men verhaalt) een oude vrouw by Floris aanmeldde en hem een briefje in de hand stopte, waarin geschreven stond: «edel Floris, Koningskind! denk aan de woorden van den Pfalmist: zelfs de man mijns vredes, op wien ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft de verfenen tegen my opgeheven.» Ps. 41. vs. 40. Floris las deze waarschuwing, maar floeg er geen acht op.

Na den maaltijd zoude er een valkenjacht plaats hebben: Floris nam eerst nog een middaglaapjen, en de verraders reden vooruit om te zorgen, dat niemand in den weg ware, die hun opzet verhinderen kon; terwijl Aemstel achterbleef en ter bestemder tijd den Graaf wakker maakte om uitterijden. Floris, die een minnaar van de jacht was, kleedde zich spoedig aan, dronk nog een beker wijn met Aemstel, op elkanders behouden t' huiskomst, 't geen men toen *Sint Geertens minne drinken* heette, en reed naar het veld, door den zoon van zijn neef Jan van Avennes en Gerrit van Voorne, twee jonge knapen, vergezeld. Aemstel was vooruit gehold, om de Edelen te verwittigen, dat de Graaf in 't net kwam. Dadelijk reden Woerden, Velzen, Benskoop, Zaenden en anderen Floris te gemoet, die hen, by 't naderen, op 't vriendelijkst groette. Maar nu vatte Woerden 's Graven paard by den teugel en zeide: «uw hooge sprongen zijn gedaan, heer meester! gy zult niet langer den baas spelen. Gy zijt gevangen.» De Graaf hield dit voor een grap, lachte en zeide: «ja, ik weet wel beter.» Doch Benskoop rukte den valk, dien Floris op de hand droeg, hem af, als wilde

hy met die daad te kennen geven, dat Floris zich als gevangen beschouwen moest; want alleen vrije Edellieden hadden het recht om een valk te dragen. De Graaf, bespeurende dat het ernst was, floeg de hand aan 't zwaard, maar werd omcingeld en ontwapend; terwijl Velzen hem zwoer, dat hy hem by de minste beweging het hoofd zoude kloven. Een der hofbedienden wilde een poging doen tot bystand van zijn Heer; doch zoowel hy als zijn paard werden gekwetst; terwijl Avennes en Voorne naar Utrecht vlooden en er het voorval ruchtbaar maakten. 't Is wonder, dat de verraders die beide knapen niet vast hielden en met zich voerden; doch gy moet opmerken, kinderen! dat by de meeste boze feiten het een of ander wordt verzuimd of vergeten, waardoor het bedreven kwaad ontdekt en geërft wordt.

Men moet onderstellen, dat de Bischof van Utrecht, Willem van Mechelen, niet geheel vreemd aan het eedverbond was, althans de daad der faamgezworenen niet afkeurde; want noch hy, noch iemand te Utrecht maakte er werk van om den Graaf te verlossen. Zelfs scheen die stad aan 's Graven vrienden niet veilig meer: en de Heer van Arkel, een zijner getrouwen, haastte zich, de beide knapen, die hem de tijding van het voorval kwamen brengen, in veiligheid naar Dordrecht te voeren; terwijl Wolfert van Borfelen zich naar Zeeland spoedde, beducht, dat de Vlamingen deze gelegenheid te baat zouden nemen om in 't land te vallen. Filips van Wasenaar, die 's Graven zegelbewaarder was, brak, by

't vernemen van het gepleegde feit, het Grafelijk zegel in stukken, opdat daarvan geen misbruik zoude gemaakt worden, en heel Holland raakte op de been tot ontzet van den Vorst.

Deze was door de eedgenooten terstond naar het flot te Muiden gebracht, vanwaar men hem langs de zee naar Engeland hoopte te voeren; doch spoedig bleek zulks onmogelijk; want de Kennemers, Waterlanders en Friezen kwamen reeds aanzeilen en beletteden de vlucht te water. Het eedgespan drong wel den Graaf, een brief af te zenden, het verzoek inhoudende, dat zy naar huis zouden gaan; maar niemand hechtte geloof aan den brief, welken men, met reden, voor afgedwongen hield.

De faamgezworenen dorsten nu niet langer op het flot blijven, en begrepen een anderen weg ter vlucht te moeten kiezen. Zy trokken den Graaf een gemeenen graauwen rok aan, zetteden hem te paard, stakten hem een handschoen in den mond, bonden zijn voeten onder den buik van het dier aan elkander, en snoerden zijn handen aan den zadel vast. In dien toestand kon de ongelukkige Floris noch het paard besturen, noch er affpringen, noch om hulp roepen. Zy reden nu met hem voort; doch werden spoedig gewaar, dat eenige Naardinglanders, die Floris ontzetten wilden in een hinderlaag verborgen, en gereed waren hen te overvallen. Gerrit van Velzen reed vooruit en naar hen toe, met de vraag, wat zy hebben wilden. «Onzen Graaf,» was het antwoord. «Dat zal niet gebeuren,» zeide Velzen, en reed terug. Na een kort beraad,

begrijpende, dat het medeslepen van den gevangen Graaf hen in hun vlucht belemmeren zoude, trekt hy het zwaard om hem den kop te kloven: Floris, den slag willende ontwijken, dringt, offchoon gebonden, het paard met de knieën op zijde, dat in een sloot geraakt: de slag, op 't hoofd gemunt, treft de beide handen en houdt die af. Hiermede niet voldaan, stijgt Velzen af en brengt den ongelukkigen Graaf nog verscheidene wonden toe; terwijl de andere saamgezworenen zijn voorbeeld volgen. Intusfchen naderen de Naardinglanders: de verraders rennen, de een herwaarts, de ander derwaarts weg: Velzen, wien zijn paard ontloopen was, springt op dat van een zijner knapen en ontkomt het; doch twee zijner dienaars worden door de toefchietende menigte achterhaald en nedergeflagen.

De elendige Graaf werd nog zieltogend uit het water gehaald, met tweeëntwintig wonden doorboord: hy overleed echter binnen weinige oogenblikken. Zijn lijk werd naar Alkmaar gevoerd en daar gebalfemd; later te Rijnsburg hygezet. Het ingewand echter bleef te Alkmaar en werd er in een fraaie kist begraven.

Men vertelt een aandoenlijke geschiedenis van twee hazewindhonden, die by den Graaf waren toen hy gevangen werd. Deze dieren vergezelden hem naar Muiden en ook later, toen hy werd weggevoerd. Toen Floris stervende in de sloot lag, poogden zy hem er uittrekken en lekten het bloed af, dat uit zijn wonden vloeide. Zy volgden het lijk naar Alkmaar en bleven by de grafteede liggen, zonder al

dien tijd te willen eten of drinken, totdat zy eindelijk, van honger en afgematheid, by hun meester den geest gaven.

Aldus was het jammerlijk uiteinde van eenen der beste Vorsten, die Holland ooit gehad heeft. Zijn dapperheid, welgemaaktheid, milde en edelmoedige aart, de bescherming, welke hy aan kunsten en wetenschappen verleende, de minzaamheid, welke hy jegens ieder, ook den minste zijner onderdanen toonde, in 't kort al die gaven, welke den volkomen Ridder en Vorst kenmerkten, hadden hem door het volk als doen aanbidden. Zijn strenge rechtvaardigheid en het te groot vertrouwen, dat hy in ondankbaren stelde, waren de voornaamste oorzaken van zijn val.

Hy had, gedurende zijn regeering, de grenzen van het Graaffschap aanmerkelijk uitgebreid, zoo door de aanwinst van Aemstelland en Woerden als door die van het land van Heusden, welke Heer Jan VII hem had opgedragen. Voorts had hy in 's Gravenhage verscheidene gebouwen, en, naby Haarlem, het jachthuis de Vogelezang gesticht, en vele steden verfraaid en bevoorrecht.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Straf van Floris moordenaren. — Bestier van Jan van Avennes — Jan I. — Stedehouderschap van Wolfert van Borselen — zijn dood — Jan van Avennes bekomt weder aandeel in de regeering — Dood van Jan I. — Einde van het Hollandsche Huis.

's Graven moordenaren, voor de volkswoede beducht, hadden zich, na het volvoeren hunner schanddaad, wijd en zijd verspreid. Woerden en Aemstel waren ten lande uitgeweken: Velzen met sommige eedgenooten naar het slot Kronenburg by Loenen gevlucht, 't welk hem toebehoorde. Spoedig belegerde hem aldaar de aangerukte volksmenigte, die van overal uit Noord- en Zuidholland kwam toegevloed en aan wier hoofd zich Loef van Kleef, broeder des Graven van Kleef, benevens de Heeren van Zuylen en Yselftein gesteld hadden.

Het kasteel, dat niet genoegzaam met krijgs- en mondbehoeften voorzien was, moest zich spoedig overgeven: en nu begeerde het volk de overlevering der gevangenen, om er zijn wraak aan te koelen. De Graaf van Kleef, die insgelijks aldaar was aangekomen, en van meening was, dat niet al de eedge-

nooten even schuldig waren, weigerde aan den eisch te voldoen, en wilde hun eerst een gerechtelijk verhoor doen ondergaan. — Om echter het rumoer te stillen leverde hy Velzen, Zaenden en een paar anderen, aan wier misdaad geen twijfel was, in handen van het volk, dat hen straks alle vier op een elendige wijze om 't leven bracht. Benskoop en Teylingen werden aan Loef van Kleef vertrouwd, die hen aan de straf wist te onttrekken. Anderen onder de moordenaren, 't zij daar, 't zij elders gevat, werden gevondnis en gerecht. Het slot Kronenburg werd geloopt, en dat van Muiden aan Diederik van Haarlem ter bewaring gegeven.

Intuschen was Holland zonder hoofd en schein het hoogstnoodig, dat iemand de teugels opnam van het gefchokte staatsbestuur. Aan Floris zoon, die zich nog altijd in Engeland bevond, was reeds tijding gezonden, gelijk mede aan den Keizer, aan den Bisschop van Keulen, en, in de eerste plaats, aan den Graaf van Henegouwen, Jan van Avennes.

Deze was, door zijn moeder Aleid, (de voormalige voogdes van Floris) de volle neef van den overleden Graaf, en, als naaste bloedverwant, het meest gerechtigd, om, in het afwezen van den wettigen Vorst, de bestiering der zaken op zich te nemen. Reeds op den derden dag na des Graven gevangenneming had hy kennis ontfangen van het gebeurde; doch, eer hy eenig befluit nam of zich in de waagfchaal stelde, wilde hy zien hoe het afliep, of, gelijk men zegt, de kat uit den boom kijken; en hy had derhalve zijn broeder Gwy, die Kanunnik te Luik was, naar

Holland op kondfchap gezonden. Zoodra echter de moordenaars gevangen waren genomen, kwam Jan van Avennes zelf en werd met een uithundig gejuich door de landzaten, die in hem des Graven wreker zagen, ingehaald. De Graaf van Kleef, die zoolang het beftier der zaken had waargenomen, vertrok weder naar huis, en Avennes nam het bewind op zich.

Hy vond ras genoeg te doen; want de Bifchop van Utrecht, die mede party had hopen te trekken van de in Holland beftaande verwarring, en wien de overkomst van den Henegouwschen Graaf niet aangenaam was, viel zonder oorlogsverklaring in Holland, en floeg het beleg voor het flot, dat, als ik gezegd heb, door Diederik van Haarlem bewaard werd. Deze, door zijn bezetting verlaten, bleef met vijf man nog een poos volhouden, doch moest zich eindelijk overgeven; waarop de Bifchop naar Westfriesland toog, het volk aldaar tot oproer aanzette, en drie door Floris geflichte floten tot den grond verwoestte.

Te gelijk met deze kwade tijdingen ontving Avennes ook bericht, dat Middelburg belegerd werd door de Vlamingen, die de gelegenheid, welke de onlusten in Holland hun aanboden, niet wilden laten voorbygaan. Hy haastte zich derwaart; doch vond, dat de komst van Wolfert van Borselen de Vlamingen reeds had doen aftrekken. Hy befchreef hierop een heirvaart naar Friesland, ontzette het flot te Medemblik, waar 's Bifchops benden voor lagen en verfloeg de muitende Friezen. Doch toen hy terug trok, in de meening verkeerende, dat hy thands

Holland geheel naar zijn wil regeeren zoude, vernam hy te Haarlem de overkomst van iemand, wiens bestaan hem wellicht reeds vergeten was, namelijk van den wettigen Landsheer, zijn neef Graaf Jan de Eerste.

Op het verzoek, aan dezen dadelijk na zijns vaders dood gedaan om zich naar Holland te spoeden, was geen voldoende antwoord gekomen. By de bestaande vrees, welke sommigen te recht of te onrecht voedden, dat Jan van Avennes gaarne de Grafelijke kroon van Holland by die van Henegouwen zoude willen voegen, werd de overeenkomst van Floris zoon een hoogst wenschelijke zaak geacht: en er trok een tweede bezending, uit vele voornamen Edelen en Geestelijken bestaande, naar Engeland, ten einde Koning Eduard te bewegen, den jongen Graaf hoe eerder hoe beter te laten vertrekken. Eduard bewilligde in het verzoek: Jan I, die nu ongeveer zestien jaar oud was, trouwde 's Konings dochter, stak de zee over, en kwam met de afgevaardigden te Veere in Zeeland aan land, waar hem Wolfert van Borselen, die Heer van die plaats was, verwachtte. Avennes was met de komst van zijn neef maar lang niet in zijn schik: vooral toen hy vernam, dat al de Zeeuwsche Edelen zich by hem gevoegd hadden. Hy poogde echter, den jongen Graaf tot zich te lokken, hopende, denzelfden invloed op hem te zullen verkrijgen, dien zijn moeder Aleid vroeger op Floris had uitgeoefend: hy liet hem daarom op een byeenkomst te Dordrecht noodigen; doch Graaf Jan liet terug weten, dat, als Avennes hem verlangde te spreken, deze dan in Schouwen by hem konde komen met niet meer dan

honderd man by zich, en dat de Graaf hem te dien einde vrijgeleide zoude geven. Deze boodschap maakte Avennes zoo gramftorig, dat hy zwoer, zich op 's Graven raadslieden te zullen wreken, en het land uittrok, zeggende, dat zijn neeffen zich eerlang beklagen zoude, hem aldus te hebben afgewezen. 1297.

Graaf Jan I, of wel zijn raad van Edelen, befloot nu den opstand in Friesland geheel te dempen: een aanzienlijk leger trok er heen: de Friezen werden op de Vroonergeest geflagen en hun dorpen wijd en zijd afgebrand, terwijl het lijk van Graaf Floris te dier gelegenheid uit Alkmaar teruggehaald, en, gelijk ik hierboven reeds zeide, te Rijnsburg, nevens dat van zijn vrouw en dochter in 't koor begraven werd.

De zaken binnen 's lands werden op nieuw geregeld en op vasten voet teruggebracht, inzonderheid door het beftier van Wolfert van Borselen, die den meesten invloed had op den jongen Graaf; doch nu moest ook op de buitenlandsche zaken orde worden gesteld. Er waren eenige gefchillen uitstaande met Brabant, tot welker vereffening Jan van Renesse derwaart werd gezonden. Deze, wien ik u hierboven reeds genoemd heb, was een der dapperste en bekwaamste Ridders van zijn tijd: dit belette niet, dat men hem beschuldigde van den Graaf aan Brabant te hebben willen overleveren: en hy werd gedagvaard om zich op die aanklacht te verdedigen. Hy verkoos dit echter niet; maar trok naar zijn slot Moermont op 't eiland Schouwen, waarbinnen hy zich verschanste. Het slot werd belegerd en geflecht: hy redde zich, door het land te verlaten, en werd by verftek tot ballingschap verwezen.

Hoewel Renesfes gedrag in 't algemeen van een onrustigen geest getuigt, bestaat er echter geen bewijs, dat hy schuldig was aan het verraad, waarvan hy beticht werd. Sommigen verhalen zelfs, dat Borselen hem, uit nuyver, daarvan valschelijk zoude beticht hebben: en, in dat geval, had Renesfe mischien geen ongelijk van aan de dagvaarding niet te voldoen en zich alzoo niet in de handen van zijn vyand te wagen. Borselen was intuschen gedurig in aanzien gestegen. Hy had zijn dochter uitgehuwlijkt aan Gerrit van Voorne, den rijksten en machtigsten Edelman van Holland, wiens erfelijke waardigheid van Maarfschalk van Holland en Burggraaf van Zeeland, en uitgestrekte bezittingen in de twee Graafschappen hem op beide een veel vermogenden invloed gaven. Borselen zelf had vroeger de weduwe van Hendrik van Voorne, Gerrits grootvader, getrouwd.

De Bischof van Utrecht, die der Friezen opstand aangestookt had, bleef inmiddels niet stil zitten, maar bedacht een nieuw middel, om Holland afbreuk te doen: hy verklaarde namelijk Graaf Jan een *ketter* te zijn, en predikte een kruistocht tegen hem. In afwachting van de uitwerking welke dit geestelijk wapen hebben zoude, nam hy zijn toevlucht tot de waereldlijke macht, en voer met een sterke vloot naar Monnikendam, van waar men hem echter voor de stad te gemoet zeilde en met groot verlies terugdreef. De Bischof zag zich genoodzaakt, in een klein bootjen over te stappen, en was blijde, op die wijze behouden te huis te komen, en zich kort daarna met den Graaf te kunnen bevredigen.

Een gebeurtenis, merkwaardig omdat zy den geest dier tijden uitmuntend kenmerkt, had plaats by de belegering van Ysfelstein, welke kort daarna voorviel. Borselen, die Holland tegen de aanvallen van Utrecht wilde verdedigen, begreep het slot te Ysfelstein door Hollandsch krijgsvolk te moeten bezetten. Gysbrecht van Ysfelstein, Leenman en Maarschalk des Bischofs zijnde, weigerde het aan de Hollanders in te ruimen. Een beleg was hier het gevolg van. Gysbrecht werd gevangen; doch zijn vrouw Baerte bleef het kasteel met mannenmoed tot het uiterste verdedigen. Eindelijk zag zy zich genoodzaakt, het overtegeven, onder beding, dat de helft der bezetting in 't leven gespaard zoude worden. Men had waarlijk aan die brave lieden, die zich zoo wakker geweerd hadden, wel genade mogen schenken; doch menschelijkheid jegens overwonnen vyanden was toen weinig bekend. Men liet hen ten overtaan van den Baljuw van Dordrecht, en in 't byzijn van Baerte, om 't leven trekken met Hollandsche en Leuvensche penningen, in bolletjens verborgen. Wie een Hollandsch muntstuk trok, behield het lijf en werd gevangen gehouden: wie een Leuvenschen penning trok, raakte om hals. Ysfelstein met het slot Benskoop en 't land van Woerden werden aan de Vrouwe van Borselen geschenken; waardoor wel de macht van haren echtgenoot grooter werd; maar ook in de zelfde evenredigheid de haat van 't algemeen, dat sedert lang Borselens voorpoed met afgunstige oogen had aangezien. Spoedig genoeg moest hy dan ook het wisselvallige van alle aardsche grootheid ondervinden: en zijn

droevige dood trekt daarvan in onze landsgeschiedenis niet tot het eenige noch het meest treffende voorbeeld.

De steden werden in die tijden en nog lang naderhand bestuurd door Schepenen, uit de poorters gekozen, die met den Grafelijken Baljuw aan hun hoofd, recht spraken en vonnisfen gaven. Nu was tusfchen Alout, Baljuw van Zuid-Holland, en de Schepenen van Dordrecht oneenigheid ontstaan over een ftrafzaak. Wie gelijk had, valt moeilijk te bepalen, en het zoude my ook onmogelijk vallen, u de redenen van het gefchil duidelijk of begrijpelijk te maken. Genoeg zy het, te weten, dat Borselen de partyen te Delft ontbood, om zich voor den Graaf te verantwoorden. Hier vielen over en weder harde woorden. Alout, begrijpende, dat de Schepenen de zaak verkeerd voordroegen, heette hen leugenaars, en verklaarde zich bereid om zijn woord tegen al wie maar wilde in een befloten kampgevecht goed te maken. Het zal u vreemd voorkomen, kinderen! dat hy de waarheid van zijn gezegde wilde laten afhangen van een gevecht: en het zoude zeker in onze dagen al vrij zonderling ftaan, indien men uit iemands meerdere of mindere kracht en dapperheid wilde gaan beoordeelen of hy gelijk had of niet; maar dat was toen in die Riddertijden zoo de gewoonte: en ten gevolge van de overtuiging, dat God, ook hier op aarde, altijd de onfchuld voorftaat, heette men zoodanig kampgevecht een Gods-Oordeel, en geloofde men, dat hy, die het recht aan zijne zijde had, altijd door Gods byftand moest zegevieren, ook al was zijn tegenparty fterker dan hy.

De Schepenen van Dordrecht echter, die geen Edellieden en minder aan het zwaard gewoon waren dan Alout, wilden van geen kampstrijd weten en toonden zich over zijn uitdaging zeer ontevreden. Sommigen onder hen vertrokken zonder verlof van den Graaf naar Dordrecht, waar zy rondvertelden, dat men de rechten der stad verkorten wilde. De Graaf *ontzeide* hierop de stad: dat wil zeggen, dat hy haar, zoolang zy niet behoorlijk in onderwerping kwam, als vyandelijk en buiten de wet beschouwde. De poorters werden weerbarstig en begonnen te muiten; waarop Wolfert het beleg voor de stad sloeg. Deze handelwijze van Borselen werd met geen goed oog aangezien door de Hollandsche steden, die ook voor hare voorrechten en vrijheden begonnen te vreezen; zoodat Borselen begreep, benden uit Zeeland te moeten gaan oproepen, om zijn gezach te eerbiedigen. Bezorgd, dat de Graaf, zoo hy dezen slechts voor een korte wijk alleen liet, door de party der steden zoude worden omgepraat, nam hy hem met zich op reis. Nu kwam het volk op het denkbeeld, dat hy den Graaf vervoeren wilde: alles raakte op de been: de woedende poorters en dorpelingen volgden hem na en achterhaalden hem voor Vlaardingen, waar hy pas van wal gestoken was. De Graaf werd in zegepraal teruggebracht en Wolfert te Delft gevangen gezet; doch het volk, dat dol en uitgelaten was, brak de gevangenis open, haalde Borselen er uit en vermoordde hem op de wreedaartigste wijze, den 1 Augustus 1299.

Zoodra de tijding van dat akelig voorval te Dor-

drecht aankwam, waren de poorters uitgelaten van vreugde: men luidde de klokken als voor een heuschelijke gebeurtenis: gewapende benden trokken de stad uit naar Sliedrecht, waar zich de Baljuw Alout bevond en drongen hem, zich aan hen overtegeven; waarop de Dordtenaren, in wreedheid niet willende wijken voor de Delftsche poorters, hem, met twee zijner broeders, benevens den Schout van Dordrecht en twee dienaars, op een onmenschelijke wijze doodfloegen.

Zeker was Borselen een heerschzuchtig man; doch hy had den lande vele diensten bewezen, en zoo min als Alout en die anderen ongelukkigen, zulk een harden dood verdiend. Doch zoo gaat het, wanneer de partyfchappen eens ontvlammen: dan ziet men de menschen zich tot beneden het redelooze dier verlagen en daden verrichten, welke tot schande voor de natie verftrekken.

Nu de gehate Landvoogd dood was, moest men wel naar iemand omzien, om in zijne plaats de zaken te befturen. De Graaf zelf toch was een zwak en ziekelijk jongeling, die beter Engelsch dan Hollandsch verftond, nooit op zich zelven had geftaan, en door de omftandigheden altijd gedrongen was geweest zich door den invloed van anderen te laten beheerschen. Verlegen zijnde en niet wetende, aan wien zijner Ede-len hy zijn vertrouwen fchenken zoude, zond hy naar Henegouwen en verzocht den Graaf, hem met raad te komen byftaan.

Avennes, die zeker den loop der zaken met genoeg had gadegeflag, liet zich niet lang wachten. Hy beloofde, by zijn overkomst, aan zijn neef,

alles wel in goede orde te brengen, mits deze hem maar liet begaan: en de argelooze Jan I droeg aan den slimmen Henegouwer het bestier van de gandsche regeering op.

De Edelen en vooral de steden, welke laatste Avennes, door groote giften en vrijheden te verleen, aan zich wist te verbinden, stemden in deze schikking toe: de rust werd in het land hersteld, en een eeuwige oorlog verklaard aan al de genen, die aan den moord van Graaf Floris medeplichtig waren geweest.

Deze daad was de laatste, waaraan Graaf Jan, (zoo 't heette) deel had. Kort daarna kreeg hy plotseling een ziekte en stierf. Sommige schrijvers beweerden dat ^{10Nov.} ~~1299.~~ hy door vergif om 't leven kwam, en beschuldigen Avennes van den moord, die zeker het meeste belang had by den dood van zijn neef. Echter zijn er geen bewijzen, dat hy die misdaad gepleegd heeft, en is het wel wat veel een gewoonte by de schrijvers, buitengewone oorzaken van de dood eens Vorsten te zoeken: even als of die niet op een natuurlijke wijze konden sterven. — Wat er van zij, op 't onverwachtst, onbemind en onbetreurd, behalve by zijn jonge en ongelukkige Gravin, eindigde de laatste afstammeling van het zoo roemrijke Huis van Holland zijn kort en onbeduidend leven. De veertiende eeuw zag een nieuw geslacht den Gravenstaf voeren.

Misſchien hebt gy, mijn jonge Lezers! by het doorloopen van de voorafgaande Hoofdstukken, wel eens moeite gehad, om de gebeurtenisfen, welke ik u verhaalde, goed uit elkander te houden, vooral wanneer het de zoodanigen betrof, die byna gelijktijdig, doch in verſchillende gewesten van ons vaderland plaats grepen: en al hebt gy alles nog zoo aandachtig gelezen, en er veel van onthouden, misſchien is het u niet altijd even helder voor den geest, of deze of gene Graaf, wiens naam u bygebleven is, over Holland, dan wel over Gelderland het bewind voerde, en wie, gedurende zijn leven, in een ander gedeelte van ons land regeerde. Wilt gy echter de geheele geſchiedenis van dat land goed leeren kennen, dan is het van belang, de volgreeks der Vorſten, die er geregeerd hebben, goed in 't hoofd te hebben. Ik laat daarom hier achter een vergelijkende Tafel volgen, waarvan het gebruik, naar ik vertrouw, u by de lezing van mijn werkjen, veel gemak zal kunnen verſchaffen. Ik heb daarop, behalve de Biſchoppen van Utrecht, en de Graven van Holland, ook de Keizers van Duitschland, als opperste Leenheeren over deze gewesten, en de Hertogen van Lotharingen of Brabant benevens de Graven van Vlaanderen,

wegens hun betrekkingen tot dit land , waarvan zy vaak een gedeelte beheerschten , geplaatst. De eerste kolom wijst u het jaartal aan waarop zy hun regeering aanvaardden : de laatste deze of gene merkwaardige gebeurtenis , in hunnen tijd voorgevallen. Wanneer gy nu in 't vervolg b. v. over den slag by Woeringen hoort spreken , dan kunt gy , deze Tafel naziende , u met een oogopslag herinneren , dat die voorviel in 't jaar 1288 , toen Rudolf van Habsburg Keizer van Duitschland , Jan I Hertog van Brabant , Jan van Nasau Bischoep van Utrecht , Floris V Graaf van Holland , Reinout I van Gelre en Gwy van Dampierre van Vlaanderen was , enz. en tevens zult gy u weder voor den geest kunnen brengen , welk aandeel deze Vorsten , of sommigen hunner , in die gebeurtenis namen.

Jaren na J. C.	Keizers.	Hertogen van Lo- tharingen, nader- hand van Brabant.	Bisschoppen van Utrecht.	Graven, Voog- den en Re- genten van Holland.
800	Karel de Groote.			
814	Lodewijk de Zacht- moedige.		Rixfried.	
817			Frederik.	
838			Alberik.	Roruk de Deen.
840	Lotharius.		Ludger.	
855	Lodewijk II.		Hunger.	Gerolf (?).
863				
870			Odilbald.	
875	Karel de Kale.			
877				
878	Lodewijk III de Stamelaar.			
879	Karel II de Dikke.			
887	Arnulf.			Gerolf.
890		Zwentibolch.		
899	Lodewijk IV.	Gebhard.	Egilbold.	
901			Radbout.	
912	Koenraad I.			
918			Balderik.	
919	Hendrik de Voge- laar.			
922				Dirk I.
936	Otto de Groote.	Godfried I.		
958				
961				Dirk II.
964		Godfried II.		
973	Otto II de Stand- vastige.			
977		Karel van Frank- rijk.	Volkmar.	
980				Aernout.
983	Otto III de Rosfe.			
989			Bondewijn.	
994			Ansfried.	
1001		Otto.		Dirk III.
1002	Hendrik II de Kreupele.			
1004		Godfried III van Eenham.		

Graven en Voogden van Gelre.	Graven van Vlaanderen.	Merkwaardige Gebeurtenissen.
.		Groote Watervloed in Holland 839.
.		Verdrag van Verdun 843.
.	Boudewijn I. . . .	Utrecht door de Noormannen ver- overd 857.
.	Boudewijn II.	
.		Godfried de Noorman gedood 885.
.	Aernout. I.	
.		Giftbrief van Karel den Fenvou- dige 923.
.	Boudewijn III.	
Wichman (?).	Aernout II.	
.	Boudewijn IV.	
Megingo.		Laatste inval der Noormannen 1010.

Jaren na J. C.	Keizers.	Hertogen van Lo- tharingen, na- derhand van Brabant.	Bisschoppen van Utrecht.	Graven, Voog- den en Re- genten van Holland.
1008	.	.	Adelbold.	.
1024	Koenraad II.	.	.	.
1026	.	Gothilo de Groote.	.	.
1027	.	.	Bernulf.	.
1034	.	.	.	.
1039	Hendrik III de Zwarte.	.	.	Dirk IV.
1044	.	Godfried IV.	.	.
1045	.	<i>Gothilo II.</i>	.	.
1047	.	<i>Fredrik van Luxemburg.</i>	.	.
1049	.	.	.	Floris I.
1054	.	.	Willem.	.
1056	Hendrik IV.	.	.	.
1057	.	.	Koenraad van Zwaben.	.
1061	.	.	.	Dirk V. <i>Geertrui v. Saxon.</i>
1063	.	.	.	<i>Robbert de Fries.</i>
1065	.	Godfried IV.	.	.
1067	.	.	.	<i>Godfried.</i>
1070	.	Godfried V de Bul- tenaar.	.	.
1071	.	.	.	.
1076	.	Koenraad.	.	.
1077	Rudolf van Zwa- ben.	.	.	.
1089	.	Godfried VI van Bouillon.	.	Floris II.
1091	.	.	.	.
1093	.	.	.	.
1094	.	.	.	.
1099	.	.	Godebald.	.
1101	.	Hendrik van Lim- burg.	.	.
1106	Hendrik V.	Godfried VII van Leuven.	.	.
1111	.	.	.	.

Graven en Voogden van Gelre.	Graven van Vlaanderen.	Merkwaardige Gebeurtenissen.
Balderik en Adela.		Slag by Dordrecht 1018.
Wichard.	Boudewijn V.	
.		Scheepstrijd by Vlaardingen. 1047.
.		Slag by Dordrecht 1058.
.	Boudewijn VI.	
.	Aernout III. . . .	Watervloed 1070.
.	Robbert I.	Delft gesticht 1072.
.	Robbert II van Jeru- zalem.	
Gerhard I.		Bischof Koenraad vermoord 1090. Eerste kruistocht.
.	Boudewijn VII.	

Jaren na J. C.	Keizers.	Hertogen van Lo- tharingen, na- derhand van Brabant.	Bisschoppen van Utrecht.	Graven, Voog- den en Re- genten van Holland.
1117	.	.	.	.
1118	.	.	.	.
1122	.	.	.	Dirk VI. <i>Petro- nella.</i>
1127	.	.	.	.
1128	.	.	.	.
1130	.	.	Andries van Kuik.	.
1131	.	.	.	.
1139	Koenraad III.	.	.	.
1140	.	Godfried VIII.	.	.
1141	.	Godfried IX.	.	.
1149	.	.	Heribert.	.
1150	.	.	Herman van Hoorn.	.
1152	Frederik Barba- rosfa.	.	.	.
1157	.	.	.	Floris III.
1168	.	.	.	.
1177	.	Boudewijn van Benthem.	.	.
1182	.	.	.	.
1186	.	Hendrik I.	.	.
1190	Hendrik VI.	.	.	Dirk VII.
1191	.	.	.	.
1193	.	.	.	.
1196	.	.	Dirk van Hol- land. Aernout van Ifenburg.	.
1198	.	.	Dirk v. d. Are.	.
1199	Filippus.	.	.	.
1203	.	.	.	Willem I. <i>Ada.</i> <i>Lodewijk v. Loon</i>
1206	.	.	.	.
1207	.	.	.	.
1208	Otto IV.	.	.	.
1210	Frederik II.	.	.	.
1212	.	.	Otto van Gelre.	.

Graven en Voogden van Gelre.	Graven van Vlaanderen.	Merkwaardige Gebeurtenissen.
Gerhard II.	Karel v. Denemarken.	
.	Willem de Noorman.	
.	Diederik v. d. Elzas.	
.		Utrecht belegerd. 1138.
Hendrik.		Grimbergsche oorlog 1141-1159.
.		Watervloed 1164.
.	Filips v. d. Elzas.	Verdrag met Vlaanderen 1168.
Otto.		Oorfprong van 's Hertogenbosch 1190.
.	Boudewijn VIII.	
.	Boudewijn IX.	
.		Verdrag met Brabant 1203.
.		Kanaal tusfchen 't Vlie en Ter- fchelling gegraven 1204.
.	Johanna.	
Gerhard III.		Slag by Bovines 1214.

Jaren na J. C.	Ketzers.	Hertogen van Lo- tharingen, na- derhand van Brabant.	Bisschoppen van Utrecht.	Graven, Voog- den en Re- genten van Holland.
1215.			Otto II van der Lippe.	
1222.				Floris IV.
1227.			Willebrand.	
1230.				
1234.				Willem II.
1235.		Hendrik II.		
1236.			Otto III v. Hol- land.	
1244.				
1246.	Hendrik VII.			
1247.	Willem v. Holland.			
1248.		Hendrik III		
1255.			Gozewijn van Aemstel.	
1256.			Hendrik v. Vi- anden.	Floris V. <i>Hendrik v. Brabant. Flo- ris de Voogd — Aleid V. Otto van Geire.</i>
1258.	Richard. Alfonsus.			
1267.			Jan van Nasfau.	
1268.		Jan I.		
1271.				
1274.	Rudolf van Habs- burg.			
1275.				
1288.			Jan van Zirik.	
1292.	Adolf van Nasfau.			
1294.		Jan II.		
1296.			Willem van Mechelen.	Jan de I. <i>Jan van Avennes.</i>
1298.	Aelbrecht I.			

Graven van Gelre.	Graven van Vlaanderen.	Merkwaardige Gebeurtenissen.
.		Damiate genomen 1219.
Otto II.		Slag by Koevorde 1226.
.		Opkomst van Leuwarden 1237.
.	Margaretha <i>Willem</i> <i>van Dampierre.</i>	Willem v. Holland Roomsche Ko- ning 1247.
.		Nymegen aan Gelder gekomen.
.		Watervloed in Friesland 1248.
.		Slag op Walcheren 1253.
Reinout I.		Schieringers en Vetkoopers in Friesland 1274.
.	Gwy van Dampierre.	Handel op de Oostzee 1276.
.		Slag by Woeringen 1288.
.		Westfriesland onderworpen.
.		Verbond met Frankrijk. Floris V vermoord 1296.
.		Wolfert van Borfelen vermoord 1299.

